

SENAME DVARE

Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichnis¹
Goethe

Raudoniems saulėlydžiams begęstant, baltų rožių² sidabrinės akys žiūri į mane pro langą...
Ir nuskyčiau vieną baltą rožę, ir glaudžiu prie žiedo karštą kaktą... Motin mano! ar ne tavo rankos –
baltos, meilios, kvapios ir švelnutės – taip mane meilingai glamonėja?
Ar ne tavo tai rankelės brangios?
Ašaroms apsirasojo žiedas...
O pro langą sidabrinės akys žiūri vis. Ir jų kvapo bangos audžia seną seną aukso sapną.

* * *

Už miškų, už upių, tarp daubų ir kalvų stovi seno dvaro medinis rūmas. Ne aukštas, bet ilgas ir platus, su dideliu prieangiu, ant baltų stiebų rymančiu, pilnas meilių kampelių, jaukus ir šiltas, ištikimas visų mūsų džiaugsmų ir liūdesių savo prieglobstin priėmėjas. Prieš jį didelis miegūstas tvenkinys paslaptینگomis gelmėmis, vakarais mėnesio ir žvaigždžių auksinamas, ir įsigiedojęs, įsikvepėjęs, įsisvajojęs sodnas.

Meilingai glaudžia sodnas prie plačios krūtinės tvenkinį ir rūmą – ištikimu savo draugu – ir šnibžda jiedviem kažkokias nepabaigiamas pasakas, kažkokias bylas slėpingas, ilgas, amžinas godas. O tuodu klauso – tylūs ir susimąstę.

Yra sodne mažas pussalėlis, į tvenkinį įsikišęs, spirėjų žydinčių krūmų uždengtas, visas gelėmis apibertas. Ant jo kranto auga gluosnis, kurio stuobrys, matyti, kitąsyk nukirstas, išleido tris naujus stuobrelius ir sudarė tarsi fotelį, kuriame labai patogiai galima sėdėti atsilošus. Kana kados radova tą kampelį su mamate. Mamatė išpjovė ant vieno stuobrelio mano raidę ir tarė:

– Dabar čia bus tavo fotelis, Irusia. O kai čia sėdėsi, atmink mamatę, ir vien geros ir gražios mintys

¹ *Visa, ką laikas išdildo, –
Simbolis vien.*

Tai Johanno Wolfgango Goethe's (Gėtės) „Fausto“ pabaigos, „Mistiško choro“, dvi eilutės.

² *Rožė* – krikščioniškoje simbolikoje dažniausiai siejama su Švč. M. Marija, kuri kartais vadinama rože be spyglių. Balta rožė reiškia skaistumą.

„Kultūros emblematikoje rožė yra susijusi su tobulumu, pilnatve. Rožė asocijuota su širdim, meile. Balta rožė kontrastiška raudonai. Šis kontrastas sakinyje jaučiamas kaip spalvų priešprieša (raudoni saulėlydžiai – baltos rožės). Raudonas – gyvas, bet gęstantis, baltas – anapus, bet bylojantis“ (Daujotytė V. *Trys sakiniai*, Kaunas, 1997, p. 46).

„Šatrijos Raganos kūryboje, ypač „Sename dvare“, rožė, rožės yra įvaizdžiai, kurių šaknys įleistos į pasaulėvaizdžio gelmę. Bet individualumo, atskirumo ryškumą lemia ir bendrumo (baltų pasaulėvaizdžio) reprezentacijos. Rožė ne vienu atveju yra *pasaulio medis*, iškeliantis ir *paslepiantis* didžiausią žmogaus pasaulio slėpinį sielą. (Slaptumas, paslaptis yra būtinosios Šatrijos Raganos pasaulėjautos žymės.) Mamatėsėjimas nuo vieno rožių prie kitų, jas tarsi kalbinant ir kartu kalbantis su vaikais, ypač su dukrele, yra supažindinimas su slaptuoju pasauliu, su „rožių kalba“, tarsi išvedančia anapus. [...] Rožių ir kilniadvasės, gražios ir liūdnoš moters paralelė laisvina poetines (metaforines, mitines) kalbos galimybes, skatina atsiverti primirštoms, užslopintoms kalbos galioms“ (Daujotytė V. *Literatūros fenomenologija. Problemikos kontūrai*, Vilnius, 2003, p. 200–201).

teateinie į tavo galvelę.

Šį pavasarį dažnai sėdžiu gluosnio fotelyje, nes ruošu dovanėlę mamatės vardinėms. Žiemą pramokau išsiuvinėti ir užsigeidžiau pirmąjį savo darbo vaisių jai paaukoti. Už savo pinigus nupirkau reikiamos medžiagos, ir štai, pasislėpus fotelyje, kad mamatė nepamatytų, siuvu staltiesėlę spintelei pas jos lovą. Pasirinkau šią dovaną, ne kitokią, giliai viską apgalvojusi. Vakare, mažčiau, kai mamatė paskaičius norės užgesinti žvakę, jos paskutinis žvilgesys puls ant mano staltiesėlės, ir ji užmigs, apie mane mąstydamą... O rytą pirmutinis daiktas, jos žiūrimas, yra laikrodis ant spintelės... Ir čia vėl turės mane atsiminti.

Viršum mano galvos gieda ir čiulba paukšteliai; toli, antrame tvenkinio krante, kalena gandras; ties mano kojomis mėlynuoja dangaus ašarėlių giria, stebėdamos savo atvaizdu tvenkinio veidrodyje. Kažkoks saldus, tarsi medaus kvapas kutena man nosį, bet nepaisau nieko ir vis tik siuvu kuo uoliausiai. Taip man saldu, linksma mąstant, kaip nudžiugs mamatė, šį mano darbėlį pamačius. Ir didžiudamosi žiūriu į savo veikalą – iš tikrųjų menką ir ydingą, bet mano akyse labai gražų. O paskui atsimenu mamatės norą, kad, man čia sėdint, tik geros mintys teateitų į galvą, ir mąstau, kad juk negali būti minčių, geresnių už tą, kaip patiekti džiaugsmo savo mamatei.

– Irusia!

Krūptelėjau, išgirdusi mamatės balsą. Greit sudėjus darbą, paslėpiau jį už krūmų ir nubėgau.

Įėjus į taką, einantį nuo alėjos, pamačiau antrame jo gale mamatę. Ėjo man priešais, vesdama už rankos mano mažąjį broliuką. Neturėjo užsidėjusi skrybėlės, tik su baltu skėteliu dengęs galvą nuo saulės. Jai taip einant, visai saulės spindulių apibertai, šviesus, melsvai pilkas rūbas, apsiaučias jos gražų, laibą stuomenį, buvo panašus į saulės nušviestą debesėlį. Skėtelio paūksmėje juodavo ant galvos storų kasų vainikas, o iš blankaus veido liūdnei ir meiliai žiūrėjo juodos didžiulės akys iš po antakių lyg kregždės sparnai. Mažas Jonelis šalia jos su savo balta eilute, neseniai pakeitusia jupele, ir didele skrybėle atrodė kaip išlindęs iš krūmų pasakos nykštukas.

– Esu, mamate! – sušukau pribėgus ir liemenį jai apkabinus.

O ji, su rankele mano veidą glostydamą, paklausė:

– Savo fotelyje sėdėjai, Irusia? O ką ten dirbai?

Per jos lūpas pralėkė lengvutė šypsena, o man dingtelėjo, ar tik ji kažko nenumanė. Nelaukdama mano atsakymo, tarė:

– Eisim pažiūrėti, ar nepražydo jau mūsų rožės.

Nuėjome pirma prie vadinamųjų mano rožių – dviejų senų, aukštų – sulig mamate – kerų, kažin kieno ir kažin kada pasodintų. Buvo juodu pilnu baltuojančių pumpurų, bet žiedo dar neradome nė vieno.

– Tavo seneliai vis daugiau aptingsta, – tarė mamatė. – Einame pas manusius.

Perėję per tiltelį, atsidūrėme kitoje sodno pusėje. Ten, ant aukšto tvenkinio kranto, buvo maža dirvelė, pilna jaunų rožių kerelių, pačios mamatės neseniai padiegtų. Ant visų baltavo gražūs, dideli žiedai švelniais lyg šilkai ir baltais lyg sniegas lapeliais, pačiame viduryje vos paraudusiais. Ir rodės, kad po tuo raudonumu slepiasi rožių siela.

Mamatė ėjo nuo vieno kerelio prie kito, lytėjo rožes savo plonais piršteliais ir pasilenkus traukė jų nuostabų kvapą.

– Žinai, Irute, tas meilus kvapas – tai rožių kalba. Ir ta savo kalba pasakoja jos apie tokias grožybes, kokių niekadoms nėra mačiusios žmonių akys, apie tokius balsus, kokių niekadoms nėra girdėjusios žmonių ausys, ir apie tokią laimę, kokios niekadoms nėra patyrusios žmonių širdys.

O aš pamąščiau, kad vis dėlto žmonės daug laimės patiria. Štai puikios, kvapios rožės, štai brangioji mamatė ir mylimasis brolelis, ten, anapus tvenkinio, graži staltiesėlė, ir netrukus bus mamatės vardinės, ir bus daug svečių, ir kremas, ir taip gražu visur, ir saulė taip puikiai šviečia ir šildo.

– Mamate, – tariau, – o mano širdis yra labai laiminga. Taip visur gražu, taip puikiai žydi tos rožės!

Mamatė jau ne į rožes žiūrėjo, bet kažkur tolybėn, pro tamsias pušis, augančias sodno gale, tarsi ieškodama tų gražybių, kurių nėra regėjusios žmonių akys. Išgirdus mano žodžius, ji lyg

prisiversdama atitraukė žvilgesį nuo tų tolybių ir pažiūrėjo į mane, liūdnai šyptelėjo ir tarė:

– Trumpai težydi rožės, Irute!

Ir, papurtinus galvą, tarytum norėdama nusikratyti liūdnas mintis, ėmė skinti rožes ir dėti į puokštę.

– Nunešime bukietą³ tėveliui, – tarė.

Išrinkus puikiausią rožę, pasistiepusi įsegiau ją mamatei į kasų vainiką ant kaktos ir gėrėjaus, kad ant juodų plaukų ji atrodė lyg sidabrinė žvaigždė. Ir ūmai pamačiau, kad tarp mamatės ir baltų rožių yra kažkokio panašumo...

Ir tariau:

– Mamate, rožės į tave panėši.

– Kuo, Irute?

– Tokios jos meilios meilios ir taip liūdnai žiūri, kaip ir tu.

* * *

Tėvelis sėdėjo prieangyje, o prieš jį stovėjo du mūsų kaimynu ūkininku su kepurėmis rankose, guviai besikalbėdami. Tėvelis, pauostęs rožes ir prisisekęs vieną prie savo balto švarko atvarto, tarė mamatei:

– Gerai, kad atėjai, Marinia. Pataikinai kaip tik į teismą. Spūdis su Rimeika besibylinėdami atėjo net pas mane. Padėsi man juodu nuteisti.

Spūdis priėjo prie mamatės ir, bučiuodamas jai ranką, tarė:

– Puoniteli, jo mylestieni, juk tur būti unt svieta teisybi.

– Del buvimo kur nebus. Tik bėda, kad tu nuori, kad ta teisybi vis tava būtų, – atsakė Rimeika, iš eilės mamatės ranką bučiuodamas.

– Jei abudu kalbėsite, tai ponia nieko nesupras, – tarė tėvelis. – Spūdi, tu pirma papasakok viską, kaip buvo.

– Pasakysiu, puoneli, tikrą tijsą, kaip buva. Tasgaties, aš jau numaniau muna biteles žadunt spijsti, jau kelinta dijna vis veizu bejoudoujanti kaip kepuri ont aule. Vis lioubam pasergieti: ar aš, munuoji, ar duktie priejė paveizam. Vo vakar, tasgaties, išejom visi miešlų vežti. Aš ir sakau sava Igniukou: „Igniuk, – sakau, – tu, vakali, pridabuok biteles, pasistatyk viedrą vundens, pasiimk krapylą, ir kaip tik ims spijsti, pašlakstyk gera – anuos ir susimes čia pat, vo tou tarpu dousi mun žini atbiegjs“. Tat vežam mas, tasgaties, tus miešlus, jau pijta nebetuoli, atvežiau vežimą, vertu, čia munuoji su Domici kapsta – tik staigu Domici ir saka: „Papuneli, – saka, – veziek, bene biteles lek“. Paveizieju – tikra: atjoudou, atūž spijtlius kaip tik nu mūsų vyšny. „Vo Jerguteliau, – saka munuoji, – tat jau mūsų biteles bus išspijtusias! Tat tas Igniuks, biaurybi, nepridabuoje!“ Kų čia bedarysi, tasgaties? Sutureti – nesuturesi, aukšta lek, gintis, viskų metus – viel niek kap. Stovam tik ir veizam, kur čia anuos lieks. Tik matom, pasisuka statia unt Rimeike, statia unt tuo kleva, kur įstate inkilą. Aprimau. Na tat, misliju, nier kuo čia skubieti, vis tiek jau žinau, kame anuos yr, pats sava akimis matiau. Vo munuoji ir saka: „Tat ir čiestis tuo Rimeike! Kų tik įkieli inkilą, jau bitis ir įsimeti. Ale tu, Juzeli, – saka, – eik tučtujau pri anuo, paskou nebnories beatidouti“. – „Juk kataliks, juk ne žyds“, – sakau. Tujau, tasgaties, parejuom numij pijtų, einu į suodną – nebesu kepuris. Na, tat jau tikra mūsų bičių būta. Dar įkibau į Ignį: „Ak tu, pijmenc šmuote, – sakau, – kam bitis išlakina!“ – „Je, – saka, – tik biškiuką buvau pabiegjs“. Greituoju pavalgiau pijtus, nie puokaičia neguljs, biegu pri Rimeike. „Susiedeli, – sakau, – į tamstas inkilą muna biteles susimeti“. – „Nematiau“, – saka. „Eikiau paveizieti“, – sakau. Nuejuom. Beūžiunčes, belakstunčes bitis aplink inkilą. „Na, tat kap dabar būs, – sakau, – aš nuoru sava biteles atsiimti“. – „Kur ne! – saka. – Muna inkilas, muna ir bitis. Vo iš kur žiná, kad tava? Juk nesigynia“. – „Kad ir nesigyniau, – sakau, – ale žinau, tasgaties, pats sava akimis matiau, kad čia nulieki“. „Vo galų gale, –

³ Bukietas – puokštė.

saka, – ar tava, ar ne tava, mun nerūp, muna inkils, muna ir bitis“. Ir nedoud. „Tai, – sakau, – eikiau pri puona, lai mudu apsūdija. Kijno čia dabar, tasgaties, teisybi ir kap čia dabar vedum būs. Pats sava akimis matiau, kad muna bitis...

– Gerai, – pertraukė tėvelis, – jau viską pasakei. Dabar tu, Rimeika, ką pakalbėsi?

– Kų aš bekalbėsiu, puoneli, – tarė Rimeika. – Aš tijk tesakau: kijno inkils, tuo ir bitis. Tat jau žinuoms daikts.

– Kad nežinuotume, kijnuo įsimete, tai tebūnij tava, vo dabar, tasgaties, juk aš pats sava akimis matiau, tučtėjau atėjau paskou.

– Je! lauki būdams pamatiá lekunt, vo gal ne tava buva. Vo unt gala, ar tava, ar ne tava – tijk tuo. Tai kam tus inkilus žmonis statytų, kad reiktų atidouti bitis? Mat, aš jau čia stuojuojous⁴, vargstu, įkelu, lauku, kada čia mun Puondzijvs biteles atspijsdins – Pondzijvs biteles atspijsdina, vo čia dabar saka: atidouk, muna! A kad tu nesulauktumia! Neturu nie vijna kelma, nie liekarstuoms medaus lašele. Munuoji saka: „Įkelk inkilą į klevą, gal būs mūsų čiestic. Veiziek, Spūdis kijk medaus prikuop“. Padirbau inkilą ir apsižadiejau: jeigu Puondzijvs dous biteles, kitą rudenį vaška žvakė šventa Untuona altuoriou nulijisu. Utarnike įkieliau, vo vakar, tat jau petnyčiuo, jau ir besunčes bitis. Pondzijvs jau tikrá stebuklinga priemi muna apžadą – vo tas, mat, saka: atiduok bitis! Sakyk, poniteli, kaip aš galiu atidouti, kad mun pats Puondzijvs davi?

Mamatė šypsodama tarė:

– Juk yra toks paprotys: jei į kieno inkilą susimes spiečius ir atsiras jo savininkas, tai tuodu žmogu turi bičiuliauti. Padarykite taip ir judu.

– Ne, kam aš dabar, tasgaties, dousu anam pusį medaus, kad tat muna bitis! – tarė Spūdis, matyti, labai nepatenkintas mamatės ištara.

– Puoniteli, vo kam aš turu išsižadieti pusis medaus, kad mun švents Untuonc atspijsdina bitis? – pasakė Rimeika įsitarščiaęs. – Juk unc jau ir tap tur bičių, vo aš ne.

– Kaip sau norite, – tarė vėl mamatė, – aš negaliu kitaip teisti. Turit bičiuliauti, ir gana.

– Vis tijk, unc tuoms biteliems nepasidžiaugs, – atsiliepė Spūdis piktai. – Žinuosu aš, kų daryti!

– Vo aš žinuosu, kaip ginti sava bitis, – atsakė paraudęs Rimeika.

– Nebijuok, žinau aš kelį ir į sūdą. Ne aš būsu, jei sūds neprisūdys tau sugrunžinti mun tų spijtlių.

– Douk po sūda! Matysma, kynuo čia būs teisybi.

Ir abudu ėmė pūstis kaip tie gaidžiai, besirengdami šokti ant kits kito.

– Vyrai, dėl tokių niekų... – tarė nedrąsiai mamatė.

O tėvelis, jau suerzintas, pasakė smarkiai:

– Kaip tat! Eikite į teismą. Tai bent būsite išmintingi gaspadoriai. Prasibylinėsite dešimtį kartų tiek, kiek kaštuoja tas spiečius. Ak jūs, kvailiai, kvailiai! Už tą jūsų godumą reiktų su judviem pasielgti kaip su vaikais, susipešusiais dėl menko žaislelio: atimti visai, kad nebūtų nei vienam, nei kitam.

– Verčiau lai nebūn nie vijnam, kap kad unc neteisinga muna bitis užgruobtų, – tarė Spūdis.

– Bet tuščia jūs! Tuo savo godumu jau man įkyrėjote, – kalbėjo toliau tėvelis, – ir padarysiu kaip tik priešingai. Tegu Rimeika laikosi tą sugautąjį spiečių – juk neturėjo nė vieno, – o tau, Spūdi, aš duosiu kitą. Šiandien kaip tik ir mano vienas avilyš išspietė.

– Bene juokouji puonelis, – tarė Spūdis, krapštydamasis pakaušį.

– Je, juokausiu aš čia dabar su tokiais goduoliais! Eik į sodną, ten pas bityną, ūksmėje, rasi rėtį su spiečium. Imk ir neškis. Ir kad man daugiau nebesibartumėt. Tai toks mano teismas. Ar dabar sutinkate?

Rimeika pirmas šypsodamas priėjo prie tėvelio ir, bučiuodamas ranką, tarė:

– Kur nesutiksi, puoneli! Nenoriejau atidouti bičių ir nedousu. Vo del tų barnių, kuo dabar besibarsi, kad abudu gavuom po spijtlių.

O Spūdis atsiliepė:

⁴ *Storotis* – stengtis.

– Žinuoms, tasgaties. Diekou, puoneli. Vis tijk, kap kad sava biteles būčiau atsiemj̄s. Lai būn Dijvui unt garbies, lai unc laikuos tas bitis.

Atsisveikinę abudu išėjo. Ir tuoju priėjo mus jų žodžiai:

– Na, Rimeika, – sakė Spūdis, – ne aš būsu, tasgaties, je kitą vasarą nesugausu spijtiliaus. Matysma, kokj teisybę tumet beskelbsi.

– Na, tai viel eisma pri puona, kad viel mudu nusūdytų, – atsakė Rimeika.

Mamatė, balsu juokdamos, tarė:

– Esi ideališkas teisėjas, Liudvikai. Be galo man patinka ta tavo sąmojinga ištara. Tik vis dėlto gaila, kad nepavyko priversti jųdviejų pasielgti teisingai ir sulig tradicija.

– Matai, Marina, lengviau sugalvoti sąmojingą ištarą, negu priversti chamą prie teisybės.

* * *

– Paimk Niką, Irute, ir nuneškit bobutei lauktuvių, – pasakė mamatė, duodama pilną visko pridėtą pintinėlę. Pašokau per mastą nuo žemės iš to džiaugsmo.

– Ar galima pasiklaudyti pasakų, mamate?

– Galima, vienos.

– Bet jei trumpa, tai dviejų, – ar taip, mamate?

– Ką gi darysi su tokiu pasakų maišeliu, – nusijuokė mamatė. – Teesie dviejų.

Eiti pas bobutę – kaip tai miela! Ne tik dėl to, kad ji moka gražių pasakų, bet ir dėl to, kad ten viskas taip keista, taip nematyta, taip kitoniška, negu aplink mane. Rodos man, kad nuėjus ten įžengiu į pasakų šalį. Gyvena bobutė sename mūro name, kuriame kitąsyk buvo bravoras, mažame kambarėlyje su vienu giliai įleistu langu, mažomis, saulės nudažytomis rutelėmis. Kambarėlio sienos laikraščiais išlipytos, asla švariai iššluota, visados žaliais ajerais išbarstyta. Turbūt nuo tų ajerų ir nuo ryšulių žolių, prikabinėtų palubėse, visas kambarėlis pilnas kažkokio meilaus, ypatingo kvapo. Tiesiog kvepia pasaka. Įėjus tenai ir tai keistai atmosferai mane apipūtus, rodos man visados, kad jau pasakos neklausau, bet pati „pasaką darau“. Rodos, kad visi daiktai bobutės kambarėlyje kažką mąsto, kažką žino, kas kitiems uždengta; kad kiekvienas jų gyvena savotišku gyvenimu, pilnu slėpinių. Štai pasienyje sena, vargi lova, aukštai patalais išklota ir margai užtiesta, štai ties langu staliukas, o viršum jo būrys paukštelių, judančių vėjui pro langą dvelktelėjus. Paukšteliai gudriai padirbti iš tuščių kiaušinių, turi margo ir auksinio popierio sparnelius ir uodegas ir kabo ant ilgų siūlų. Pačiame viduryje didžiausias žasies kiaušinis, lyg viso to būrelio motina, aplinkui mažesni, o jų tarpe du visai mažičiai, turbūt balandžio kiaušinėliu. Toliau žalia, didelė skrynja, margomis gėlėmis ir žvaigždėmis išrašyta – gražiausias bobutės salono baldas. Rodos man visados, kad toje skrynioje turi būti puikių puikių daiktų, neregėtų ir negirdėtų, kaip pasakoje. Paklausiau sykį neiškentus, ką bobutė joje slepianti. Bet ji atsakė – tą mažumą šiokių tokių skurlių, kur turėjusi, atidavusi dukterims, o dabar jau beveik visai nieko nebelikę. Ir šypsodama atvožia skrynią, kad pamatyčiau jos visus turtus. Tiesa, skrynja buvo apytuštė, nė vienos mano svajojamos gražybės. Gražiausias visų esamųjų ten daiktų buvo balto muslino kepurė, dailiai pasiūta mamatės bobutei dovanų; uždengta su popieriu, stovėjo ji padėta viename skrynios kampe kartu su žičkine priejuoste ir senovės kikliku – įkapėms. Trobos kerčioje riogsojo didelis žalių koklių pečius, o prie pečiaus visados sėdi bobutė verpdama. Labai švariai apsivilkusi, galvą baltu raiščiu apsimuturusi, aukšta, liesa, sauso veido, stambiais klasiškais brėžiais, atrodo lyg kokia rimta ir žiauri Romos matrona⁵. Bet meili šypsena, rodanti sveikus, baltus kaip jaunos mergelės dantis, minkština tą žiaurumą. Turėdama nesveikas kojas, ji negali dirbti lauko darbų ir verpia net ir vasarą, šiltomis dienomis pasistačius ratelį savo kambarėlio palangėje, tarp rūtų eželių. Pas mus teateina vieną kartą per metus, didžiąjame šeštadienyje, ir, atsėdusi virtuvėje ant žemos kėdelės, tarp pilnų grietinės puodų, suka kastinį. Labai mėgstu žiūrėti, kaip ji, pasistačius

⁵ *Romos matrona* – senovės Romoje – garbinga ištekėjusi moteris, šeimos motina.

puodą tarp kelių, čia suka, čia šildo, čia aušina, čia prideda, čia atima – vis taip rimtai ir oriai, tartum kokias išskilmingas apeigas laikydama. Kadangi kastinį tevalgau kartą per metus, Velykų laiku, ir visados bobutės suktą, tai rodos man, kad tai nėra paprastas valgis, bet kažkoks šventas maistas, kurio tiekti tik viena bobutė teturi galės.

Atidavus lauktuves ir išklausius bobutės dėkojimus, klausiu:

– Kodėl pati niekad neateini pas mus, bobute?

– Eik, eik, pupeli, kas aš do vijšni puonams! Kuoki nauda iš munis, prastuos buobas? Nie paveizieti, nie pakalbieti. Kad biednas pri turtinga eit, tai ruoduos, kuo prašyti praša. Nenuoru aš lundžiuoti puonams į akis, kad nepamislų, kad nuoru kuo nuors gauti. Sauguok Dijvi! Ir tap par daug viskuo turu iš jų maluonis, visa kuo esu partekus.

– Ar ne nuobodu taip vienai vis būti? Vis tik sėdi ir sėdi prie to pečiaus, – tarė Nika.

– Te, mažileli! Prasta Dijvui garbie, kame susirenk keles buobas. Daugiau nieka neišgirsi, kaip tik: tas tuoks, tas šiuoks, tas tap padarįs, tas šiap padarįs. Kam mun tuo reik? Kam aš puoną Dijvą pykinsiu sava lijžuviu umžiaus pabaiguo.

– Tai bobutė kalbėk apie ką kita.

– Bepigu, kad mokiečiau. Dabar tamsta, pupeli, tuoki maža bebūdama, jau muokas, kningas skaitá, šmuotą gali žinuoti. O mas, prastas buobas, bačkuo užauguses, svieta nemačiuses, ką mas pasakysma? Tik niekus plepam plepiejuses, ir gana. Tad jau aš verčiau vijna pati.

– Bet ar ne liūdna vienai, bobute?

– E, senatvie žmogus jau nebedraugus. Pasenįs, ar nuori, ar nenuori, turi vijns būti. Matá dabar, kad ir aš: turiejau tievelius, vyrą, trejetą vaikų užauginau – vuo kame visi? Vaiká kuožnas sava lizdą susikruovi, jau aš anims neberūpu, tieveliai, vyrs seniá akeles užmerki. Dijva valia. Puondzijvs juk nieka bluoga nepadara. Gal ir gera, kad tap vijná reik amžių bengti: viskų sau žmuogus apmislįji, visá sava gyvenimą atmeni, už kuožną grieką gailis. Vo del liūdnuma – nie biškį neliūdna. Verpu sau, puoterelius kalbu, gijdu gijsmes ir ruožunčių už dūšeles. Ir juk, ruoduos, netrumpá gyvenu, vo kap atmįsiu viskų, tai, ruoduos, visi tij meta – kap vijna dijnele. Ir kur, ruoduos, tas muna gyvenims dinga?

– Ar ir tu, bobute, pirma buvai jauna? – klausia Nika.

Bobutė nusijuokė.

– Buvau, pupeli. Ir ne tik jauna, bet ir maža esu buvusi – šit kap judu dabar. Vuo paskou užaugau aukšta, tvirta. Pirma darbininki buvau visami dvari. Kad lioubam išeiti vedu su vyra nabašninku rugių piauti – tai tik lioub visi ir veizieti. Kap dabar muna Kaziuks kad piaun, kad dvi rišieji tur paskou eiti. Tat jau mat į tievą. Umžiną atilsį, ką lioub paimti, tų padirbti. Užtat ir buvo mylims senuoje puona, kad dabar Kaziuks kad mūsų puonalia mylims.

Bet aš nelabai domėjaus bobutės biografija.

– Bobutėle, pasaką pasakyk! – pertraukiau.

– Vuo ar numij nepasizges, kad užtruksitau?

– Ne, ne! Mamatė leido pasiklausyti – jei ilga pasaka – vienos, jei trumpa – dviejų.

– Ta jau pasakysiu vijną ilgą.

– Bobutėle, tik kad joje būtų baisių baisių baidyklių! Juo baisiau klausyti, juo mieliau.

Atsisėdome ant suoloelio, šalia ratelio, o bobutė, vis verpdama, ėmė pasakoti. Ir prigužė pilna trobelė baisiausių baisyklių: ugniaakių aitvarų, kaukų pikčiurnų, ir gudrių kipšų, ir laumių viliūgų, ir mirusių nekrikštytų vaikų, ir dvasių, kenčiančių savo bausmę girgždančiuose medžiuose. Šiurpuliai ėjo man per nugarą. Žinojau, kad vakare ne tik neisiu į tamsų kambarį, bet ir apšviestame sėdėdama bijosiu žvilgterėti pro atdaras į tamsų kambarį duris, kad neišsinertų kartais iš tamsybių kokia tų pasakų baisyklė. Nepaisydama to, godžiai klausiau. Rodės man, kad bobutė pati yra geroji laumė, ir visi tie aitvarai ir kaukai jai tarnauja. Pabaigus jai, paklausiau:

– Ar esi mačiusi aitvarą, bobute?

– Ne, pupeli. Vyra nabašninkas sakies matįs, bet munij neteka.

– Kaip būtų gerai, kad aitvaras tau pinigų prineštų.

– Saugok Dijvi! Kur aš anus diečiau? Juk esu pavalgiusi ir apsidariusi ir turiu šiltą trobelę. Nebent mišeliems užpirkti už dūšeles. Bet mun tap ruoduos, kad kam Pondzjivs nedaug tedoud, nu tuo nedaug ir tereikalaun. Maluonesnes anam tuos vijnas mišeles, kur užperku kasmēt, rublelį beverpdama surinkus. Su aitvaru, pupeli, nenuoriek niekumēt susidietī. Tīj pininga tiera geri, kur žmuogus savo rūpesčiu ir darbu įsigije.

* * *

Naudodamos šviesiomis vasaros dienomis, mamatė pradėjo man siūti antklodėlę. Pasilenkusi ant staklelių, piešė ji su kreida žvaigždes ir ratelius, o paskui siuvo rūpestingai, savo baltomis rankelėmis švytuodama. Atsisėdus šalia, skaičiau balsu „Iš jaunos našlaitės atsiminimų“. Priskaičius vietą, kurioje vargšė mergelė aprašo, kaip mirė jos motina, skausmas suspaudė man širdį, o akys pasruvo ašaromis. Metus knygą, prisiglaudžiau prie mamatės verkdamą.

Mamatė ramino mane, kad, tiesa, gaila esą tos našlaitės, bet taip verkti nereikia.

Bet aš jau nebe tos našlaitės verkiau. Žaibu šovė man į galvą mintis, kad jei tos našlaitės motina mirė tokia jauna ir palikus mažą dukrelę, tai juk ir mano mamatė gali mirti. Ir ne tik gali, bet ir turi, jei ne dabar, tai kada nors. Juk visi žmonės miršta, juk nuolat girdžiu mirus tai vieną, tai kitą.

– Mamate, kas bus, jei tu taip mirsi, kaip tos našlaitės mama?

– Iš kur tau tokios mintys, Irusia? Juk matai, kad esu visai sveika.

– Taip, dabar gal ne, bet vis tiek kada nors mirsi, kai užaugsiu.

– Žinoma. Kiekvienas žmogus turi mirti. Tai baisu, vaikeli, bet nieko nepadarysi.

– Bet aš nenoriu, kad mirtumei, mamate, – tariau kukčiodama. – Niekados, nė kai užaugsiu! Aš ir užaugus didelė taip pat juk tavęs gailėsiuos. Aš prašysiu pono Dievo, kad mirčiau pirmiau už tave, ir už tėvelį, ir už Niką, ir už Jonelį.

Tartum po mano kojomis atsivėrė bedugnė, ir aš turiu į ją įkristi, nes kito kelio nėra. Taip, visi miršta. Tėvelio tėvų jau nebėra, mamatės mamos nebėra – ir mano tėvelių nebebus, o aš pasiliksiu. Baisa ir skausmas draskė mano mažą širdelę, iš akių upeliais tekėjo ašaros, šlapindamos mamatės rūbą.

Tada mamatė, pametus savo darbą, pasisodino mane ant kelių ir ėmė raminti. Sakė, kad aš juk jau mokinuisis katekizmo ir turinti atsiminti, jog tiktai žmogaus kūnas temiršta, o siela yra nemiri; kad, apleidus tą savo sumenkusį, paliegusį kūną, ji einanti žvaigždėtai keliais pas Dievą. Ir jei ji buvusi gera, tai Dievas vedąs ją į savo rojus sodnus, kur ji matanti tokių gražybių, kokių niekas žemėje nesąs matęs ir nepamatysiąs, kad ir visą pasaulį iškeliautų, ir girdinti tokią puikią muziką, kokios niekas nesąs girdėjęs šioje žemėje.

– Ar ne gražiau ir už tave groja, ir už poną Jonavičių? – paklausiau liovus verkusi.

– Žinoma, Irute. Kad ir geriausi viso pasaulio artistai susirinkę imtų groti įvairiausiai instrumentais, ir tai jų muzika nebūtų tokia puiki, kaip anoji Dievo sodnuose. O sielos vaikščioja, tų stebuklingų melodijų klausydamos, sutinka savo mylimuosius, anksčiau mirusius, ir laukia tų, kurie dar pasiliko žemėje.

– Ar mūsų sielos, mamate, bus tokios pat, kaip mes? Ar mes galėsime pažinti kits kitą?

– Kaipgi mylinčioji siela nepažins mylimos sielos? Pagalios, juk siela ne visada bus atsiskyrus, juk žinai, kad paskui ji vėl susivienys su kūnu.

– Kaip gera, mamate! Sako, kad sielų negalima esą nė palytėti, kad jos lyg dujos blaškančiosi ir nykstančios. O aš noriu, kad būtumei ten visa, tokia pat, kaip dabar, mamate, kad galėčiau prisiglausti ir bučiuoti tas baltas rankeles ir kad į mane žiūrėtų tavo akys ir viskas.

– Bus taip, Irusia.

– Aš manau, mamate, kad ten turi būti ir knygų, daug daug, gražių, raudonų, pilnų puikių paveikslėlių?

– Viso ko yra, ko kas geidžia.

– O ar sielos visados bus drauge Dievo sodnuose? Iš ten jau niekuomet nereiks persiskirti?
– Niekuomet. Taigi matai, kad nereikia taip verkti ir mirties bijoti. Kai ateis ta skaudžioji valanda, žinosi, kad persiskirsime tik trumpai valandėlei.
– Ar tikrai, mamate?
– Tikrai, Irute. Tik reikia būti gerai, kad ponas Dievas į tuos savo sodnus priimtų.
Jau visiškai buvau nurimus. Mano mintys atsitraukė nuo baisių mirties paveikslų ir skrajojo ten, kame taip gražu, kaip niekur žemėje, gražiau negu Šveicarijoje, kur, kaip skaičiau, esą mėlynų ežerų ir baltų kalnų. Tačiau vakare, kai sukalbėjome balsu poterius, aš patylomis dar pridėjau: „Pone Dieve, duok, kad aš mirčiau pirmiau už mamatę, tėvelį, Niką ir Jonelį“.
„Geriau ten laukti jų, nekaip čia be jų pasilikti“, – nusprendžiau.
Atsigulus į lovelę, mintis apie mirtį vėl išsinėrė iš kažkokių sielos gelmių. Stebėtina man pasirodė, kad taip nebranginau mamatės, tiek laiko kasdien praleisdama be jos. O kas gal žinoti, ar ilgai dar teks būti kartu. Ir nutariau, kad, kiek galėdama, nuo jos nesiskirsiu.

* * *

Ryto metą pradėjau vykdyti savo nutarimą, vaikščiodama paskui mamatę visur kaip uodegėlė: mamatė į virtuvę – ir aš į virtuvę; mamatė į daržą – ir aš paskui. Atėjo ligonių, prašančių pagalbos. Lig šiol neturėdavau jokios pretenzijos žiūrėti, kaip mamatė gydo, bet šiandien kaip galėjau persiskirti su ja, kad ir valandai? Ir išprašiau, kad leistų man pabūti ten pat.

Pirma įėjo moteriškė, vedina keliolikos metų mergaitė su žemai užsmakta ant akių skarele.

– Atvedžiau, poniteli, sava mergikį, – tarė, – gal dousi kuokią ruodą. Pati jau nebnumanau, ką bedaryti su tuoms anuos akims.

Nusmaukė skarelę, ir pasirodė baisios mergaitės akys. Vokai buvo sutinę lyg rutuliai ir paraudonavę, o iš po jų vos težiūrėjo akys, raudonos lyg kraujas.

– Kas jai pasidarė? – klausė mamatė.

– Te, poniteli, vis skundės akimis, pareis vakari numij karvis ganius ir sakys: „Mamuneli, tap mun akys gel“. Biškį buva by parauduses, ir daugiau nieka. Vuo Jasaitieni ir saka: „Tat, – saka, – kirmina; rek, – saka, – anus nutručyti, anij iesti išies akis mergikia, je negydysi. Rek, – saka, – išvirinti tabuokas ir plauti akis, vuo paskou dar pačių tirščių pritverti“. Aš tap ir padariau. Vijną kartą nupluoviau – kad ims gelti, muna mergiki niekur netveras, bli aun. Aš pri Jasaitienis. Cioceli, – sakau, – nognia skaust, bli aun muna mergiki. „Tat ir gera, – saka, – tat kirmina tručijas, dar plauk“. Aš dar plauti. Unt naktijs pritvieriau tirščių. Rytmetį veizu – ak tu Dijvuleliau myliausis! Kad užputuses akys, kad paraudonavuses, šit, kap dabar. Muni ir išgunstis paiemie. Kur dabar bedingsu, misliju sau, kur bebiegsu, kad ne pri ponitelis. Gal dousi kuokią ruodą.

Mamatė beklausydama rankas sugrąžė.

– Dėl Dievo meilės, – sušuko, – kam klausai visokių bobų! Juk reikia šiokį tokį savo protą turėti! Dabar mergikė gali akla pasilikti visam amžiui. Kodėl bent nenuplovei? Argi galima taip nešvariai laikyti akis!

Mamatė valė, plovė tas vargšes „sukirmėjusias“ akis.

– Jasaitieni ruokou, kad negal plauti su vundeniu. Saka, liekarstas nemačysią, – tarė moteriškė, mažumą išsigandusi.

Mamatė ėmė aiškinti higienos taisykles.

– Ar matai bent kiek, mažilėle? – paklausė mergaitės, pabaigus plauti.

– Kap par miglą.

– Juk, rodos, esi iš Kerbedlaukės?

– Nuje, puoniteli, iš Kerbedlaukis, Mažeikieni.

– Klausyk, Mažeikiene. Aš mergikės gydyti neapsiimu, aš ne daktaras. Su akimis nėra juokų. Tat ryto vežk dukrelę pas gydytoją. Veizėk, kad ryto nuvežtumei. Aš siųsiu tyčia paklausti. Apakinsi

mergikę, ir bus ubagė visam amžiui.

– Dijvi sauguok nuo tuokiuos nelaimis. Tat mat buobų klausyti. Vešu, puoniteli, vešu ryto.

Paskui atėjo kita moteriškė taip pat su mergeite, tik daug mažesne už anąją, gražiu, tik išbalusiu veideliu ir didelėmis mėlynomis akimis. Visas jos pakaušis buvo aptekęs šašais, bjauriais, šlapiais, pūliuotais, net koku buvo žiūrėti. Reti, gelsvi plaukeliai, iš priešakio mažumą sudailinti, buvo supinti į dvi plonuti kaseli, tikri pelių uodegėli.

– Pirmų pirmiausia, mano mažyte, – tarė mamatė, apžiūrėjus galvą ir glostydamą mergaitės veidelį, – reik nukirpti plaukus. Juk vis tiek jų nebeišsukuosi, o nukirpus greičiau pagysi...

Mergaitė, išgirdusi tai, ūmai ištrūko iš glamonėjančių ją mamatės rankų ir, nutvėrus abiem rankom savo pelių uodegėles, įsispraudė į kambario kerčią ir ėmė verkti.

– Aš nenoriu kirpdinti plaukų! – sakė kukčiodama. – Muna kasas! Muna kasas!

– Tylėk, Vuoniki, begėde! – sušuko supykusi motina. – Ir žlembis čia puonia į pat ausis!

Mergaitė aptilo ir, paleidus savo „kasas“, susikišo abi kumštai į akis. Mamatė šypsodama nuėjo pas ją į kerčią ir, vėl glostydamą jai veidelį, tarė:

– Klausyk, Onele, na, ko gi čia gailies tokių kasų? Veizėk, kokios plonos, striugos⁶, kaip kokios virvelės. Koks čia gražumas! O kai aš tau nukirpsiu ir galvelę išgydysiu, pamatysi, kokios kasos užaugs. Tokios, kaip mano, veizėk!

Ir mamatė pasilenkė, rodydamą savo plaukus.

Onelė atėmė kumštį nuo vienos akies, paskui nuo antros, žvilgterėjo skersomis į mamatę kartą, paskui antrą, pagalios išplėtė akis ir, ištiesus rankelę, su vienu pirštu palytėjo mamatės kasas.

– Ar dabar duosies kerpama? – paklausė mamatė.

– Dousu...

Paėmė mamatė dideles žirkles, ir bematant kasos nukrito ant žemės. Vėl apsiašarojo Onelės mėlynos akys, bet vargšė sėdėjo tylitelaičiai, ir matyti buvo, kad kaip begalėdama stengėsi suvaldyti savo širdies skausmą. Nuolat tik žiūrėjo į mamatės kasas, tartum tame reginyje semdama jėgų savo nelaimėi pakelti.

Pagalios galvelė tapo nukirpta, nuplauta ir ištepta, o į Onelės ranką įkišti keli saldainiai.

– Še, graužk, namo grįždama, kad ne taip būtų liūdna, nelaimingąsias kasas atsiminus.

* * *

Atėjo kryžiaus dienos, ir vėl, kaip kasmet, einame su mamate į mūsų kalnelį. Auga ant jo keli ažuolai ir riogso trys kryžiai, ir taip gražu žiūrėti nuo jo toli toli į visas puses. Išmiegojusi pokaitį, ima rinktis mūsų šeimyna, kumečiai ir kiti apylinkės gyventojai, kurie negavo nueiti rytą į bažnyčią. Moteriškos eina nešinos ir vedinos tyčia tai iškilmei nupraustais vaikais švariai nušluostytomis noselėmis. Visi apsilvilkę išėiginiais drabužiais, vaikai lygiai tokiais pat, kaip tėvai. Mažos mergelės su ilgais, lig žemės, plačiais sijonėliais, besipainiojančiais joms po kojų, su trumpučiais liemenėliais ir surištais po smakreliu skepečiukais. Berniukai taip pat su ilgomis kelnėmis ir švarkeliais, kiekvienam ant kaklo perkelinis skepečiukas, dailiai sudėtas ir blizgančia saga užsegtas. Rodos, kad tai ne vaikai, bet suaugę juokingi nykštukų žmonės. Tačiau sielos gilumoje mažumą pavydžiu mergelėms, nes kartais trokštu turėti tokį ilgą rūbą, kaip mamatės. Viena ranka įsikibę į motinos sijonus, antros pirštą į burnelę įsikibę, vaikai stingas į mus, plėsdami mėlynas akis, motinoms su mamate besikalbant. Sunkiai lipdama į kalną savo ligos supančiotomis kojomis, ateina ir bobutė su Kazimiero gaspadoriaus vaikais, mylimais mūsų žaidimo draugais, tėvelio pramintais Žvirbliukais dėl jų Žvirblinskių pavardės. Pagaliau atdūlina Domeikienė su vaikais ir su vyru. Vyras neša mažesnįjį, o ji veda didesnįjį – pasipuošusi, gražsti, skaisti, linksma. Ji pirmoji visos apylinkės gražuolė. Tik bėda, kad ir pirmoji tinginė. Visi žino, kad ji pusę dienos guli lovoje, o antrą pusę taisos parėdus, bastos iš

⁶ *Striugas* – striukas.

kerčios į kerčią, ir kad visus darbus dirba vyras ir pasamdyta merga. Dėl to vaikai apleisti ir nudrįkę, troboje netvarka, o ūkis tuščias. Bet Domeikis taip myli savo gražiąją žmonelę, kad jam viskas gera. Dirba kaip du vyru, niekad šaunus žodelio jai nepasako, tik stengias kaip galėdamas jai įtikti. Jai truputį galvą suskaudus, jis tuojau susirūpinęs bėga pas mamatę vaistų. O kad mamatė juokias tą ligą esant turbūt nuo ilgo gulėjimo, jis, mamatei ranką bučiuodamas, sako:

– Kad, poniteli, ana toki delikatin!

Tėvelis suerzintas gėdina jį:

– Ar tau ne gėda, Domeiki! Juk visi juokias iš tavęs. Paėmęs diržą, sudrožk porą kartų skersai, pamatysi, visos ligos žaibais išlakstys, ir ta tavo gražioji taip ims dirbti, kaip ir kitos. Ko belauki?

Į tokį patarimą Domeikis nė sakyti nieko nesako, tik kuo greičiausiai eina namo.

Bet man labai tinka Domeikienė, labiausiai dėl savo gražumo, bet dar ir dėl to, kad tokia linksma ir meili. Kaip tik pamatau ją atėjus pas mamatę, bėgu jos pasižiūrėti. Ateidama pas mamatę su įvairiais reikalais, ji stengias nepaspainioti ant tako tėveliui, nes tėvelis niekad nepraleidžia, jos smarkiai neišbaręs. O mamatė taip pat mėgsta žiūrėti į jos gražų veidą, meiliai su ja pasikalba ir švelniai primena motinos ir žmonos priedermes. Bet tie žodžiai atsimuša nuo jos kaip žirniai nuo sienos. Ji net nesijaučia kalta, sakos dirbanti, kiek sveikata leidžianti, ir linksmi sau juokias, kaip visuomet.

Nusiėmęs kepurę, Kazimieras klaupias prieš kryžių, o paskui jį visi. Ir Kazimieras savo stipriu balsu traukia visų šventųjų litaniją.

„Melskis už mus!“ – atskatinėja cypūs moteriški balsai, plonučiai vaikų balseliai ir vyrų balsai, panašūs į širšinių bambėjimą, ir susipynę plaukia banga žemyn į žalius laukus ir margas pievas. Taip malonu, gražu melstis lauke, senų ažuolų ūksmėje! Rodos, čia geriau girdi mus Dievas. Rodos, gėlėtomis pievomis vaikščioja Jėzus vaikelis toks, kaip paveiksle, kurs kabo pas mano lovelę: basas, su baltais marškinėliais, šviesiais garbanotais plaukeliais ir didelėmis išmintingomis akimis, panašiomis į Nikos akis, plačiai išskėtęs rankes, tartum norėdamas priglausti prie širdelės visą pasaulį. Aš žinau: jis nelaužydavo palaužtos lendrės, negesindavo pradėjusios gesti lempelės. Ir jį prikėlė prie kryžiaus. Baisiomis, didelėmis vinimis perdūrė jo meilingas rankes ir eiklias kojeles, visados skubėjusias gerai daryti. Štai matau jį prieš save ant didelio, juodo kryžiaus kabantį. Koks bausis kryžius! Juk tiktai su adata įsidurk pirštelį, ir tai kaip baisiai skauda... Skausmas veria man širdį, ir iš akių rieda ašaros. Greit šluostau jas, kad niekas nepamatytų. Paskui atsimenu, ką sakė mamatė, kad kiekvienas negeras darbas esąs vinis, kurią kalame į šventą Viešpaties Jėzaus kūną. Ir, baimės bei skausmo paimta, iš visos sielos prisižadavau visados visados būti mandagi.

Ir ūmai ateina man į galvą, kol dar buvau mažesnė, mušdamos į krūtinę poterių pabaigoje, sakydavau: *Boże, bądź miłościw nademną grzeczną*⁷. Gailestingai šypsau iš to savo vaikiškumo, dabar jau gerai žinodama, kad nors ir tikrai būčiau mandagių mandagiausia, girtis negražu nei žmonėms, nei ponui Dievui.

Po litanijos giedame „Dievas mūsų gelbėtojas“, paskui suplikacijas, o pagalios Kazimieras liepia sukalbėti penkerius poterius į švenčiausias Viešpaties Jėzaus žaizdas. Mums nutilus, iš ažuolų viršūnių atsiliepia kitas choras, o kažkur atkalnyje ima iš visos gerklės rėkti gegužė. To akompanimento lydimi, baigiame maldas ir visi skirstomės, skubėdami į darbą. Tik Domeikienė niekur neskuba ir eina pamažu, plepėdama su mamate, kuri padeda bobutei nusileisti nuo kalno. Visą kelią mamatė eina su bobute, o mes su Žvirbliukais siaučiamo, bėgiojame lig pat namų.

* * *

Vis žemiau, vis žemiau leidžia brėkis⁸ savo pilką šydą ant pasinėrusios spalvų ir garsų gėryje žemės. Senas rūmas gobias slaptina skraiste ir ima svajoti, pilnas jazmininių kvapų ir melodijų,

⁷ Dieve, pasigailėk manęs mandagiosios (lenk.).

⁸ Brėkis – prietema.

sklindančių iš vieno jo kampo. Ten groja mamatė. Atsisėdusi didelės kanapos kertelėje, klausau, žiūrėdama, kaip mamatės rankelės, brėkio pilkume baltais balandėliais švytuodamos, greitai bėginėja po klavišus. Šalia manęs sėdi Nika su savo vežėjo sumeistruota skripkele – paprasta, lėkšta lentele, išpjauta skripkos pavidalu, su užvyniotais ant sukamųjų pagaliukų siūlais stygų vietoje. Ak, tie sukamieji pagaliukai! Visai kaip tikroje skripkoje. Pasikišęs savo skripką po smakreliu, Nika griežia, braukdamas stygas su smičiumi – vytele, lanku sulenkta ir surišta su siūlais. Skripkos balsas panašus į uodo birbimą. Bet dabar jo visai negirdėti. Griežia Nika, stengdamasis prisitaikinti prie mamatės muzikos: kai mamatė skambina iš reto – ir jis palengva judina savo pirštelius ant „stygų“ ir retai traukia smičių, o kai iš po mamatės rankų ima byrėti greiti pasažai – ir jo piršteliai skubiai laksto, o smičius šokinėti šokinėja.

Kaip puikiai, kaip puikiai groja mamatė! Pagros ką nors liūdna – ir ašaros nejučiomis ima riedėti iš akių, o širdį taip skauda. Pagros linksmi – ir ima noras šokti ir juoktis. Ir kaip ji myli muziką – ji viską užmiršta begrodama. Juk neseniai, kai tėvelio nebuvo namie ir niekas nepertraukė, mamatė grojo ir grojo be galo. Sutemus užžiebčiau žvakės ant pianino, ir ji pradėjo groti iš natų, kol žvakės pasibaigė, o pro langus ėmė žiūrėti aušra. Nika su savo skripkele snaudė viename kanapos gale, aš antrame. Mamatė išsigandusi pažadino mudu ir nuvedė gulti.

– Kodėl nepasakėte man, vaikeliai, kad taip vėlu? – prikašiojo ji mudviem, susirūpinusi ir nusiminusi. – Kodėl nenuėjote patys gulti?

– Norėjom, kad ilgiau skambintumei, taip buvo gražu, – atsakiau.

– Norėjom vis dar klausytis, – pridūrė Nika.

Kokia maloni buvo mudviem ta naktis! Dar niekad, rodos, mamatė taip nuoširdžiai mudviejų nebuvo labai nakčiai bučiavusi, taip rūpestingai apklojusi, tokiais meiliais žodeliais kalbinusi.

Bet retai tegali mamatė taip muzika gėrėtis. Dažniausiai kas nors pertraukia, vos jai groti pradėjus. Ar šeimininkė reikalauja dispozicijų⁹, ar kambarinei reikia kažko paklausti, ar, pagalios, ateina tėvelis ir atitraukia mamatę prie kažkokių ūkio klausimų. Tačiau vieną kartą – per mane – mamatė galėjo ilgiau pasėdėti prie pianino. Malonu man, tai atsiminus. Ji grojo, o aš pro langą pamačiau tėvelį skubiai pareinant į namus. Nujaučiau, kad ateis pas mamatę ir pertrauks muziką. Nors labai sunku buvo išdrįsti, nubėgau priešais ir, pabučiavus jam ranką, tariau:

– Tėveli, tegu mamatė dar groja! Ką tik pradėjo. Mamatė taip mėgsta...

Tėvelis pažiūrėjo nustebęs man į akis, paglostė čiuprelę ir nuėjo į savo kambarį, o mamatė dar valandą skambino, nieko netrukdoma. Paskui neiškenčiau nepasigyrusi, ką padariau.

– Niekados nebedaryk taip, Irusia, niekad, – tarė mamatė. – Jei mane myli, turi man padėti eiti savo priedermes, ne kliudyti.

Berods, sako mamatė, kad ne visados galima esą daryti, kas malonu. Bet aš norėčiau, kad mamatei būtų visados malonu ir gera. Ir skaudu man, jei taip nėra. Žinau, kad skaudu ir jai. Matau, kad tuomet jos veide pirmą valandėlę žybtelia apmauda ir atkarumas. Bet žibtelėjus akimirksniu gęsta, ir visai ramiai ir meiliai, kaip paprastai, užvožus pianiną, ji eina, kur jos reikalaujama.

Jau praskambėjo slėpiningas Schumanno „Warum“¹⁰ ir gašus Mozarto menuetas, ir plaukia dabar po kits kito ilgūs Šopeno noktiurnai. Ak, kokie liūdni yra tie noktiurnai! Ak, kaip liūdnei kvepia jazminai! Lyg vainikas ant kažkieno kapo. Ak, kaip baisu, kad visi mirs!

Pabučiavau aksominę Nikos galvelę ir tylitelaičiai nuėjau pas pianiną, norėdama būti arčiau mamatės. Ji kaip tik, pabaigusi noktiurną, padarė pauzę ir sėdėjo susimąščiusi.

– Mamate, – tariau, – kodėl visados iš pradžių groji „Warum“?

– Nes siela pilna, pilna klausimų... Klausimų, į kuriuos nėra atsakymo.

– Kokių klausimų, mamate?

⁹ *Dispozicija* – kieno nors valia, valdžia, teisė savarankiškai tvarkyti, valdyti.

¹⁰ „Warum“ („Kodėl“) – vokiečių kompozitoriaus Roberto Schumanno (Šumano) (1810–1856) fortepijoninė pjesė iš „Pjesių-fantazijų“ ciklo (op. 12), sukurto 1837 m.

– Kodėl žmogaus sielos esmė yra ilgesys? Kodėl žmogus, nutvėręs tai, ką buvo vijęsis, apsvylęs sako: ne, tat ne tai! Kodėl žmogaus sieloje žydi gėlės, kurių kvapu niekas nesigėri? Kodėl viso ko galas yra mirtis? Kodėl *na tym świecie śmierć wszystko zmiecie, robak się łęgnie i w bujnym kwiecie?*¹¹

Paskutinysis klausimas užgavo ir mano sielos stygą, ir panorėjau nors į jį duoti mamatei atsakymą.

– Juk sakei pati, mamate, kad mirtis veda mus į laimės šalį.

– Ak taip, Irusia, tiesa...

Mamatės pirštai vėl palytėjo klavišus ir ėmė austi kažkokią liūdną, graudžią melodiją, ir jos taktu mamatė pradėjo pusbalsiu neva dainuoti, neva deklamuoti:

*Siela vis nerimsta... Jai ilgu plačiojoje žemėj,
jai dieną ir naktį tikroji vaidinas tėvynė.
Ak, grožio anojo čia atvaizdas menkas, nublankęs,
ak, tonų anujų čia atbalsis silpnas, netikras.
Taip vandens lašas, nuo gimtinės jūros atskirtas,
ar užia upeliu, ar lytumi verkia, nerimsta,
ir, ilgesio stumiamas, bėgęs tolyn nesiliauja,
skubėdams atgal mėlynojon, beribėn tėvynėn.*¹²

Nika, išgirdęs mamatę dainuojant, pametė savo skripkelę ant kanapos ir atėjo pas pianiną. Iš visos tos elegijos jis, matyti, tiek tesuprato, kad mamatė ilgis ir trokšta kažko, ko čia neturi. Ir, nutilus paskutiniems liūdnieams akordams, jis tarė:

– Mamate, kai aš užaugsiu ir uždirbsiu daug pinigų, aš tave nuvešiu toli į užsienį, ir per jūras važiuosime į Paryžių, į Peterburgą paklaustyti tų orkestrų, kur daug daug muzikantų griežia koku šimtu įvairių instrumentų.

Mamatė papurtino galvą, tartum nukrėsdama nuo jos kažkokia mintis, ir tarė šypsodama:

– Pasiklaudyti tų stebuklingų simfonijų orkestrų ir garsių artistų? Gerai, Nika, važiuosime. Ak, kaip trokšta kartais siela...

– Juk ir mane pasiimsi, Nika? – paklausiau.

– Žinoma. Visi važiuosime.

– Bet ne tik muzikos klausysime, Nika, – kalbėjo mamatė, – apžiūrėsime ir tas puikias galerijas, kuriose yra garsieji paveikslai.

– Ir tą gražiąją Madoną¹³, mamate, ant angelėlių dugno?

– Madoną... būtinai, būtinai... ir Džokondą¹⁴ slaptinę šypsena... Taip, norėčiau nors kartą visa tai pamatyti.

– Pamatysi, mamate, kai nuvažiuosime.

– Bet būtinai nukeliausime ir į Šveicariją, Nika. Ten balti kalnai ir mėlyni ežerai. Kalnai, kurie saulei į akis žiūri ir taip aukštai aukštai pakilę nuo žemės klonių...

Į saloną įėjo tėvelis.

– Apie ką taip kalbatės? – paklausė.

– Kaip keliausime po Europą, Nikai užaugus ir pinigų daug uždirbus, – atsakė mamatė.

– Ir tamsta, tėveli, su mumis važiuosi, visi, – tarė Nika.

– Gal aš jau tuomet nė paeiti nebegalėsiu pasenęs, – prasijuokė tėvelis.

– Ne, tėveli! Tuojau aš užaugsiu, tuojau viską išmoksiu, tuojau daug pinigų uždirbsiu ir tuojau

¹¹ *Śiame pasaulyje mirtis viską nušluoja,*

Kirminas tūno ir gėlėj puikiojoj (lenk.)

¹² Lenkų poeto romantiko Antonio Malczewskio (Malčevskio) (1793–1826) garsios poemos „Marija“ (1825), paremtos autentišku tragišku faktu ir nemažai paveikusios lenkų romantizmą, fragmentas.

¹³ Turbūt turimas omeny Raffaello (1483–1520) kūrinys „Siksto Madona“ (1513–1514).

¹⁴ Garsus Leonardo da Vinci (1452–1519) paveikslas „Džokonda“ (arba „Mona Liza“, apie 1503).

važiuosime, – karštai tarė Nika.

– Gerai, gerai, Nika, – pasakė tėvelis, glostydamas jam galvelę, o atsikreipęs į mamatę, pridūrė: – Gražių dalykų sužinojau šiandien apie mūsų virėją, kaip ji... Uršulę. Pasirodo, kad tai esama vagilkos.

– Kaip? Ar sugavai ją? – paklausė neramiai mamatė.

– Pats nesugavau, bet sugavo Kazimieras. Praėjusią naktį išgirdęs šunis labai lojant, atsikėlęs ir išėjęs pažiūrėti. Ir pamatęs einant Uršulę su puodeliu ir ryšeliu. Puodelis buvęs pilnas pieno, o ryšelyje smulkūs mėsos kąsneliai. Aišku, sako, kad nupjaustinėta nuo porcijų. Paklausta Kazimiero, kur taip einanti naktį, pasisakiusi einanti pas motiną, dieną neturėjusi laiko, o pieną ir mėsą gavusi nuo ponios.

– Nedaviau jai jokio pieno nei mėsos. Ji ir neprašė.

– Žinoma, kad meluoja. Matyt, mėsą vagia nuo porcijų, o pieno atsipila iš to, ką gauna sriubai užbalinti. O gal vagia ir milždama.

– Gal būti. Neseniai nuėjo ji milžti karvių, kurios ganėsi žardienoje. Už valandėlės nuėjau ten ir aš. Žiūriu, Uršulė su pilna milžtuve, užuot grįžus tiesiai namo, eina į šalį. Taip man pasirodė, kad ji atsipila pieną į indą, paslėptą notrelėse¹⁵.

– Aišku, kad taip buvo. Ir ką? Galėjai ją sugauti už rankos.

– Ne, niekaip negalėjau... Tai baisu sugauti žmogų už rankos.

– Žinai, Marinia, juk aš taip ir maniau, kad nesugavai. Tačiau tas tavo švelnumas man atrodo keistas. Jei jau tau nerūpi tavo manta, tai turėtų rūpėti tavo tarnų dora. Juk, leisdama vogti, demoralizuoji savo šeimyną. Švelnumas puikus daiktas, bet pirmų pirmiausia žmogus privalo gerai eiti savo priedermes, o jei privalo, tai ir gali.

– Ne! Ne viską žmogus gali. Galima tik pasyviai iškęsti viską... viską... bet veikti prieš savo prigimtį kartais niekaip negalima. Pagaliau, gal ji, manau, tą vieną kartelį nori lašelį pieno motinai nunešti.

– Pavogus? Ne, tikrai, Marinia, man rodos, kad ir būtumei ją už rankos sugavus, o ji tau būtų pasakius dėl to atpylusi, kad jai taip parankiau nešti į ledinę, būtumei patikėjus. Gaila, kad visos tos tavo ypatybės yra labai žalingos namų poniai ir šeimininkei.

– Žinau, kad esu bloga šeimninė, – liūdnai tarė mamatė.

– Reiktų tau nors sykį suprasti, kad jie tavo švelnumo neatjaučia ir nebrangina. Ne tik neatjaučia, bet klaidingai aiškina. Nieko nesakai, tai reiškia – nieko nepamatai, nenuvoki, nenumanai, ir galima tave apgaudinėti ir išnaudoti lig valios.

– Labai gali būti. Bet aš juk ne dėl to, kad jie mane brangintų... Aš kitaip negaliu...

Greitais žingsniais po saloną vaikščiodamas, tėvelis smarkiai kalbėjo:

– Ne, tuo būdu nieko neįveiksi. Čia yra pedagogija. O pedagogija negali apsieiti be drausmės, be bausmės. Pedagogija, paremta vienu švelnumu – tai tik idealistų svajonės. Žinoma, pripažįstu, kad atsitinka tokių subtilių vaikų, prie kurių reikia taikinti labai subtilias pedagogijos priemones – imkim kad ir mūsų vaikus. Bet prastas žmogus – tai vaikas be galo nesubtilus, baises storžievis. Tik tuomet tegalima su juo ką nors padaryti, kai jis bijo, kai žino, kad už prasikaltimą jį nubausiu, o jei prireiks, tai ir išdabysiu¹⁶ paskutiniaisiais žodžiais ir galų gale net per ausį sudrošiu.

– Atleisk, Liudvikai, aš nei dablysiu, nei per ausį drošiu, – tarė mamatė ir norėjo išeiti iš salono. Bet tėvelis sulaikė.

– Palauk, reikia, šiaip ar taip, užbaigti Uršulės klausimą.

– Ką gi su ja darysi? – paklausė mamatė.

– Iš pradžios norėjau tuojau išvaryti. Koktu atsiminius, kad tokia kručis¹⁷ sėdi namuose. Bet dabar manau, gal geriau bus pašalinus blogumą ne tokiu smarkiu būdu. Dabar pats darbymetis, kiekvienas supras, kad atstojo ne dėl kokių niekų, ir niekas jos neims. Ką gi veiks pas motiną įname? Taigi

¹⁵ *Notrelė* – į dilgėlę panašus augalas.

¹⁶ *Dablyti* – barti.

¹⁷ *Kručis* – vagišius.

pakeisime: ji teenie prie darbo, o į jos vietą – Marcelė, kuri juk labai norėjo būti virėja. Eidama į laukus, Uršulė nebeturės jokios progos vogti. Nors, tiesą sakant, reiktų bjaurybę akimirksniu pavartyti, ne gailėtis.

– Kaip gerai sugalvojai, Liudvikai, – tarė mamatė linksmesniu balsu. – Tik užgink Kazimierui pasakoti apie tą sugavimą. Tegu niekas nežino, kodėl toks pakeitimas įvyko.

– Nedėk į juos jausmų, kurių jie neturi. Jų gėda labai giliai pasislėpusi, by kuo neišviliosi. Bet, žinoma, pliaukšti nereikia. Tai dabar ateik į mano kabinetą, tuojau pašauksiu ją – ir užbaigsime tą dalyką.

– Ar manęs būtinai ten reikia? – paklausė mamatė nedrąsiai.

– Kas per klausimas! – sušuko tėvelis nekantriai. – Rodos, moterų tarnija – tai tavo skyrius, ir tu privalai ja rūpintis ir valdyti. O antra – pati matei jos įtariamą darbą.

Mamatė, nieko jau nebeatsakius, nuėjo paskui tėvelį, o po valandėlės išėjo iš kabineto apsiverkusi Uršulė.

* * *

Mamatė myli saulę ir šilumą. Sako, kad mūsų krašte esą tiek rūko ir šalčio, kad reikią džiaugtis kiekvienu saulės ir šilumos spindulėliu. Tad šiltą, saulėtą gegužės dieną einame į daubą.

Žengiame ežia tarp žaliai sidabrinų, neseniai išplaukusių rugių sienų. Jaunučiai, stovi jie kuklūs, tiesūs, rimti, lyg tų Dievo bernačių pulkai, rengdamies ištikimai dirbti pono paskirtąjį darbą. Tik kai kurie neužaugos, išdykėliai, žiūrėk, ims ir braukterės tau per veidą. Bet taip meiliai, kad, švelniai paėmus juos su pirštais, neiškenti nepriglaudus lūpų prie jų aksominių galvelių... Paskui įeiname į aukštą pievos skardį. Toli, horizonte, lyg milžiniškas kupstas riogso Šatrija, arčiau – mažesnieji kalnai, kuriuose kitąsyk milžinai sėdėdami kits kitam degdavo pypkes.

– Mamate, kaip gaila, kad mes negyvenome seniau, kol buvo milžinų ir kitokių nepaprastų daiktų. Dabar visi tokie vienodi.

– Tiesa, Irute. Viskas taip paprasta, paprasta... Nebėra milžinų...

Ilgokai nebuvo lankę daubos, todėl dabar, sustoję ant jos kranto, visi vienu balsu sušukome:

– Ak, kaip gražu!

Kitas atskardis, aukštas ir status, visas apaugęs medžiais ir krūmais. Susirinko ten įvairiausi medžiai, kokių tik yra Lietuvoje, ir susimaišę, šakomis susipynę, nuaudė skaidrių, jaunų spalvų užtiesalą. Jo žaliame dugne balti beržų stuobriai spindi saulėje lyg marmuro kolonos kažkokios angos, už kurios gyvena paslaptis.

Visai ktoniškas yra šitas atskardis, ant kurio mes stovime. Ant jo įžulnių šonų medžiai nėra taip susispietę į būrį, bet stovi toliau nuo kits kito, gėrėdamies tuo, kas klojas jiems po kojų. O jiems po kojų patiestas gražių gražiausias margaspalvis kilimas: čia smaragdinis konvalijų žalumas su baltuojančiais kur ne kur lyg snaigulės žiedelių varpeliais, žemiau raudoni ir geltoni hiacintų taškai, dar žemiau – laibų irisų auksas. Daubos dugne švelniai ošia mažutis upelis. Kažkame, gilumoje, miegūsta lakštingala retkarčiais sučiurliuos kokį trilių ir vėl tuojau nutilis. Viršum gėlių, lyg gyvosios gėlės, skrajoja įvairiaspalviai drugiai. Krūmuose ir medžiuose čirena šimtai paukščių, kurių čia, lygiai kaip ir gėlių, viešpatija. Oras įkvapintas gėlių. Rodos, kad čia kažkokia užburta, laiminga šalis, kurios viešpatė yra geroji žynė, ta pati, kuri šelpia vargšus, pamotės skaudinamus našlaičius ir myli mandagius ir paklusnius vaikus. Ji visų tų paukščių, plaštakių, medžių ir gėlių karalaitė ir liepėja, viskas tik laukia jos mostelėjimo. Gal tas šit paukštelis, jos liepiamas, skrenda jau už devynerių jūrų ir devynių kalnų atnešti aukso obuoliuko nuo gyvybės medžio kokiai nors mirštančiai motinai pagydyti; gal šitam senam ažuolui ji tuojau įsakys atsiverti ir išberti auksinių pinigų krūvą vargšei, basai našlaitei. Ir ji pati turi čia būti kame nors. Gal, pasilenkusi ant upelio, su tokiu štai violetiniu varpeliu semias šaltą, kristalinį vandenį; gal lanko savo karalystę, lengvomis pėdelėmis po gėlių kilimą vaikščiodama, nesumindžiojus nė vieno žiedelio – su mėlynu rūbu ir auksinių plaukų apsiaustu – kaip

pasakų knygoje.

Tėvelis sako, kad man esanti gėda pasakomis tikėti, nes aš jau nebesanti tokia maža. Ten, dideliame pasaulyje, gal iš tikro jau nieko nebėra, bet čia, toje stebuklingoje daubos šalyje, tikriausiai tebegyvena pasaka.

– Žinai, Nika, man rodos, kad šitoje dauboje turi gyventi geroji žynė, – tariau tyliai, drovėdamas.

– Ir man rodos, – atsakė jis ir ištarė mano giliai paslėptąjį viltį. – O kad mes ją šiandien čia sutiktumėm, Irute?

– Kaip norėčiau! Bet kad tik pasakose ją temato, o gyvų žmonių nė vienas nėra sutikęs, – tariau liūdnai.

– Iš kur žinai, kad nėra? Juk mes nepažįstame visų žmonių. Juk daug žmonių nėra matę nė gyvatės išlendant iš sienos, o klebonas matė, – karštai kalbėjo Nika.

– Tiesa.

– Aš labai norėčiau ją sutikti, bet ir bijočiau... Žinai, dėl to atsitikimo užvakar.

– Dėl kokio?

– O kaip langą iškūliau.

Su tuo langu buvo taip. Užvakar, būdamas su mamate valgomajame kambaryje, išgirdome žvangtelėjimą, ir viena lango rutė išlėkė, su akmeniu išskulta. Kaltininko jokio nebuvo matyti. Netrukus visi susirinko vakarienės, tik Nikos nėra. Nusiuntė jo ieškoti. Anė rado jį sodne, pasislėpusį už medžio, ir liepė tuojau eiti namo. Žiūrime, įeina Nika, labai išsigandęs, ir sako užsimerkęs (turbūt kad „neišskaitytumėme“ jo meluojant; mat neseniai buvau jam sakiusi, kad tuojau galima esą suprasti jį meluojant, nes tai esą parašyta jo akyse):

– O ar aš? O ar aš?

– Kas ar tu? – paklausė tėvelis, nieko nežinodamas.

– O ar aš tą langą iškūliau! – atsakė verksmingu balsu Nika.

Ėmėme juoktis, o Nika su ašaromis akyse prisipažino metęs akmeniuką ir netyčia papuolęs į rutę.

– Manai, kad geroji žynė pyktų ant tavęs už tą langą? – paklausiau. – Juk iškūlei netyčia.

– Ne, ne už sukūlimą, bet kad pamelavau, – liūdnai atsakė Nika.

– E, tikriausiai nepyktų, nes juk tuojau prisipažinai.

Taip besikalbėdami, skynėme konvalijas ir nešėme mamatei, kuri, po liepa atsisėdus, dėjo jas į gražius bukietus, traukdama jų nuostabų kvapą, glausdama prie lūpų jų snieginius varpelius ir gėrėdamas jų pasakišku grožiu.

– Rodos man, kad ir mano ausys gėris konvalijomis, – tarė ji. – Rodos, skamba man iš jų kažkokia tyli, be galo subtili melodija.

– Ar jos dainuoja, mamate? – paklausė Jonelis.

O Nika, pasilenkęs prie mamatės kelių, pridėjo auselę prie puokščių ir klausės, pakėlęs aukštyrą savo didžiules, pailgas, juodas akis, kurios šalia baltų konvalijų atrodė dar juodesnės.

– Girdžiu, mamate! Tarsi kas griežtų tylitelaičiai ant plonučių stygelių.

– Mano tu brangioji plonute stygele! – tarė mamatė ir pabučiavo tas jo akis, taip pat kažkokias gėles nežemiškas.

– Žinot, vaikeliai: gėlės – tai žemės šypsena iš džiaugsmo, kad ją Dievas sutvėrė ir didiems dalykams paskyrė. Bežiūrint į ją, ima šypsoti ir žmogaus siela. O nuo tos šypsenos, kaip ledas nuo saulės, nyksta viskas, kas sieloje pikta ir bjauru.

– Kai norėsiu negražiai pasielgti, žinau, ką darysiu, – tariau. – Pažiūrėsiu į gėles ir imsiu juoktis, ir piktas noras sutirps. Taip, mamate?

– Tikriausiai, Irute.

– O ką daryti žiemą, kai nėra gėlių? – paklausė Nika.

– Tuomet reikia jas gerai atsiminti, – atsakė mamatė.

Sudėjus bukietus, mamatė nuėjo su mumis vaikščioti po daubą.

Tuojau už konvalijų gyveno būri hiacintų tauta. Žemiau raudonieji – juokingos gėlės, kresnos,

žemos, riebios, lyg geros, patenkintos savim šeiminkės, kurių ūkis viso ko pilnas. Aukščiau geltonieji, tautos svajotojai: aukštesni ir laibesni, švelniomis, šviesiai geltonomis galvelėmis ir meilium kvapu – tartum būtų ne tautiečiai raudonskruosčių šeiminkių. Dar žemiau būriais stovėjo irisai, iškėlę savo keistas auksines galvas.

– Žiūrėkit, – tarė mamatė, – kokios tai keistos gėlės tie irisai! Jie, rodos, veržte veržias aukštyn, kuo toliausiai nuo žemės. Žiūrėkit, kaip jų auksinės akys liūdnei veizi į dangų ilgėdamosi.

Nusileidę į daubos dugną, ėjome išilgai upelio. Iš visų pusių žalių sienų apsupti, buvome dabar pačioje širdyje to ypatingo pasaulėlio, visai atskirto nuo likusiojo pasaulio ir nieko bendro su juo neturinčio. Viešpatauja jame savi įstatai, visai kitoki, negu aname nuobodžiame pasaulyje. Čia viskas galima, kas ten teatsitinka pasakose. Tad ėmėme ieškoti gerosios žynės. Žiūrėjome už medžių, į krūmų tankmę. Kelios varlės išsoko nusigandusios iš po mūsų kojų, paukšteliai smalsiai žiūrėjo į akiplėšas, neramiai čirendami, voverėlė stebėjos nuo medžio šakos, užrietusi papurusią uodegą ir priglaudusi prie krūtinės savo mitrias kojeles – bet žynės niekur nebuvo.

– Šiandien nėra jos namie. Liepus pakinkyti mėlynsparnius šilvarnius į nupintą iš konvalijų vežimą, ji išvažiavo kur nors. Gal į Šatrijos kalną – į platųjį pasaulį pasižiūrėti, – tarė mamatė.

– O gal yra, tik nenori mums pasirodyti dėl to, kad mes ne vargšai našlaičiai, bet turime tokią gerą mamatę, – pasakė Nika.

Gaila buvo palikti tą gražiąją daubą. Norėjome pabūti dar valandėlę ir dar valandėlę. Bet galų gale reikėjo grįžti namo. Dabar ėjome kitu keliu pro antrą daubą – niūrią, klaikią, tokiomis stačiomis sienomis, kad beveik niekad ten neįspjisdavo saulė. Senos, sukrypusios apušės joje teaugo ir ištrešę gluosniai rodė pajuodavusį vidų. Nenuostabu, kad ten buvo vasarnamis velnio, kurs žiemai dangindavos į jaują. Eidami pro šalį, spėliojome, kur čia gali tupėti tos tamsiosios daubos juodasis ponas. Ne kitur, tik tame sename, išdūlėjusiame gluosnyje.

– Kam ieškoti velnio dauboje, vaikai? – tarė šypsodama mamatė. – Dažnai yra jis labai arti jūsų. Žinote, kada...

– Kai ką nors pikto darome... Bet kad nematome jo tada.

– Užtat jaučiame, – tarė mamatė.

Įėję į kelią, pamatėme ateinant priešais tėvelį.

– Grįžkit greičiau namo. Ten kažkas jūsų laukia, – tarė jis.

Įsismalsinę ėmėme spėlioti, kas. Bet vis nevyko. Tik prie pat namų mūsų smalsumas buvo nuramintas: prieangyje sėdėjo Šmulka su savo kromu.

Ir kaip čia atspėsi? Juk dar rudenį Šmulka atėjęs atsisveikino su mumis, sakydamas, kad, kai tik pabaigsias pardavinėti savo kromą, tuojau važiuosias į Londoną pas vaikus. Jie seniai jį kviečią, ten geriau jam busi, negu čia vienui vienam, kaip tam žvirbliui, vienam pasilikusiam ant stogo. Nuo to sykio per visą žiemą ir pavasarį nematėme Šmulkos ir numanėme jį išvažiavus. Ir štai dabar Šmulka besėdys prieangyje, greta kromo, pavargęs, šluostydamosis prakaituotą kaktą ir sunkiai alsuodamas, lietas, senas, su ilgu, juodu, pažaliavusiu chalatu kromo pratrinta nugara. Sausas ir blankus jo veidas su žila barzda ir nudribusiais ant skruostų žilais garbanotais peisais yra be galo liūdnas, tartum amžinai nuvargęs. Tokie veidai turėjo būti tų žydų, kurie giedojo: „Pas Babilono upes sėdėjome ir verkėme...“¹⁸

Šmulka išvaikščiodavo visus tris Žemaitijos apskričius, nuo dvaro lig dvaro, užeidamas pakeliui ir į kaimus, žinojo visų dvarų gyventojus, kas kokio būdo, kas kam giminė, nešiojo pasveikinimus, o kartais ir laiškus. Atėjęs visuomet būdavo pailsęs ir prašydavo lašelio degtinės. Išgėręs mažą taurelę – visados tik vieną – ir užkandęs cukraus kąsneliu, įgydavo jėgų ir energijos ir imdavo dėstyti kromą. Mamatė parėjus tuoj atnešė jam pati ant lėkštelės tų reikiamųjų daiktų. Šmulka atsistojo, užsimovė kepurę, išgėrė degtinę, paskui, nusiėmęs kepurę, ėmė kramtyti cukrų.

– Tegul poniai Pondzijvs užmoka. Šmulka taip ilgai nebuva, o poniai neužmiršta, ko Šmulkai reik.

¹⁸ Ištrauka iš Psalmyno „Tremtinių giesmės“: *Prie Babilonijos upių ten mes sėdėjome verkdami* (Ps 137, 1).

Klausiamas, iš kur atsiradęs, ar nevažiavęs į Londoną, jis atsakė:

– Aš važiava, aš visą žįjmą išbuva Londone, o pavasarį aš atgal sugrįža.

– Kodėl? Ar vaikai nemylėjo? – stebėjos mamatė.

– Aš pasakysiu. Vaiká labá myleje, gerá davė valgyti, nupirka mun drabužius. Kaip anij ten gyvena, ai vai, ai vai! Kaip tikri pona. Ale aš ten negalėjau būti. Kap tik aš atvažiava į tą Londoną, tuojau mun pasirodė, kad į galvą mun įstatė melnyčia. Tas užimas, tas trenksmas, tas liarms – ai vai! Melnyčia vis sukas ir sukas, aš mislijau, kad muni visą sumals. Aš negalėjau nė naktį mijgoti, nė dijną atsilsėti. Ir dar aš negalėjau būti per tuos dūmus. Fabriks unt fabrika, ir visi rūksta, nieka nematyti, tik vijni dūma. Kap muni ėmė spausti tij dūma, mun nebuva su kuo alsuoti. Aš nerada niekur vijtas, aš mislijau, kad muni pasmaugs. Aš kentėjau visą žįjmą, o pavasarį aš saka vakams: „Vakelia, – aš saka, – jūs čia sau gerá? gyvenat, jums jokios bėdos nēr, jūs munis nereikalingi – leiskit muni atgal numij, aš vėl su kromeliu vaikščiosiu“. „Tatele, – sako, – je nenori – nenori, pats sau ten užsidirbi, tat gali grįžti. Mas tau biliotą nupirksma“. Ot, Šmulka ir sugrįža, ir Šmulka vėl vaikščio su kromeliu.

– Ir neskaudu buvo palikti vaikus? Ar neilgu jų dabar? Juk čia neturi nė vieno artimo žmogaus, – tarė mamatė.

– Nu, kap be to bus? Žinoms, ilgu. Ale aš jau paprata: aš žina, kad vakams ten yra gerá, aš anims nieka nepridesu, ar aš ten yr, ar ne; anij mun atraša grometas. Unt gala, aš ponía tap pasakysiu.

Šmulka pasilenkė prie mamatės ir tyliai tarė:

– Seni žmonys nelaba tepritink pri jaunųjų.

– Kap aš čia sugrįža, – pasakojo Šmulka vėl paprastu balsu, – aš tuojau atgija. Melnyčia galvo nebēr, nieks nespaud. Eidams su savo kromeliu, paveizėsu į dangų – mėlyns, gražus; paveizėsu į pijvas – žalias ir margas; niekur dūmų, visur gražu ir linksma.

– Vargšas Šmulkelis, – tarė gailestingai mamatė, glostydamą žydo pažaliavusį chalata. – Taip džiaugiaus, kad esi su vaikais, o kaip reikia, dabar vėl bastaisi su tuo savo kromu toks vienas.

– Ui, kad poniteli tars žodj, tai kap tik medaus paded unt širdijs.

– Bus ir medaus, – prasijuokė mamatė. – Ar turi stiklinėlę?

Tėvelis erzino Šmulką, kad, būdamas toks žemaičių patriotas, jis privalęs apsikrikštyti. Jis esąs doras žydelis ir juk negaljs tikėti visomis talmudo kvailystėmis ir laukti dar mesijos.

– Nu, aš lauku. Aš mislija, kad mesija jau būtų atėjęs, tai krikščionys tap neėstų kits kita.

– Visgi ne su tokiu apetitu, kaip žydeliai juos, – nusijuokė tėvelis.

Ir vis erzino imsiąs jį versti. Ir turbūt Šmulka sutiksiąs, jei po kiekvienos pamokos jis pirksiąs pusę kromelio.

– Kam versti? Aš žina, kad ponc ir tap pirks nuo Šmulkos. Ponc yr tikras ponc ir doud uždirbti bėdnam žydeliu.

Taip kalbėdamas, Šmulka dėstė kromelį, kurs nė iš tolo negalėjo lygintis su turtingais, kvapiais vengrų kromais, pilnais puikių, įvairių daiktų, gražiai sudėstyty ant švarių tektūros lapų. Visas Šmulkos kromelis buvo kelios lėkštos medinės dėžės, sudėtos ant kita kitos ir įkištos į paprastą juodą maišą. Prekės vis paprastos, kartais tik iš netyčių įsimaišęs koks gražesnis daiktelis. Tą menką kromelį bežiūrėdama, atsiminiau vengrus, ir gailestis suspaudė man širdj.

– Kad turėčiau daug pinigų, – tariau Nikai, – pirkčiau Šmulkai tokj kromą, kaip vengrų.

– O aš arklį, kad nereikėtų jam nešioti, – pasakė Nika.

Tėvelis, kaip visados, pripirko eibę įvairių daiktų. Nika už savo pinigų pasirinko peiliuką popieriui pjaustyti. Ir vakare, niekam nematant, atidavė man jį, sakydamas:

– Kad mane atmintumei, kai žūsi kare.

O jo didžiulėse juodose akyse žibėjo ašaros, kaip rašos lašeliai ant tamsaus našlelių aksomo.

– Nika, tu nežūsi! Jei tu, tai ir aš, – tariau, ir mano ašaros nukrito ant peiliuko.

– Juk žinai, kad visi riteriai žūva. Taip reikia. Tai gražu.

Aš žinau, kad Nika bus riteris, bet nenoriu, kad žūtų.

Taip liūdna, kai jis, juodas akis pakėlęs, savo gaidžiu balseliu sako tas eiles apie riterio

atsisveikinimą.

*Siostra najstarsza wywodzi konika,
Młodsza siodełko orzechowe wkłada,
A ta najmłodsza bramę mu odmyka...*¹⁹

Tik gaila, sako Nika, kad jis neturįs trijų seserų. Bet nė kas, aš viena viską padarysianti.

– Bet aš tavęs neleisiu, Nika!

– Ką tu kalbi? Nė viena riterio sesuo taip nedarė! Kaip galima neleisti didžiųjų darbų dirbti!

– Kas nori būti riteriu, tas jau iš anksto turi prie to rengtis. Mažas tebebūdamas, turi kitus gelbėti ir pats valdytis, – sako dažnai mamatė.

Ir Nika jau rengias. Neseniai pareina namo su dideliu mėlynu pampiu²⁰ kakteje. Paklaustas, kas jį nutiko, atsako trumpai, užsimerkęs:

– Užsigavau j tvorą.

Tą pačią dieną aš su mamate einame į arklidę.

– Vo delto stipria sudruožė ponatis Jonelis. Garbė Dievu, kad nepakliuva į akį, – sako Juozapas, vežėjas.

– Kam? – nusistebėjom abi su mamate.

– Juk pats mačiau. Valiaus ten aplink stainę, vo puonačia tiną patvuory buovijos, pagalius pasiiemj. Tik staiga Jonelis, kažin už ką supykis, kad dous su pagaliu Nikou per galvą. Vo Nikis tik saka: *Janek, co ty robisz!*²¹ Pridiejjs rankelį pri kaktuos, atsiriemjį j tvorą, ir stuov. Vo Jonelis tuojau, pametjįs pagali, kad puls pri anuo, kad ims bučiuoti. Ir būk tu man tuoks kuntrus, kap tas didesnysis puonaitis.

Tekina lekiu pas Niką.

– Nika, tu tikrai tikrai būsi riteris! Žinau apie tą tavo pampj...

– Ką žinai? Aš užsigavau j tvorą, – sako Niką užsimerkęs.

Kitą kartą važinėja Juozapas, arklius aušindamas, o brikoje sėdi Nika ir Juozapas Žvirbliukas. Juozapas, įvažiavęs į upę, užkliudė už akmens, ir brika apvirto. Gilu ten nebuvo, ir Nika, greitai išsikapanojęs, atsistojo stačias, o mažesnis Juozukas pradėjo skęsti. Bet ne veltui su juo buvo riteris. Pagrobęs draugą, traukė jį prie kranto, kol Juozapas atbėgo gelbėti.

Riteriui reikia riteriškų rūbų, nutarė tėvelis. Ir atvežė Nikai gražią ulono uniformą: tamsiai mėlyną su žydra krūtine ir apikakle, su sidabro sagutėmis ir epoletais. Be to, dar aukštą mėlyną kiverį²² su dideliu, baltu kuodu, blizgius batus su pentiniais ir kardelį. Pasipuošė Nika ir rimtai vaikščioja po kambarius, pentiniais žvangėdamas ir į visus veidrodžius žiūrėdamas, lyg koks nykštukų šalies karvedys. Vaikščiojo, vaikščiojo ir ūmai pražuvo. Niekas nematė, kur dingo. Padavė pietus – jo nėra. Anė nuėjo ieškoti į šeimyninę – nėra, į arklidę – nėra, pas Žvirbliukus, – ten pasakė, kad buvęs, bet tuojau išėjęs. Jo kailinėliai kabo priemenėje. O lauke speigas.

Ėmėm nerimauti. Laimė, tas nerimastis neilgai tetruko. Atėjo klebono liokajus, sakydamas, kad ponaitis Nikis atėjęs į kleboniją su vienu tuo savo generolišku munduru ir kad kunigėlis atsiuntęs paprašyti Nikio kailiniukų, bijodamas išleisti vaiką be šilto drabužio tokiame speige. Ilgai netrukus parėjo Nika drauge su kunigėliu. Riteris nusimanė neišsukšias nuo barsenos, todėl įėjo į kambarį stvainydamasis²³, kad nė pentinų nebuvo girdėti. Nepaisydamas kunigėlio užtarimo, tėvelis žiauriai jį

¹⁹ Vyriausia sesė žirgelį veda,
Jaunesnė rusvą balnelį deda.
O ta jauniausia atkelia vartus...

Gali būti, kad tai dalis lietuvių liaudies dainos, išverstos į lenkų kalbą.

²⁰ *Pampis* – gumbas.

²¹ Janekai, ką tu darai! (lenk.).

²² *Kiveris* – senoviška aukšta kariška kepurė.

²³ *Stvainytis* – drovėtis, gėdytis.

sudraudė ir paskyrė bausmę – visą rytdieną sėdėti kambariuose, kad tik Dievas esą stipriau nenubaustų ir nelieptų dar ir gulėti. Čia Nikos susirūpinimas akimirksniu pranyko: viena diena pasėdėti ne tokia jau didelė nelaimė, ypač žiemą. Bet kai paskui mamatė nerami liepė jam gerti vaistų, kad nesusirgtų, ir liūdnai paklausė, kodėl jis patiekęs jai tokio nerimo, riteris taip sugrudo²⁴, kad sakėsi nesąs vertas būti riteriu. Ir galų gale mamatė dar gavo jį guosti. Norėdama nukreipti jo mintis nuo nusikaltimo, prašė papasakoti, kokio įspūdžio padaręs miestelyje. O įspūdžio būta begalinio: Žvirbliukai negalėję nė žodžio pratarti iš to nusistebėjimo, tik išsižioję žiūrėję; miestelyje visi rodę jį kits kitam, o žydžiukai bėgę paskui, šaukdami: *Oto ze! Oto ze!*²⁵ Ir pagalios pats klebonas liepęs jam vaikščioti po savo saloną, iš visų pusių žiūrėjęs ir grožėjęsis.

Ne mažiau pagauta dvasia stebėjomės į jį ir mudu su Joneliu. Ir, nepaisant visos jo kaltės ir patiekto nerimo, mintis, kad jis, nebijodamas nei šalčio, nei žydų, pats vienas perėjo per visą miestelį, dar aukščiau kėlė jį mudviejų akyse.

Sapnuoju sapną, riterėli. Jau tu išaugęs iš savo uloniškų rūbų, jau rengiesi žengti pirmą žingsnį pasaulin. Jau laukia ten tavęs, riterėli, darbas ir vargas, nežinomas namie. Ir riteriškai tu rengies į kovą. Ant mažo popierio lapelio didelėmis, kreivomis raidėmis rašai tokį dokumentą:

Kartka wieczna.

*Postępuję do gimnazjum i choć nie wiem co, to nie przyjmę prowostawia. I będę starał się byc pociechą dla wszystkich, a najwięcej dla papy i mamy.*²⁶

Sapnas draikosi toliau. Jau riterėlis pasaulyje, ir mes čia, namie, pasiilgę ir džiaugsmingi laukiame jo parvažiuojant Kalėdoms. Jonelio siela tą linksmą dieną tvinsta tokia laime, kad jis, nemėgstąs rašyti, ima plunksną ir seną, suglemžtą konvertą²⁷ ir bando išlieti savo jausmus.

*Przyjeżdża Nika, a Janek jest rad i czeka. Siedział przy biurku w koszuli i pisał te słowa...*²⁸

O brangiosios, nuo senatvės pageltusios kortelės.

* * *

Susėdę paangyje, visi skaitome ką tik atneštus laikraščius. Vienam tik Joneliui jie dar nerūpi. Ir jis, apžiūrėjęs „Przyjacieli Dzieci“²⁹ piešinius, nuėjo arti smilčių su savo žagrele.

– O, klebonas! – sako tėvelis. – Ateina, vos laikraščius perskaitęs. Matyt, bus padaręs kokią nors naują politikos kombinaciją.

Kitame ilgo kiemo gale pasirodė du stuomeniu. Vienas storas, plikas, lyg didelis, platus trikampis, antras laibas lyg juoda lazda.

– Lėkim pasitikti, – sako Nika.

Pametę laikraštį, bėgame pro kits kitą. Skubame taip ne tiek pas kleboną, kiek pas jaunąjį kunigėlį. Mėgstame ir kleboną, nes juokina mus jo lėtumas ir originalus įdomių anekdotų pasakojimas, bet mūsų širdis turi užsikariavęs kunigėlis, ypač nuo to laiko, kaip nupirko mums seniai mūsų trokštamą ožį.

²⁴ *Sugrusti* – nuliūsti.

²⁵ Tai bent! Tai bent! (*jidiš k.*)

²⁶ Amžinasis lakštelis.

Stoju į gimnaziją ir, nors nežinia kas, nepriimsiu stačiatikybės. Ir stengsiuosi būti visiems paguoda, ypač tėveliui ir mamai (*lenk.*).

²⁷ *Konvertas* – vokas.

²⁸ Parvažiuos Nika, o Janekas džiaugiasi ir laukia. Sėdėjo prie rašomojo stalo vienmarškinis ir rašė šiuos žodžius... (*lenk.*).

²⁹ „Vaikų bičiulis“ (*lenk.*).

– Ką gi veikia ožys? – klausia kunigėlis.
 – Sveikas ir linksmas kaip ridikas, – atsako Nika.
 – Dykaduonį auginat, dykaduonį, dykaduonį, – taria klebonas. – Kad augintumėt avj, tai vilnų turėtumėt, o dabar ką?
 – Bet jis mums tiekia daug džiaugsmo, – sako Nika.
 – Ne džiaugsmo reikia žiūrėti, bet naudos, naudos.
 – Bet mes jį taip mylim, – atsiliepiu aš.
 – O nereikia mylėti dykaduonių, nereikia, nereikia.
 Bet tie doros pamokymai nė kiek nemažina mūsų širdyse ožio meilės. Paėmę kunigėlį už rankų, nuvedėm jį arklidę jo aplankyti.
 Sugrįžę radome kleboną besėdintį prieangyje ir bedisputuojantį su tėveliu apie politiką.
 – *Bismark coś knuje, knuje*³⁰, – sakė klebonas palengva savo monotoniū, nosiniu balsu. – Ir nepajusime, kaip kada nors vokiečiai ims ir užpuls mus.
 – Ir gaus jį kailį, – tarė tėvelis.
 – Na, na, dar Dievas žino, kas kam duos. Rusija – tai milžinas molinėmis kojomis. Tik kojas pamušti – ir milžinas pavirs, pavirs.
 – Kad neturėtumėm tokio kaimyno, kaip vokiečiai, tai galėtumėm tuo džiaugtis. Bet dabar nėra ko, nes patektumėm *z deszczu pod rynnę*³¹.
 Ir tėvelis ėmė išrodinėti, kad po vokiečiais būtų dar blogiau, nes jie mus bematant suvokietintų. Klebonas manė priešingai, nes vokiečiai vis dėlto esą kultūringesni už rusus mongolus. Paskui ėmė svarstyti, kas būsią, karui ištikus, kas kam padėsiąs.
 – Žinoma, Rusija grius kuomet nors, – sakė tėvelis. – Pasauly nėra nieko amžino. Ir mums gal dar lemta vėl vaidinti rolę Europos valstybių tarpe. Kaip gaila, kad mes nesulauksime, ką, klebonai?
 – Nesulauksim, nesulauksim, – atsakė klebonas.
 – Bet jau tikrai jokios unijos su lenkais, saugok Dieve! Pirmas tam pasipriešinchiau, kaip kitąsyk Katkevičius³². Gana jie mus užkrėtė savo netvarka ir įtraukė drauge į pražūtį. Geriausia mums būtų jungtis su baltarusiais, nes jų ir būdas panašus į lietuvių. O tie koroniažai³³ – kas tai per nesimpatingi žmonės! Tas jų putlumas, tas jų noras visur pirmininkauti tiesiog nepakenčiamas. O bliaga³⁴?
 – Tiesa, tiesa. *Straszne blagiery, straszne blagiery*³⁵.
 – Ir kaip keista: taip, rodos, esame sulenkėję, o koks pobūdžio skirtumas lig šiol užsiliko. Susieisi su koroniažu – ir tuojau jauti, kad jis tau taip svetimas, kaip koks vokietis ar prancūzas.
 – *A my sobie nie damy w kaszę dmuchać, nie damy, proszę pana*³⁶, kaip sakydavo tas, žinai, koroniažas, kunigaikščio įgaliotinis.
 – Kaipgi! Jie visur turi būti ponai, o mes – jų liokajai, *chudopachotki*³⁷. Kaip jie mus vaizduoja literatūroje? Kiekvienas lietuvis tai *poczciwy dureń*³⁸. O kaip reikia, jų garsiausieji vyrai – toks Mickevičius, Kosciuška, Kraševskis³⁹ ir kiti – vis lietuviai ir baltarusiai. O visi tie jų branginamieji

³⁰ Bismarkas kažką spendžia, spendžia (*lenk.*).

³¹ Frazeologizmas „nuo vilko ant meškos“ (*lenk.*).

³² *Katkevičius* – Jonas Jeronimas Chodkevičius (apie 1525–1579) žymus LDK politikas ir valstybininkas, Liublino unijos metu aktyviai gynė Lietuvos interesus.

³³ *Koroniažai* – anksčiau vartotas terminas apibūdinti lenkams, gyvenusiems etnografinės Lenkijos teritorijoje. *Korona* (karūna) nuo XIV a. buvo vadinama karaliaus valdoma Lenkijos valstybė (*Corona Regni Poloniae*). Po Liublino unijos *Korona* reiškė etnografinę Lenkiją, skiriant ją nuo Lietuvos, sudariusios kitą Lietuvos ir Lenkijos valstybės dalį.

³⁴ *Bliaga* (*lenk.*) – gyrimasis, akių dūmimas.

³⁵ *Baisūs niekatauškiai, baisūs niekatauškiai* (*lenk.*).

³⁶ O mes nesileisime už nosies vedžiojami, nesileisime (*lenk.*).

³⁷ *Žemiausi tarnai* (*lenk.*).

³⁸ *Doras kvailys* (*lenk.*).

³⁹ Poetas Adomas Mickevičius buvo kilęs iš lietuviškos Rimvydų-Mickevičių giminės; 1794 m. sukilimo vadas Tadas Kosciuška gimė Baltarusijoje; rašytojas Juozapas Ignacas Kraševskis buvo kilęs nuo Gardino, ilgai gyveno Lietuvoje, daug rašė apie Lietuvą.

Jagėlionai⁴⁰ kas tokie? ar lenkai?

Tėvelis užsidegė, nes be galo nemėgo koroniažų. O klebonas, išėmęs tabokinę, pauostė tabokos, sučiaudėjo ir nusišluostė nosį su didele, mėlyna, baltais langeliais nosine. Paskui, patogiai kėdėje atsikolęs, varė toliau savo politines kombinacijas. Labai storas ir nutukęs, didelio, apskrito, raudono veido dviem pagurklėm, iš kurio žiūrėjo geros, pilkos akys, atrodė visados patenkintas savim ir visu pasauliu. Apsivilkęs buvo gerokai nudėvėta tabokina sutana, ant krūtinės kybojo palaidavusi laikrodžio virvelė, ant galvos riogsojo šiaudų skrybėlė, apie kurią jis dažnai džiaugdamsis pasakodavo, kad nupirkęs ją už 20 kapeikų ir dėvįs jau 10 metų, o kadangi padėvėsiąs dar kokius penkerius; tai skrybėlė nekaštuojanti jam nė po dvi kapeiki metams.

– Tai kokie gi politikos horoskopai, klebonėli? – paklausė priėjęs kunigėlis.

Klebonas gailėstingai į jį pažiūrėjo.

– *Co tam polityka!*⁴¹ Politika tau ne galvoj, ne galvoj.

– Kas gi man galvoj, klebonėli?

– Kaip kuo greičiausiai pinigų išleisti, pinigų išleisti. Ir juk nuolat sakau: *Szanuj grosz! Szanuj grosz!*⁴² Nieko nepadarau, ir gana, nieko nepadarau. Na, kaip pasiklosi, taip išmiegosi.

– Ir gerai, kad nėra prisirišęs prie menkos mamonos, – atsiliepė tėvelis. – Kam gi kraus, neturėdamas nei žmonos, nei vaikų.

– Ir aš neturiu nei žmonos, nei vaikų, o veizėk, kiek išlaidų: vieną reik mokyti, kitai kraitį ruošti, trečiai vestuves kelti, vestuves kelti.

– Laisva valia, klebonai, – juokėsi tėvelis. – Galėjai jais visai nesirūpinti.

– Kaip nesirūpinsi, kad našlaičiai, bėdini, kur būtų dingę, kur būtų dingę.

Mums buvo be galo įdomu, ar yra pasaulyje toks daiktas, kuris galėtų sujaudinti kleboną. Vieną rudens vakarą atvažiavo jis pas mus savo gražiausiu arkliau – juoduku. Juozapas nenukinkęs pastatė jį kartu su brikeliu vežiminyje. Klebonui liepus paduoti arklį, ateina Juozapas, labai nusiminęs, ir sako, kad nesą nei arklio, nei brikelio, matyti, kas nors būsiąs pavogęs. Dabar tai jau klebonas tikrai susijaudins, manėme. Bet apsirikome. Nei nekrustelėjęs fotelyje, taip pat iš lėto, kaip visados, jis tarė:

– Pavogė! Tai kaip aš dabar sugrįšiu namo per tokį purvyną?

Užtat mes visi sujudome, gailėdamies gražiojo juoduko. Tėvelis, pasiėmęs žiburį, nuėjo pats į arklidę. O klebonas per visą tą laiką, kuo ramiausiai sėdėdamas fotelyje, stebėjos vagies drąsa. Netrukus parėjo tėvelis, šaukdamas iš tolo:

– Klebonai, yra ir vagis, ir juodukas!

Ir papasakojo, kad, neradęs išvažiuotų vėžių, ėmęs ieškoti vežiminyje ir radęs arklį, įėjusį į peludę. Kaip pirma klebonas neparodė nuliūdimo, taip dabar neparodė džiaugsmo. Tik nusijuokęs tarė:

– Štai tau ir vagis! Štai tau ir vagis.

Tuo tarpu privažiavo brika, ir išlipo iš jos ponas Narmantas.

– Klebonai, ar jau važinėjies su savo velosipedu⁴³? – paklausė. – Atvažiavau jo pažiūrėti.

Visi ėmė šypsoti, nes velosipedo istorija buvo labai juokinga. Neseniai tėvelis pirko Nikai velosipedėlį trimis tekinais. Klebonui jis labai patiko, ir jis nusprendė, kad ir jam toks vežimas praverstų. Pasivažinėti su velosipedu – toks malonus ir sveikas judesys. Neklausydamas tėvelio, kurs įspėjo, kad nieko iš to nebūsią, tuojau pasidirbdino iš medžio velosipedą ir davė mūsų kalviui apkaustyti. Bet velosipedas išėjo labai sunkus, vos tepasukamas, be to, dar vis virto ant šono. Klebonas liepė jį mesti į kerčią ir nemėgo apie jį kalbėti. Todėl pono Narmanto klausimui nebuvo jokio atsakymo.

Bet ponas Narmantas nesiliovė ir tarė dar sykį:

⁴⁰ *Jagėlionai* – Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos palikuonys – jogailaičiai.

⁴¹ *Ką ten polityka!* (*lenk.*).

⁴² *Таупык скатіка! Таупык скатіка!* (*lenk.*).

⁴³ *Велосипед* (*rus.*) – dviratis.

– Atvažiavau tyčia apžiūrėti velosipedo, klebonai.
– Nepamatysi, nepamatysi, – atsakė dabar klebonas.
– Dėl ko? Ar gražu slėpti taip pavydžiai savo išradimą? Reikia krikščioniškai leisti ir kitiems juo naudotis.

– Nepavyko, nepavyko.
– Aš seniai duodu klebonui gerą patarlę, – tarė tėvelis. – Teliepie pridirbti ketvirtą tekinį, kad nevirstų, pakinkyti arklį, ir atsisdęs tevažiuoja, mindamas kojomis pedalus.

Atėjo mamatė prašyti arbatai, ir, išgirdusi tėvelio žodžius, tarė:

– Užsigauk, klebonai, ir supyk nors kartą, tai tie ponai liausis tamstą erzinę.

– Gerai, gerai. Pyksiu, kai mane išmokysi.

Dėdamas cukraus į arbatą, klebonas pasakė jau kažin kelintą kartą:

– Aš namie geriu be cukraus, o svečiuose su cukrum, su cukrum.

– Dėl Dievo meilės, klebonai! – sušuko ponas Narmantas. – Jei taip ir darai, tai bent nepasakok garsiai. Na, kaip dabar užvažiuosi pas tamstą, kad tapai toks šykštus? Aš nemėgstu arbatos be cukraus.

– Svečiams nesigailiu, nesigailiu, bet pats galiu apsieiti ir be cukraus, ir be cukraus, – atsakė klebonas ir, išėmęs iš burnos kažkokį mažą daiktelį, padėjo jį ant stalo.

Tai naujiena. Tai matome dar pirmą kartą. Todėl, akis išplėtę, stebimės, kas čia yra.

– Cha, cha, cha! – juokias klebonas, pamatęs mūsų smalsumą. – Tai yra mano dantis, dantis. Matot, išlūžo man priešakinis dantis, sunku man kalbėti, tai išsidrožiau liepos dantį ir įstatau. O valgydamas išimu, nes bijau praryti, bijau praryti.

Politikos klausimai buvo išsemti, pradėjo kalbėti apie ūkį. Tėvelis paklausė poną Narmantą, ar jau pabaigęs sėti.

– Nepabaigė, nepabaigė, – tarė klebonas. – Nėra ko nė klausti.

– Iš kur esi taip informuotas, klebonai? – paklausė ponas Narmantas. – Kodėl negalėjau pabaigti?

– O dėl to, – atsakė klebonas ir, pridėjęs prie lūpų sulenktą vamzdžiu ranką, ėmė dainuoti rečitatyvu, tęsdamas paskutinį kiekvienos eilutės žodį:

Tru-tu-tu, duonos neturiu-u-u,
Ti-liau, ti-liau, duona tolia-au,
Ti-li, ti-li, duona toli-i-i!

Paskutinę „i“ ištarė ilgai, plonu, juokingu balsu.

Ponas Narmantas ir klebonas visados erzina kits kitą. Juodu yra seni prieteliai, nuo pat to laiko, kai klebonas čia atvažiavo, jau apie 30 metų. Pasakoja, kad, jauni tebebūdami, juodu su kitais kaimynais dažnai lošdavę kortomis. Bet vieną kartą klebonas pralaimėjęs dvidešimt penkis rublius, ir nuo tos dienos kortų nė į rankas nebeima.

– Niekus kalbi, o net to nežinai, kad dabar nėra medžiojamas laikas, – atsakė ponas Narmantas. – Be to, man rodos, nekenktų, kad ir pats su manim patrimituotumei. Per mažai judi, o tai nesveika. Vėl sudarytumėm kompaniją, kaip kitąsyk, atsimeni, klebonai?

Klebonas tylėjo, bet ponas Narmantas, to nepaisydamas, klausė toliau:

– Ar atmeni, klebonai, kaip mudu kartą, važiuodami į Šiaulius, sustojom pasiganyti Balnugarėje ir, kaip tyčiomis, Dievas atnešė tuojau ir Bilevičių? Ir, užuot atsilsėję porą valandų, išsėdėjome visą naktį prie žaliojo staliuko?

– Buvo, buvo, – tarė klebonas atkarai, mostelėjęs ranka, tarsi norėdamas kuo greičiausiai nusikratyti jaunystės – kvailystės atsiminimais.

– O ar atmeni, kaip energijai pakelti pilstėmės konjako į arbatą?

– Buvo, buvo, – vėl mostelėjęs ranka, atsakė klebonas.

– O ar atmeni tą gražiąją žydelkėlę, kuri mums tarnavo, kaip meilinaisi jai?

Ūmai klebonas smarkiai sujudo kėdėje ir, mušdamas su kumštis per stalą, sušuko:

– *Łżesz, gałganie! Łżesz, gałganie!*⁴⁴

Klebonui taip netikėtai išsiveržus, ponas Narmantas nutilo. Tylėjo ir kiti. Rados labai nejauku. Bet tuojau pertraukė tylą pats klebonas, jau visiškai nurimęs:

– Pasaulyje atsitinka nuostabių dalykų, nuostabių dalykų. Kad nebūčiau pats matęs, netikėčiau, netikėčiau.

Jau žinojau, kokie tai dalykai. Klebonas buvo juos pasakojęs jau kažin kiek sykių ir vis tais pačiais žodžiais ir su ta pačia intonacija, tartum kokias atmintinai išmoktas eiles. Bet mudviem su Nika tai baisiai tinka, ypač kad tie dalykai, iš tikro, be galo nepaprasti. Klebonas visados taip daro: kai tik kokia kalba jam netinka, jis pradeda pasakoti ką kita.

– Kokie tat dalykai, klebonai? – paklausė mamatė.

– Seniai tat buvo, dar tebebuvo kamendorium Josvainiuose. Nuvažiavau vieną kartą į svečius pas ponus Burbus. Visi sėdime už stalo, valgydami vakarienę, vakarienę – ponas, ponia, mokytoja, dvi paneli ir aš. Tik ūmai žiūrim – iš vieno kambario kampo beišlendanti gyvatė, gyvatė, ir, raitydamos ore, lekia tiesiai ant stalo, tiesiai ant stalo. Iš to išgąščio mes *języka w gębie zapomnieliśmy*⁴⁵. Tik visi mašinaliai pasitraukėme kiek nuo stalo, kad gyvatė mums už nosių neužkliūtų, kad neužkliūtų. Pralėkusi per visą kambarį, ji įlindo į kitą kampą ir pražuvo, ir pražuvo. Dar valandėlę tylėjome kaip nebyliai. Paskui kits kitą klausiam: „Ar matei? – Mačiau. – O tamsta ar matei? – Mačiau“. Visi matė. Visi matė.

– Neužsigauk, klebonai, – tarė tėvelis, – esi skaitęs kame nors tą anekdotą ar sapnavęs ir įsivaizdavai pats matęs. Žinau, kad nieko nepramanai, bet čia pats nesijunti pramanęs.

– Neskaičiau, neskaičiau. Ar aš mažas vaikas! Sakau, kad pats esu matęs, esu matęs.

Klebonas yra matęs ne tik tą vieną gyvatę, bet dar ir aitvarą, ir aš laukiu pasakojant ir apie tą antrąjį nuostabų dalyką. Bet visi kelias nuo stalo, ir klebonas tuojau eina namo.

– Jūs dabar imsite darbuotis žaliajame lauke, žaliajame lauke, – sako. – O aš dar laikraščių neperskaičiau kaip reikiant.

Bet ir ponas Narmantas šiandien negalėjo ilgiau pasilikti. Mamatė džiaugės negausianti sėdėti prie visto. Tačiau tas džiaugsmas buvo neilgas, nes, ponui Narmantui išvažiavus, tuojau atėjo ponas Kazlauskis, gretimo dvaro urėdas, paprastas visto partneris. Mamatė nekenčia kortų, bet kadangi tėvelis noromis lošia vista, o *z dziadkiem*⁴⁶ lošti nemėgsta, tai, nesant ketvirto partnerio, ji sėdas už staliuko. Aš žinau, kad tai pasišventimas, ir net sunkus, nes tėvelis, pats gerai lošdamas, yra labai nekantrus. Daugiausia, žinoma, tenka mamatei, nemaža ir ponui Kaslauskiui.

– *E, fuszer pan jestes!*⁴⁷ – šaukia tėvelis. – Kaip galima neatutuoti⁴⁸, jei ten renonsas⁴⁹! *Łapcie panu pleść, nie w wista grac!*⁵⁰

Ponas Kazlauskis, įkūnytoji flegma, nė kiek nesusijaudinęs, košia savo lenkiškai baltarusišku žargonu:

– *Nie, pan, ja dobrze gram, pan.*⁵¹

Kadangi kunigėlis lošia geriausiai ir tėvelis jo privengia, tai jis kenčia mažiausiai. Nieko nebudamas, jis tik juokias iš visų tų šauksmų.

Kartais, labai retai, tėveliui per daug įsišaukus, mamatė, padėjus kortas ant stalo, sako:

– Ar ne per daug erzinies, Liudvikai? Be reikalo nervus gadinies. Geriau nelošti.

⁴⁴ Meluojji, nedorėli! Meluojji, nedorėli! (*lenk.*).

⁴⁵ Żadą užkandome (*lenk.*).

⁴⁶ Be vieno partnerio (*lenk., lošėjų žarg.*).

⁴⁷ Et, tamsta niekam tikęs lošėjas! (*lenk.*).

⁴⁸ Atutować (*lenk.*) – kirsti koziriu.

⁴⁹ Renons (*lenk.*) – keliareikšmis lošėjų terminas.

⁵⁰ Vyžas tamsta pink, o ne vistą lošk! (*lenk.*).

⁵¹ Ne, tamsta, aš gerai lošiu, tamsta (*lenk.*).

Ir eina į savo kambarį.

Lošimas pertrauktas. Ponas Kazlauskis kuo ramiausiai sėdi savo vietoje, traukdamas cigarą. Kunigėlis pašokęs bėgioja po kambarį.

– Kaip galima, pone Liudvikai, kaip galima! Ponia Marija mums pasišvenčia, o tamsta ją taip kankini. Iš tikro, šventa jos kantrybė.

Tėvelis nieko neatsako, tik, sėdėdamas už staliuko, nervingai maišo kortas. Praėjus kokiam valandos ketvirčiui, eina į mamatės kambarį ir netrukus parsiveda mamatę atgal ir sodina į vietą. Vistas eina toliau. Kunigėlis vėl juokias linksmas, o tėvelis tą vakarą per daug nebešaukia.

* * *

Jau antra diena, kaip nematome saulės nė spindulėlio. Pilkų, storų debesų skaros atskyrė mus nuo jos. Pasiilgusi žemė skęsta ašarose ir dreba nuo šalčio, jos neglamonėdama. Net paukšteliai nutilo, tik kikiliai gailiai čirškia palangėse. kažko liūdna. Rodos, niekad os nebeprašvis saulelė, niekad os nebeprasiskleis tas pilkas, nuobodus uždangalas. Bet mamatė džiaugias, sakydama, kad lytaus labai reikėję ir kad po jo viskas imsią vešliau augti ir gražiai žydėti. Tėvelio nėra namie. Dėl lytaus mamatė neėmė mūsų nė į bažnyčią. Apie pusvakarius nuėjo į šeimyninę paskaityti, papasakoti ir sąsiuvinių pasiveizėti. Paskui leido šeimynai pašokti, o mums pažiūrėti. Tuoju atėjo Munkus su skripka ir Zykas su kontrabasu ir, susėdusiu pasienyje, ėmė žvitriai dilinti stygas su smičiais. Šokėjai eina prūsą, ir mudu su Nika, nesitenkindami žiūrėję, einame drauge su jais. Iškelę aukštyn ilgas skalas lyg kalavijus, vaikščiojame, iš pradžio lėtai, iš vieno kambario galo į kitą, opraeidami pro kits kitą, barškiname pagaliu į pagalių ir dainuojame:

*Prūsa, prūsa,
Tavo rudi ūsa.*

Paskui muzikantai ima griežti greičiau, o mes, susikibę į poras, sukamės dainuodami:

*Šoka prūsas su prūsiki,
Pasikaišę sįjonikį.*

Pabaigę prūsą, šokame blezdingėlę, laikydami su viena ranka skepetėlės galą, kuri čia kyla, čia leidžias – lyg kregždė belakiodama. Paskui šokėjai eina dar kitokius šokius, bet mes su mamate grįžtame jau į savo galą.

Nors dar nėra vėlus vakaras, kambariai jau pasinėrę brėkyje. Vėsu ir drėgna. Mamatė liepia man ir Nikai atnešti malkų iš virtuvės ir kuria ugnį židinyje. Matau, kad ji linksma.

– Mamatė šiandien linksma, – tariau.

– Linksma, Irusia.

– O kodėl?

– Todėl, kad mano mokiniai noromis mokos, kad šeimyna dabar linksmi šoka, kad lytus lyja ir kad skaičiau gražią gražią knygą.

Vikrios liepsnelės skabariai šokinėja po sausus pagalius, pagaliai linksmi pyška. Brėkis pasitraukė į kambario kertes, rados šilta ir jauku. Kokia laimė sėdėti pas židinį su mamate, prisiglaudus prie jos brangių kelių! Tegu sau lytus teška už langų, tegu vėjas liūdnai dejuoja – mums čia šilta ir miela kaip kregždelėms lizdelyje, kur neužpučia vėjas ir neužlieja lytus.

– Dabar turi ateiti pasaka, vaikeliai, – sako mamatė.

– O taip, mamate. Aš norėčiau dar išgirsti apie Vengrijos Žvaigždę⁵² ką nors daugiau, o gal ir tą patį. Aš taip myliu šventąją Elzbieta, – prašau.

Bet Nika oponuoja.

– Ne! Mamatė dar nepabaigė pasakoti, kaip ponas Parsifalis⁵³ atrado šventąjį Gralį. Aš labai noriu žinoti, nes ir aš juk būsiu riteris ir josiu ieškoti šventojo Gralio.

– Vis tik apie riterius ir apie riterius, – sakau liūdnei. – O ką aš? Aš juk mergelė...

– Tu būsi riterio širdies dama, Irusia, – guodžia mane mamatė. – Tu įkvėpsi jam greičiau surasti šventąjį Gralį.

– Kad aš pati noriu rasti, mamate, – sakau beveik verkdamas.

– Galėsi rasti ir nebūdama riteriu. Ir šventoji Elzbieta rado šventąjį Gralį.

– Nepasakojai, mamate.

– Papasakosiu, kai užaugsi didesnė. O dabar klausykit toliau apie Parsifalį.

Ir savo melodingu balsu mamatė pradėjo:

– Ir prijėjo riteris Parsifalis Monsalvatą. Aukštame aukštame kalne stovėjo Monsalvato rūmai. Visi balto marmuro, balti kaip ką tik nukritęs sniegas, jų penkių bokštų galvos auksinės. Viršum auksagalvių bokštų, mėlyname danguje – milžiniškas septyniaspalvis vaivorykštės lankas...

Kieme sudūzgė.

– Pažiūrėkit, ar ne tėvelis parvažiavo, – tarė mamatė.

Nubėgome pas langą. Bet nuo prieangio važiavo nepažįstamas kočas⁵⁴. Netrukus įėjo į saloną ponas Jonavičius su savo violončele, įdėta į didelę juodą makštį.

– Ar gali būti kas malonesnis už malonų svečių tokioje darganoje? – tarė sveikindamos mamatė. – Kokia geroji žynė įkvėpė tamstai aplankyti mus šiandieną?

– Ilgėjimos saulės...

Mamatė pažiūrėjo į poną Jonavičių lyg nustebusi, bet tuojau pat, nuleidus akis, tarė:

– Kaip gaila, kad Liudviko nėra namie. Ir nesitikiu jo šiandien sugrįšiant dėl tokio oro.

– Važiuojant toliau ir neuždengtoje brikoje, galima permirkti kiaurai, – pasakė ponas Jonavičius.

Paskui, atsisėdę su Nika savo paprastoje kanapos kertelėje, klausėme muzikos. Pono Jonavičiaus balti, ilgi pirštai greitai bėgiojo po stygas, o violončelė verkė, dejavo ir skundė tartum gyva būtybė. Prieš poną Jonavičių, ant pulpito, buvo padėtos natos, bet jis visai į jas nežiūrėjo. Jo gražios mėlynos akys vis buvo nukreiptos į mamatę. Retkarčiais purtino jis savo tamsius, švelniai garbanotus plaukus ir merkė akis, tartum pailsusias nuo žiūrėjimo. Bet tuojau atsimerkęs vėl žiūrėjo į mamatę.

Su ponu Jonavičiumi nesame dar labai apsipratę, nes neseniai jis teparvažiavo iš kažin kokių užsienių į savo dvarą. Visi sako jį esant labai mokytą ir artistą. Viena mamatė tegali jam čia akompanuoti, todėl jis kartais atvažiuoja pas mus su violončele.

Jis ne tik griežia, bet ir dainuoja. Mamatės prašomas, atsisėda prie pianino ir, pats sau akompanuodamas, padainavo:

*Po niebu polunoči angel lietiel...*⁵⁵

Mamatė klausės, įsispelėjusi tolybėn.

*I dolgo na svietie tomilas ona
Želanijem žgučim polna.*

⁵² *Vengrijos Žvaigždė* – Tiuringijos landgrafienė Elzbieta (1207–1231), vengrų karaliaus Andriejaus II duktė. Visą gyvenimą rūpinosi vargšais ir ligoniais. Šventoji (1235), Tiuringijos ir Heseno žemių globėja, iki šiol populiaru Vokietijoje.

⁵³ *Persevalis*, arba *Parcifalis* – Apvaliojo stalo riteris ir aktyvus šventojo Gralio ieškotojas. Tai dažna tema Viduramžių riterių literatūroje (žr. plačiau: Chrétien de Troyes, *Persevalis, arba pasakojimas apie Gralį*, Vilnius, 2003).

⁵⁴ *Kočas* – fajetonas – senovinė lengva keturratė karieta su atlošiamu viršumi.

⁵⁵ *Nakčia skrido angelas padebesy...* (rus. – J. Degutytytės vert.).

*I zvukov niebies zamienit nie mogli
Jei skučnyje piesni ziemi.*⁵⁶

– *I zvukov niebies zamienit nie mogli jei skučnyje piesni ziemi*, – pakartojo pusbalsiu mamatė.

– Išdainavau tai, kas man visados veržias į lūpas, tamstą pamačius.

– Kodėl?

– Nes ir tamsta pilna karšto troškimo, ir tamstai skamba nesiliaudami dangaus garsai, ir negali jų užvaduoti nuobodžios žemės dainos.

– O taip! Nuobodžios, nuobodžios yra žemės dainos, – tarė mamatė. Bet tuojau paraudo, tartum kažko drovėdamas, ir nutilo.

Muzika vis skambėjo man ausyse, neleisdama tuojau užmigti atsigulus. Kaip gera, kad ponas Jonavičius parvažiavo į mūsų kraštą, mažčiau. Mamatė gali bent prisiklausyti gražios muzikos ir pati turi su kuo paskambinti. Aš myliu poną Jonavičių, nes visados trokštu, kad mamatei būtų maloniausia, geriausia, linksmiausia.

Mamatei atėjus peržegnoti manęs labai nakčiai, tariau:

– O man iš visų ponų labiausiai patinka ponas Jonavičius. Taip puikiai griežia ir dainuoja, ir toks gražus, ir toks mandagus.

– Bet dabar reikia miegoti, ne apie poną Jonavičių mąstyti, Irusia, – pasakė mamatė, linksmai šypsodama, ir, stipriai pabučiavus mane bei peržegnojus, nuėjo.

Nubudau ir nebegaliu užmigti. Kambarėje šilta ir trošku. Pro langinių mėnulių liejasi sidabrinės šviesos bangos, krisdamos baltais taškais ant grindų. Laikrodis valgomajame muša dvylika. Žvilgterėjau į mamatės lovą, ir man rodos, kad mamatės joje nėra. Žiūriu atsidėjęs – tikrai tuščia, nepaliesta. Kame mamatė? Tikriausia vaikščioja patvenkinyje: juk tokia graži mėnesiena. Bet kodėl taip ilgai?

Gal ji labai liūdna... o gal net ir ašarų karolėliai rieda per jos mylimus skruostelius, kaip sekmadienį bažnyčioje per suplikacijas... Taip man sopa mamatės ašaros...

Ūmai galvoje švisterėjo man mintis eiti pas ją. Baisu... naktį, per tiek tamsių kambarių, visiems miegant. Bet noras vis auga – ilgas, baimingas: gal kas pikta nutiko mamatę? Gal įkrito į tvenkinį paslydus? Greičiau, greičiau pas ją!

Iššokau iš lovos, apsvilkau jupele ir basa einu. Bijau neapsakomai, bet stengiuos nurimti. Tat pirmiausia žegnojuos, o paskui mąstau, kad jau po vidurnakčio ir gaidys tikrai bus nugiedojęs, tai ir baidyklių viešpatavimas jau pasibaigęs. Svarbiausia – eiti pamažėliais, nes kai tik imsiu bėgti, – žinau iš prityrimo, – tuojau rodysis, kad kažkas mane veja ir jau jau grobia. Štai valgomasis jau laimingas išėitas. Jau ir salonas, visų kambarių baisiausias. Drebedama žengiu per slenkstį. Šviesu čia, nors skaityk, bet tai dar blogiau, nes toje blandžioje šviesoje kiekvienas daiktas imas kažkokį keistą pavidalą. Rodos, kad tamsesni kampai pilni kažkokių būtybių. Nežvalgaus niekur į šalis, tik žiūriu tiesiai priešakinį grindis, ir vis ima mane toks begalinis noras bėgti. Bet susivaldau. Priemenėje jau ne taip baugu. Nulipus nuo prieangio laiptų, matau šviesų stuomenį, vaikščiojantį patvenkiny, ir tekina bėgu pas jį.

Krūptelėjo mamatė ir tyliai šūkterėjo, man prie jos pribėgus.

– Tai aš, mamate! Taip man ilgu buvo tavęs... maniau, kad kokia nelaimė... Nepyk, mamate! Aš daugiau niekados...

– Išgąsdinai mane, Irusia. Ir kaipgi čia pykti ant tavęs, vaikeli brangusis! Bet daugiau taip nedaryk. Vaikai turi naktį miegoti, ne bėgioti.

– Aš maniau, kad esi labai nuliūdus, mamate.

⁵⁶ *Ir vargo ilgai ji pasaulį liūdna,
Vis ilgesio keisto pilna,
Ir skliauto giesmė buvojai laukiama,
O žemės daina svetima (rus. – J. Degutytės vert.).*

– Nesu nuliūdus. Jaučiu laimę neišreiškiamą, linksmybę nepabaigiamą. Žemė ir dangus – jau viena. Tokią naktį amžinybė savo sparnu paliečia žmogaus sielą. Kaipgi gali būti liūdna tokią naktį! Žiūrėk!

Pažvelgiau į tamsų dangų, žvaigždėmis ir mėnesiu žerintį, paskui į žemę, pasinėrusią sidabrinėje prieblandoje. Kaip gražu! Tą stebuklingąją naktį viskas yra stebuklas. Kiekvienas daiktas gyvena, mąsto ir jaučia, atidengdamas savo sielą. Senas namas pavirto užburtu rūmu balto marmuro kolonomis, miegūstas tvenkinys – slaptinga, aukso kibirkštėmis degančia gelme, tamsios eglaitės – vienuolėmis, kukliomis viešpaties tarnaitėmis. Kaip tylu! Girdžiu, kaip gėlės siunčia žvaigždėms savo kvapius atdūsius ir kaip žvaigždės kažką kugžda gėlėms. Girdžiu šnabždant sparnus angelų, nusileidžiančių žemėn sidabriniais mėnesio spinduliais. O viršum visų tų stebuklų lakštingalos giesmė – didžiausias stebuklas – nedrumsdama tylos, galinga banga kyla aukštyn, aukštyn, lig pat mėnesio ir žvaigždžių.

– Kaip gražu, mamatė!

– Kaip gaila palikti tuos stebuklus ir eiti į tamsų, troškų kambarį. Skubėkim, Irusia, reikia tau miegoti, ir gali sušalti basa.

– Bet kaip užaugsiu, tai ir aš neisiu anksti gulti tokiomis gražiomis naktimis.

– Gal būsi laimingesnė, Irusia, ir turėsi sielą, kuri svajos drauge su tavim...

* * *

Per pietus tėvelis pasisakė eisias į pievas ir kad mes atneštumėm jam tenai pusvakarius.

Kaip čia sulaukti tos pusvakarių valandos? Kas kelias minutes bėgame klausti mamatę, ar tik jau ne laikas, ir pagalios taip įkyrime, kad ji liepia mums paskaityti, tai nepajusime sulaukę.

– Tik ką nors labai juokingo, Irusia. Šiandien juokias saulė, juokias visa žemė, prisidėkime ir mes prie to džiaugsmingo choro.

Ir mamatė parinko iš „Przyjacieł’io“⁵⁷ apysakėlę apie „Gaidį Šalapatą ir kovą Šlykštuolį“. Visas trejetas sulipome į didelį raudoną krėslą: aš į vidurį, broliukai iš šonų. Mamatė pažiūrėjo į mus ir tarė šypsodama:

– Atrodot kaip balti paukšteliai raudoname lizdelyje.

Apysakėlė buvo tokia juokinga, kad vos tepaskaičiau, nuolat besijuokdama, broliukų pritariama. Net ir mamatė ėmė juoktis ne tik lūpomis, bet ir tomis savo visados liūdnomis akimis. Ir tikrai nepajutome, kaip atėjo pusvakarių laikas. Mamatė, norėdama pavaišinti visus darbininkus, pritepė su medum daug duonos riekių, kurias įdavė nešti Anei. Pati paėmė puodelį rūgusio pieno, mes – kitus reikiamus daiktus, ir nuėjome.

Diena buvo karšta, saulėta; valandėlėmis nuo vakarų pusės dvelkė švelnutis vėjelis, maloniai vėsindamas įkaitusį veidą. Skaidriai mėlyname danguje tik kai kur baltavo permatomi, keisti debesiai, lyg kažkokio neregėto milžino paukščio plunksnos. Saldžiai kvėpėjo balti dobilai, krūvų krūvomis pražydę abipusiai keliuko, o viršum jų linksmai zirzėjo bičių spiečiai. Ore, džiaugsmingai krykšdamos, šmaikščiojo kregždės lyg juodos strėlos. Dar aukščiau, kažkur mėlynoje erdvėje, kaip dangaus varpeliai skambėjo vieversiai. Viskas linksminos, džiaugės, krutėjo, gyveno. Plačiose pievose, lyg milžiniškas dryžas kilimas žaliuojančiose ant Ventos kranto, judėjo žmonių būriai. Gaspadorius, sėdėdamas aukštai ant grėbiamosios, traukė pradalgės į ritinius, o paskui ėjo dviejų arklių velkamas stūmėjas, stumdamas ritinius į dideles krūvas, kurias vyrai ir moters krovė į kupstus. Tylios pievos buvo dabar pilnos judėjimo ir garsų. Čarškėjo grėbiamosios dantys, čiukšėjo stūmėjas, sklido bernų, arklius raginančių, šūkavimai, skambėjo juokas. Grėbliai spindėjo saulėje lyg auksiniai, baltavo marškiniai, margavo įvairiaspalviai sijonai. Šieno kvapas buvo toks stiprus, kad net svaigino.

Iš tolo jau pamatėme prie kupstelio baltuojant tėvelio švarką ir tiesiai ten nuėjome.

⁵⁷ Turbūt „Przyjacieł Dzieci“ sutrumpintas pavadinimas.

Įpėdin mums atėjo dvaro mergos su pusvakariais šeimynai. Gaspadorius, jas pamatęs, sustabdė arklį ir nulipo nuo savo aukštos sėdynės. Tuoju ir visi liovėsi dirbę ir ėmė skirstytis. Ordinarininkai⁵⁸ susėdo poromis, o bernai, mergos ir keli samdiniai sudarė didesnį būrį. Tas būrys, bevalgydamas rūgusį pieną su gardžiu šutiniu, taip nusiteikė, kad perdėm buvo girdėti jo garsus juokas. Užtat ordinarininkai sėdėjo tyliai. Kai kuriems vaikai atnešė kažko puodeliuose, kiti išsitraukė iš šieno ėdmenis, kuriuos buvo atsinešę, grįždami po pietų.

– Ką aš matau, – tarė mamatė, žiūrėdama į tuos būrelius, – ir Domeikienė yra.

– Matyt, nusibodo begulint, tai ir atėjo, pramogėlės ieškodama, – atsakė tėvelis.

Darbininkams pavalgius ir pradėjus vėl grėbti, nubėgau pažiūrėti Domeikienės, o paskui mane Nika. Ji grėbė niūniuodama.

– A girdit, koki linksma Domeikienė, sausos duonelės pavalgiosi, čysto vundinelio užgėrusi, – sakė viena moteriškė.

– Kad ir sausa, by tik sava, – atsakė Domeikienė šypsodama.

– Kad ir sausą duonelę valga, ale užtat poni, – atsiliepė kita. – Lig pijtų lovelė, o po pijtų ir netoli nuo lovelės tenuėina.

Taip tyčiojos bobos, o Domeikienė nieko nebesakė; grėbė sau toliau niūniuodama, tarsi nieko negirdinti. Bet prisiartino Domeikis ir tarė:

– Vo kas jums darbo? Jūs anos darbo nedirbat. Džiaukitės būdamos pačios tokios darbininkės.

– Kų čia su anoms prasidedi, Domeiki, – pasakė bernas. – Ar nematą, kad pavydelninkės? Pačios norėtų drybsoti par dijny dijnas, tai ir lo.

– Kad norėtumėm, tai ir drybsotumėm, bene pats mums užgintumia? – tarė viena.

– Na tik, pamėginkitau! Kad vyrs paglaudys, nosaras išlėksi tau pri darbo.

Man buvo malonu, kad bobos gavo, kam tyčiojas iš Domeikienės. Ji tokia gera, nėraž nepyksta, tik niūniuoja vis šypsodama. Kokia ji graži! Ir skaistus veidelis, visai nenudegintas saulės, ir tiesi noselė, ir akys kaip vosilkos, ilgomis juodomis blakstienomis, ir ploni lyg dvi juodi aksomini virveli antakiai – viskas stebėtina ir gražu. Be skepetėlės ant galvos ji dar gražesnė. Aukso kasos, apsuktos aplink galvą, prisagstytos blizgančių sagų, ant kaklo kybo aukso ir sidabro karoliukai – visa tai taip žiba, tartum kas ant jos bertų kibirkščių saujas.

– Sveika gyva, Domeikiene! – tariau priėjus arčiau.

– Sveiki, paneli ir ponačia, – atsakė ji ir, metus grėblį, pagrobė į glėbį Niką.

Berniukas pasijuto be galo įžeistas.

– Leisk mane! – šaukė, stengdamasis išsiveržti. – Aš jau nebe toks mažas, kad mane ant rankų nešiotų! Leisk!

– Pabučiuok muni, tai leisiu, – juokė Domeikienė.

– Aš nemėgstu bobų bučiuoti! – tarė Nika ir išsprukęs pabėgėjo kelis žingsnius toliau.

Visi ėmė juoktis, o jis pasakė:

– Kad ir boba, bet dėlto labai graži.

– Aš tave pabučiuosiu, Domeikiene! – tariau ir pribėgus pabučiavau tą taip man tinkantį veidą.

Tėvelis, sužinojęs tai, pabarė mane. Sakė, kad tai labai nepadoru esą bėgioti pas darbininkus bučiuotis, ypač su tokia moterim, kaip Domeikienė, kuri visus savo tinginyste piktinanti.

– Bet kad ji tokia graži... – atsiliepiu nedrąsiai.

– Tai kas? Tai ne jos nuopelnas – ir kad man daugiau to nebebūtų.

Mamatė tylėjo.

Besivartaliojant mums po šieną, mamatė tarė tėveliui:

– Norėčiau jau eiti. Vaikai gali dar pasilikti su Ane.

– Kodėl taip greit? – paklausė tėvelis suerzintu balsu. – Bene skubi pas kokį ligonį, nespėjusį ateiti prieš pietus? Kas tai gali būti per reikalas toks smarkus?

⁵⁸ Ordinarininkas – asmuo, gaunantis ordinariją, kumečio atlyginimą.

– Jei tau įdomu, galiu pasakyti. Noriu nueiti pas sergančią Banienę ir įkalbėti, kad rytoj važiuotų gydytojo. Vargšė gali mirti be jokios pagalbos. Noriu nueiti greičiau, kad Banys nesakytų esant per vėlu ir negalėsiant prisirengt lig rytojaus.

– Didelė nelaimė, vienu chamu mažiau ar daugiau. Jei pati užmokėsi gydytojui, tai gal ir važiuos.

– Banys gali ir pats užmokėti. Bet kaip dažnai reiktų man – ir kaip skaudu, kad negaliu.

– Na, kartais moki rasti šaltinių... Stebiuos tik, kad taip mažai terūpi tau vaikai.

Mamatė paraudo.

– Jei randu šaltinių, kaip sakai, tai tokių, iš kurių semtis turiu teisės.

– Ir vyras turi teisės reikalauti: primo, kad pasitartumei su juo, sekundo, kad pabūtumei drauge valandėlę, užuot rūpinusis per kiauras dienas savo luošiais, ligotais ir kuprotais. Juk dar neprisižiūrėjai gerai, kaip puikiai eina darbas su grėbiamąja ir stūmėju.

– Mačiau. Labai puikiai. Pabūčiau dar, kad ne Banienė. Be to, ilgai taip žiūrėti į dirbančius žmones, pačiai nieko nedirbant, man kažko drovu. Tu – kas kita, tu prižiūri darbą. O kam aš?

– O tau maloniau svajoti, kur nors vienai vaikščiojant... Tikrai, ne už ūkininko reikėjo tau ištekėti... O gal geriausiai visai ne.

Ir, palikus mus su Ane, mamatė nuėjo.

* * *

Žiūrėkit, kažkas atvažiuoja! – sušukau, veizėdama į kelią pro sodno tvorą.

– Ar žinai, kas? Tai Levanarda! – linksmai šaukia Nika.

– Levanarda! Bėkim priešais!

Ir, išlindę pro žinomą mums spragą, tekini bėgame priešais atvažiuojantį. Koks džiaugsmas! Išskyrus dėdę Kazį, nėra mums meilesnio svečio už Levanardą. Jis pasakoja mums tokias gražias pasakas, taip domis mūsų reikalais, taip moka su mumis kalbėti. Pribėgus mums, Levanarda stabdo savo širvą Sakalėlį, ir visas trejetas rioglinas į jo vežimėlį, sėsdamies šalia jo ir ant skrynelės su šventaisiais. Labai širdingai pasisveikinus, prasideda gyvas pasikalbėjimas. Levanarda sakos važiuojas iš šv. Petro iš Varnių, kur jam pavykę parduoti daug šventųjų, be galo mūsų pasiilgęs, ir Sakalėlis pasiilgęs, nes iš Varnių pats pasisukęs mūsų linkui. O mes jam pasakojame įvairias naujienas: kad gavome mažą šunelį Murzą, kad Sierotka atvedusi gražų kumeliuką, kad Jonelis turįs jau ilgus batus su zuikeliais, kad Juozapas vežėjas sugavęs šešką. Ilgai kalbėtis nėra laiko, nes bematant privažiuojame arklidę, ir čia prasideda arklio kinkymo scena, kuri mums visados be galo tinka. Išlipęs iš vežimėlio, Levanarda žegnojas, dėkodamas Dievui laimingai atkeliavęs, paskui dėkoja arkliui, kad jį atvežė. Bučiuoja jam į aksomines šnerves, glosto kaktą, plakšnoja per sprandą, šluosto, valo, nesiliaudamas jo šnekinęs.

– Sakalėli muna, prieteli myliausis, dieku sveikas muni atvežs. Par tava eilias kojeles aš siediejau kap kuoks puonc. Tuoli važiuuom, Sakalėli, ale užtat atvažiuuom į Užgirus, pri sava gerų prietelių. Če vaikelia – myli paukštuželia, če puoniteli kap ta dungaus žvaigždeli, če puonelis – narsusis erelis. Unc tau negailias nieką, duod žaliųjų dobilėlių ir auksą avižėlių. Atsilsiesi ir pasisuotinsi.

Sakalėlis klauso, ausis pastatęs, tiesia į savo poną galvą ir taip žiūri, tartum kuo aiškiausiai suprasdamas kiekvieną žodį.

Paskui Levanarda traukia iš kišenės mums lauktuvių: tris dailiai iš medžio išskaptuotus šaukštus, kurių kiekvienas kitaip pagražintas. Tartum kas jam būtų pasakęs, kuo mus labiausiai pradžiugins – valgyti su mediniais šaukštais, kaip šeimyna, tai buvo mūsų svajonė. Ir tuojau pradedame eiti pietų, tais savo šaukšteliais nešini.

Po pietų, visai šeimynai susirinkus dėl šventadienio, Levanarda rodo šventuosius. Nors daug pardavė bekeliaudamas, tačiau yra dar ko žiūrėti. Yra šv. Vincentas su auksuotu arnotu, kairiojoje rankoje turi kryžių, o su dešiniąja laiko nusitvėręs už ilgos čiupros velnią. Velnias juodas kaip anglis, susirietęs, matyt, iš tos baimės ir skausmo, baltas akis išvertęs ir iškišęs liežuvį, raudoną lyg kraujas.

Yra šv. Jurgis, kurs, ant balto žirgo sėdėdamas, apsivilkęs žaliu, kvaldaliemeniu kikliku ir geltonomis kelnėmis, duria su ilga ietimi baisų, raudoną slibiną. O šalia jo išsigandusi, rankeles sudėjusi, stovi karalaitė su mėlynais rūbais, su aukso vainiku ant galvos. Yra liūdnei rymančių smūtkelių, erškėčiais vainikuotų, ir daug kitų. Žiūrėtojai neapsakomai grožis, ypač šv. Vincentu, o Juozapas vežėjas perkas jį, nes kaip tik neseniai sapne kažkas jam liepęs pastatyti koplyčelę. Vienas bernas yra apsižadėjęs prikalti smūtkelį prie seno ąžuolo pakelyje ir renkasi labiausiai tinkamą. Man smūtkeliai tinka, bet j šv. Vincentą bijau žiūrėti, kad sutemus nepamatyčiau to ilgačiuprio kokiam kambario kampe.

Parodęs šventuosius, Levanarda traukias ir knygų: trumpas, drūtas kantičkas, gražiai padarytas maldaknyges ir šiaip knygeles. Ir toms prekėms randas vienas kitas pirkejas. Mane taip pat ima didelis noras nusipirkti kantičkas, kad galėčiau, atsiskleidus jas, lyg suaugusi mergaitė giedoti giesmes, šeimynos giedamas žiemos vakarais. Ypač tinka man angelo ir velnio pasikalbėjimas, kuriame velnias storu ir žiauriu balsu kreipias į angelą:

*Strielbos, armatos, kulkos, granatos,
Perkūnai, žibai, smertis, klapatai
Ant tavęs!*

O angelas plonai ir švelniai jam atsako:

*Ne taip yr baisi pekliška mūka,
Kaip yra meili dieviška ranka...⁵⁹*

Bet kantičkos brangiai kaštuoja, ir aš neturiu tiek kapitalo. Tat perkuos „Vaikų knygelę“⁶⁰ ir paskui skaitysiu iš jos broliukams ir Žvirbliukams apie Mikę melagį ir Pruncę paukštvanagį.

Sukrovęs atgal savo prekes, Levanarda ima pasakoti šeimynai. Kalba ir apie šv. istorijos bei šventųjų gyvenimų atsitikimus, ir apie tai, ką yra išskaitęs kitose knygoose ir pats begyvendamas prityręs ir sugalvojęs, – viską taip gražiai, sklandžiai taikindamas prie žmogaus gyvenimo ir nurodydamas, kaip kiekvienas turi gyventi. Lyg vanduo teka jo iškalba, o klausytojai klausos, įbedę akis į jo lūpas, ir šnibžda kits kitam:

– Ne, ir kap unc gal tap nupasakoti, nebūdams kunigu!

Be to, Levanarda gauna ir mums daug pasakoti. Brėkstant sodiname jį valgomajame ant kanapos arba alėjoje ant suolo ir, patys atsisdėję greta, prašome sekti pasakas. Ir Levanarda seka vis naujas, vis kitokias ir niekad negali atkartoti seniau papasakotų.

– Kas tave išmokė tiek pasakų? – stebimės.

– Greitasparnis vies munij anų priūži, tumsiasis mišks priešnibždieje, auksą žvaigždeles primirkčioje, – atsako jis.

Rodome Levanardai visą savo ūkį, žaislus, vedame jį į savo namus pas gandro lizdą, sodno gale, kur auga didelės vašoklės. Tai yra vynuogės, kurių mums „ponas gandra“ atvežė lauktuvių iš Afrikos. Levanarda valgo vynuoges, gėris jų skanumu, tartum pats būtų vaikas. Ir tai mums be galo tinka.

Mamatė vaišina Levanardą, bet jis nedaug tevalgo.

– Kam mun rek daug valgyti, kad aš sunki darbą nedirbu, – sako.

Geriausias jam valgis – arbata su pyragu, ir mamatė visuomet jam tiekia to gardumyno. Pagėrus jam arbatą, ateina virėja prašyti jo prie vakarienės, kuriai išvirusi skanios putrelės.

– Dieku, dieku, pupeli, – sako jis juokdamasis, – kap aš dabar valgysiu putrą, kad jau esu prisigieris arbatelis. Juk pati numaną, kad negal unt puona mužiką svadinti.

⁵⁹ Religinės giesmės „Apie barnį velnio su angelu sargu...“ fragmentas. Ji spausdinama visose Motiejaus Valančiaus „Giesmių knygos, arba kantičkos“ laidose.

⁶⁰ M. Valančiaus „Vaikų knygelė“ (1868).

Tėvelis mėgsta kartais paerzinti šį tą. Levanardai atvažiavus, visados jo klausia, kodėl jis nevedas, kad jau seniai esąs laikas, jau jis pražilęs, paskui niekas jo nebenorėsias. Perša jam vieną ir kitą mergelę, girdamas jų grožį ir gerumą. Levanarda juokias, sakydamas, kad visos mergelės esančios jam gražios ir geros ir jis visas mylįs, todėl ir negalįs vienos pasirinkti. O kartą be juokų, rimtai pasakė:

– Žanytijs aš niekumet nežanyšious. Mata, puoneli, vijnam žmogų skirtas tuoks gyvenims, kitam tuoks. Mun ženatvi niera skirta. Iš vijnuos puses veizunt, muna darbs pavuojings, ale būdams vijnas pats, aš tuo pavuojaus nebijau, esu tam pasišventįs ir dirbu. Vo kap tik atsiras pati, vaiką, kad tik būs didelis prisirišims, veiziek, tučtėjau aš ir būsu bedrebus dėl sava kaile. Aš tun gera numanau. Bet aš ne tik dėl tuo. Iš untruos puses veizant, tas muna stuonc ruoduos kap ir aukštesnis. Žinuoms, ir muoterystės stuonc yra švents – juk pats Jiezus Kristus buva vestuviese Galiliejės Kanuo – ale vis, ruoduos, arčiau gyvuolelių. Vo aš, kad ir menks žmuogelis būdams, nemuokyts, vo dėlto, bedruožiniedams sava šventusius, apmisliju anų gyvenimą ir nuoru kap nuors vis arčiau pri anų.

Paviešėjęs dvi dieni, Levanarda važiuoja namo, „pri mamunelės“. Lydime jį lig miško ir nuoširdžiai sveikinamės, prašydami, kad vėl kuo greičiausiai atvažiuotų.

* * *

Koks džiaugsmas! Atvažiavome su mamate į Kalnėnus. Nėra pasaulyje vietos, malonesnės už Kalnėnus. Gyvena čia bočelis, dėdė Kazė, pana Zuzana, pana Pranciška, pana Verusia – visi tokie mylimi. Tik gaila, kad bobutės jau seniai nebėra. Labiausiai mylime linksmąjį, gražųjį, gerąjį dėdę. Vadiname jį „saldžiuoju dėdele“, nes niekad os neatvyksta pas mus, neatvežęs saldainių. Mūsų išmanė, dėdė Kazė yra visokios tobulybės idealas. Rūpindamasis, kad mums būtų gera Kalnėnuose, jis visokiais būdais stengias mus linksminti. Alpte alpstame iš to dvasios pagavimo, kai dėdė, pašaukęs savo favoritą vižlą⁶¹, vardu Karo, į vidurį kambario, taria, pakėlęs pirštą:

– *Zdecht pies!*⁶²

Karo tiesias ant grindų ir nė nekrustelia. Negyvas, ir gana. O dėdė priėjęs mosuoja su ranka jam prie pat snukio.

– *Przyleciata osa dopsiego nora, bzz...bzz...*⁶³

– *Przyleciata sroka do psiego oka*⁶⁴, – ir dėdė kutena Karui akį.

Karo atsimerkia nedrąsiai ir tuojau vėl užsimerkia.

– *Przyleciał kruk, w bok stuk, stuk!*⁶⁵ – barškina dėdė šuniui į šoną.

Atlekia dar varna prie uodegos ir musė prie ausies, Karo vis guli lyg padvėsęs.

– *Przyleciał wilk!*⁶⁶ – smarkiai šaukia dėdė, ir Karo, ūmai pašokęs, ima baisiai loti.

O dėdei atsisėdus pas pianiną, jis lygiai sėdas šalia ant kilimėlio ir pradeda dainuoti. Labiausiai mėgsta valsą „*Nevozvratnoje vremia*“⁶⁷. Išklėjęs galvą, traukia aukščiau ir žemiau be galo jausmingai. Mamatė bėga iš salono, ausis užkimšus, o mes gėrimės kaip koncerte.

Pana Zuzana lepina mus kaip tikroji bobutė. Po kelis kartus per dieną vadžioja mus į vadinamąją „aptečką“⁶⁸, į malonų kambarėlį, kurs mums atrodo kažkokiu užburtu kampeliu ir primena tą pasakos trobelę medauninkų sienomis, šokolado stogu ir cukraus langais. Iš daugybės „aptečkos“ stalčelių ir dėžučių semia pana Zuzana lyg iš gausybės rago įvairiausių skanumynų ir taip mus vaišina, kad

⁶¹ Vižlas – medžioklinis šuo nušautiems paukščiams iš vandens išnešti.

⁶² Padvėsė šuo! (*lenk.*).

⁶³ Atskrido vapsva šuniui prie pat nosies (*lenk.*).

⁶⁴ Atskrido šarka šuniui prie pat akies (*lenk.*).

⁶⁵ Atskrido varnas, į šoną stuk, stuk! (*lenk.*).

⁶⁶ Atlėkė vilkas! (*lenk.*).

⁶⁷ „Nesugrąžinami laikai“ (*rus.*).

⁶⁸ Vaistinėlė (*lenk.*).

kartais mamatė atėjusi gauna mus varyti iš užburtosios trobelės, bijodama, kad tas dažnas jos lankymas liūdnai mums nepasibaigtų.

Ateina pana Pranciška vesti mūsų į daržus, kur nuo pavasario lig rudens ji per kiauras dienas trypsi tarp ežių. Kitąsyk buvo ji čia šeimininkė, kaip dabar pana Zuzana, bet kaip paseno, pavedė jai prižiūrėti daržus, kad turėtų kokio nors darbo. Rūpestingai ir pavydžiai globoja ji tuos savo daržus. Kas juos kritikuoja, tas ją miltinai užgauna, jau geriau tepeikie ją pačią. Pana Pranciška kad ir sena, bet dar tvirta ir vikri, žema, kresna, panašiu į susiraukusį raudoną obuoliuką veidu, iš kurio linksmai žiūri visados šypsančios pilkos akys.

Įdavus mums po pintinėlę, pana Pranciška veda mus pirma į agurkus. Atsargiai praskleidę žiubrius lapus, randame gražių, blizgių, tartum tamsiai žaliu liakieriu⁶⁹ nuteptų agurkėlių.

– Gerai žiūrėkit, vaikeliai, – sako pana Pranciška. – Tai gudrūs padarai. Taip moka pasislėpti, kad nepamatysi.

Šalia agurkų šen ir ten gelsvai žali, juokingi, pilvoti arbūzai išriedėjo net į tarpuežį. Negalima pro juos praeiti, meiliai jų nepaglosčius.

– A, tinginiai! Tik kaitintis prieš saulę temoka, – bara arbūzus pana Pranciška.

Paskui einame pas kažkokius nepaprastus cukrinius žirnius, panos Pranciškos tam tyčia mamatei auginamus, ir padedame skinti dideles, storas ankštis. Krapų ir žydinčių aguonų kvapas kutena mums nosis. Įpėdin panai Pranciškai eina palšas, gauruotas bandšunis Ešerys, taip gerai užauklėtas, kad niekad os neįkelia kojos į ežę.

Antras favoritas, didelis, pilkas katinas, dažniausiai guli purkuodamas ant aukštai, gašiai paklotos panos Pranciškos lovos, jos kambarėlyje. Tas kambarėlis yra labai malonus: saulėtas, švarus, baltomis sienomis; ant langų žydi raudonos balzaminos, auksinės žibutės ir žaliuoja Jeronimai, ant sienų kabo maišeliai su sėklomis; kitos tebedžiūsta pabertos ant stalo. Tarp Pilkšio ir Ešerio viešpatauja broliška meilė, tačiau ji nekliudo pavydėti vienas antram savo ponios meilės. Kaip tik pana Pranciška pradės glamonėti Ešerį, Pilkšis akimirksniu šoka nuo lovos jai ant peties ir tol limenas, kol ir jam teks mylavimų. O kai ji kartais prakalbina ir paglostys katiną, žiūrėk, šuo jau bededęs savo letenas ant jos kelių ar ant pečių ir bekišęs snukį prie jos veido. Tad nebėra jai kitos išeities, kaip abudu favoritu glamonėti kartu.

Tie meilės išrodymai panai Pranciškai be galo tinka, ir ji tuomet juokiasi laiminga. Pana Pranciška visada linksma, o sulaukus mūsų – dar linksmesnė, nes myli mus ne mažiau už Pilkšį ir Ešerį. Ji tuomet tepyksta, kai kas užgauna jos daržus ar kai dėdė nori įvesti kokią būtiną pataisą tuose daržuose. Ji nemėgsta jokių pataisų ir skundžia dėdę mamatei, baisiai pasipiktinus, nes juk „visados taip buvo ir viso ko buvo, o dabar kažin, kaip čia virs“.

Patys bėgiojame pas paną Prancišką po kelis kartus, o, be to, dar vieną kartą einame jos lankyti su mamate. Ji jau laukia mūsų, užkaitus savo mažą samovarėlį⁷⁰, ir tuojau vaišina arbata su konfitūromis⁷¹. Begeriant mums, pasakoja juokingų anekdotų iš praėjusių laikų. Bet mes labiausiai mėgstame klausyti, kaip mamatė buvo maža.

– Palaukit, vaikai, – sako pana Pranciška, – aš jums papasakosiu, kas atsitiko, kai mamatė buvo visiškai mažutė. Bočelis tebebuvo tuomet jaunas, jūsų mamatė neseniai buvo gimusi. Vieną kartą atvažiuoja į Kalnėnus ponas Šemeta ir dar keli kiti ponai. Pamatę, kaip bočelis džiaugias, vaiko sulaukęs, sumanė jie pajuokauti. Bobutė, amžiną atilsį, nesveika būdama, gulėjo tuomet lovoje. Kiti svečiai kalbas su bočeliu salone, o ponas Šemeta tuo tarpu taiso visą štuką. Pareikalavo nuo manęs didelio sėtinio, vystyklų, aš viską pristačiau ir veiziu, kas čia bus. Ištepė tą sėtinį, išdirbo iš tolo panašų į vaiko veidą, paskui suvystė vystyklais kaip vaiką ir papirko auklę, kad, liepus ponui atnešti mažąją panelę, atneštų vaiko vietoj tą sėtinį. Ką jie čia pramanė, mąstau sau, ir, nesitverdama smalsumu,

⁶⁹ Lakier (*lenk.*) – lakas.

⁷⁰ Samovaras – virduklis.

⁷¹ Konfitūrai – uogienė.

atsistojau pas duris ir žiūriu. Ponas Šemeta, sugrįžęs į saloną, pradėjo sakyti norįs pamatyti bočelio dukterį. O bočelis tuojau liepia atnešti kūdikį į saloną. Bematant ateina auklė, vaiku nešina. Ponai apstoję sveikina bočelį, kad turįs tokią gražią dukrele, o ponas Šemeta, paėmęs vaiką nuo auklės, supa ant rankų.

– Atsargiai, atsargiai, nepamesk! – šaukia išsigandęs bočelis. Sulig tais žodžiais ponas Šemeta tik takšt! ir paleido suvystytą sėtinį ant žemės. Bočelis kad šoks, kad sušuks nesavu balsu: *Jėzus Marja! zabili mi dziecko!*⁷² ir, galvą suspaudęs, vis tebešaukdamas, nubėgo tekinas į savo kambarį ir užsidarė. Mudvi su aukle juokiamės, nesitveriam, o svečiai, taip pat juokais leipdami, nuėjo paskui bočelį. Bet turėjo darbo, kol įtikino, kad tai būta juokų. Bočelis iš pradžios nenorėjo jų nė prisileisti, vis šaukė ir vadino juos galvažudžiais. Tik pamatęs savo akimis sėtinį, tesusiprato.

Ar manot, kad supyko už tokius skaudžius juokus? Nė kiek. Bučiuoti išbučiavo visus svečius iš to džiaugsmo, kad tai netiesa.

Ak, kaip juokiamės, kad bočelis neatskyrė sėtinio nuo mamatės!

– Vargšas, vargšas tėvelis, – gailis mamatė, bet ir ji juokias.

Pana Pranciška dar vis kalba, kol geriame arbatą. Pagaliau taip baigia:

– Be reikalo, be reikalo ištekėjai, Marinėle. Aš visados sakydavau: nebent už kunigaikščio eik, o kitaip ne. Būtumei sau namie buvus, tai viskas būtų kitaip. Dabar, tarp mudviejų kalbant, daug ko būtų pasakyti apie mūsų namų ūkį...

– Šiame pasaulyje nėra tobulybės, Franucieczko, – atsako mamatė.

– Kad mamatė nebūtų ištekėjus, tai ir mūsų nebūtų, ir pana Pranciška neturėtų ko vaišinti ir laukti – aha! – atsiliepia Nika.

– Matai, koks tu gudrus, Nika! Tiesa, neturėčiau tokių brangių, mielių svetelių. Neturėčiau kam duoti nė dovanėlių, – ir pana Pranciška ima iš komodos ir dalina mums medauninkų širdį, riterį ant arklio ir gaidį, spalvotu liukrumi papuoštus. Kiek tik kartų atvažiuojame į Kalnėnus, ji visados kuo nors mus apdovanoja.

Bet šį kartą ir aš nepasilieku skolinga. Atvežiau panai Pranciškai savo darbo staltieselę, panai Verusiai šiltas rankelkas⁷³, o panai Zuzanai pagalvėlį adatoms. Kryželiai eina į visas puses, dygsniai kreivi, akelės nelygios, šen ten juoduoja pirštų atspaudai, tačiau visoms trims atrodo, kad tokių gražių darbėlių nėra pasaulyje. Jos nešioja juos skersai išilgai po Kalnėnus, rodydamos visiems, grožėdamosios pačios ir reikalaujamos, kad kiti grožėtus ir stebėtus mano stebuklingu talentu.

Visai nepanaši į pana Prancišką yra pana Verusia. Liesa ir blanki, menkos sveikatos, pusaklė, nors ir daug jaunesnė už paną Prancišką, ji beveik nieko nepajėgia dirbti. Ji tegali nerti, todėl jos sudžiūvusiose rankose amžinai mirga virbalai ir kabo žekė⁷⁴. Jos akių liga palengva žengia pirmyn, ir baisi aklumo šmėkla stovi jau šalia jos. Gal dėl to nabagė visuomet tokia liūdna ir opi. Besisveikindama su mumis, ji verkia iš džiaugsmo, kad mato mus dar kartą; atsiveikindama – iš širdies skausmo, kad gal daugiau nebepamatys. Ji negali mums pirkinėti dovanėlių, nes nė kiek neturi susikrovus pinigų. Tačiau taip pat niekad neišleidžia neapdovanojus. Drebančiomis, išblyškusiomis rankomis ištraukus savo senos komodelės stalčių, ima iš anksto prirengtus, iš savo daiktų parinktus mažmožius ir duoda kiekvienam. Man kažkokias sageles, kaspinus, karolėlius, kartais gražius skiautelius lėlių rūbams, berniukams – paveikslėlius, dėžutes. Jos sena komodelė vis eina tuštyn. Bet nepriimti niekaip negalima, nes tas dalinimas tiekia jai didžiausio džiaugsmo.

Pustamsis, liūdnas panos Verusios kambarys nėra, žinoma, mums malonus, ir mes stengiamės kuo greičiausiai iš ten išsprukti. Šviesi ir linksma panos Pranciškos seklytėlė su Pilkšiu ir Ešeriu labiau mus traukia. Užtat mamatė stengias kiek galėdama būti su pana Verusia. Kasdien brėkstant pana Verusia geba kalbėti rožančių. Jei tik nėra svečių, mamatė niekad neišleidžia nenuėjus drauge pasimelsti.

⁷² Jėzus Marija! užmušė man vaiką! (*lenk.*)

⁷³ *Rankelka* – ant rankos riešo maunamas megztas rankogalis.

⁷⁴ *Žekė* – puskojinė ar kojine.

Tose tyliose pavakario valandose mano tebemaža galvelė ima kartais mąstyti, kokia vargšė yra pana Verusia, kaip baisu jai bus visiškai apakus. Atmintyje kyla jos meilė, jos stengimos patiekti mums džiaugsmo. Graudu man randas. Dėkingumu ir gailėsiu tvinksta siela. Bėgu pas paną Zuzaną, prašau jos paskolinti rožančių ir, tylitelaičiai įėjus į panos Verusios kambarėlį, imu drauge melstis. „Teesie tavo valia! Teesie tavo valia!“ – ašaromis patilžusiu balsu kartoja senelė, ir aš gerai suprantu, kad ji šią valandą mąsto apie savo akis ir aukoja jas Kristui. Bet netikiu, kad gerojo Dievulio valia būtų tokia baisi ir apakintų vargšę senutę. Po kiekvieno poterio iš pat širdies gilumos pridedu: „Dieve, duok, kad pana Verusia neapaktų!“ Ateina man į atmintį ir žinomi jau man žodžiai: „Prašykite, ir bus jums duota“⁷⁵, ir tai, kad pana Verusia tokia gera, tai bausti Dievas jos neturi už ką, ir kad ji neturi nei mylimosios mamatės, nei dukrelės, taip mylinčios ją, kaip aš savo mamatę, – argi Dievas atimtų nuo jos dar ir akis? Ne, nepadarys to gerasis Dievulis.

Vienas tik žmogus Kalnėnuose nelepina mūsų ir nesistengia mums įtikti. Tai bočelis. Nėra jis mums piktas, nevaržo mūsų, tik mumis nesirūpina. Rytą bučiuojame jam ranką labai dienai, paskui – dėkodami už pusryčius, paskui už pietus, vakarais – labai nakčiai; retkarčiais liepia jis mums pasakyti eiles, kartais duoda kokią knygelę – ir viskas. To nepaisydami, mylime ir bočelį, labiausiai už tai, kad mus juokina. Tinka mums žiūrėti, kaip jis, pavalgęs pusryčius, su savo turkišku šlafroku⁷⁶, aukštas, apstus, visai nusiskutęs, juodais žilstančiais plaukais, sušukuotais į kuodą, su gilia raukšle tarp antakių, vaikščioja po didelį Kalnėnų saloną, kalbėdamas rytmetinius poterius. Ant kiekvieno lango padėta maldaknygė, ir bočelis meldžias paeiliui iš kiekvienos. Meldžias pusbalsiu, valandomis visai nutildamas, valandomis kai kuriuos žodžius garsiai ištardamas, vis vaikščiodamas, tik retkarčiais klaupias trumpai valandėlei, atsigręžęs į tą pusę, kurioje yra bažnyčia.

Maldos trunka ilgokai; pasibaigus joms, nebetoli ir pietūs. Tuomet bočelis skubiai eina į savo kambarį rėdytis. Mėgsta dėvėti švariai ir gašiai. Dedas baltą apikaklę, krakmolintą krūtinę, velkas ilgu švarku, stotos kuodą. Taip pasipuošęs, su lazda vienoje rankoje ir su didinamuoju stikleliu antroje, eina apžiūrėti ūkio. To žiūrėjimo pradžia ir pabaiga yra arklidė. Bočelis labai mėgsta arklius ir turi gražių. Įėjęs į arklidę, eina pas kiekvieną pravarinę⁷⁷, – bet ne per arti, kad arklys neįspirtų, – žiūri per stiklelį, skaito arklius. Jei visos pravarinės užimtos, patenkintas kalbina vežėją.

– Ar visi arkliai sveiki, Jonai?

– Sveiki, poneli, kaip ridika.

– Tai gerj, gerj, dūšele, šerk, nesigailėk, kad nesulystų.

Bet jei kokia vieta pasirodo tuščia, ypač ta, kur stovi favoritė Bebecha, bočelis suerzintas klausia vežėją:

– Kame Bebecha?

– Į melnyčią išėjo, poneli.

– Į melnyčią, į melnyčią... Vis į tą melnyčią. Nuvarys man geriausią kumelę.

Nors malūnas čia pat, už daržinės, apypiktis eina iš arklidės į sodną, balsu kalbėdamas pats su savim, kaip tas Kazė netaupęs arklių, kas tai esąs per ūkis. Tačiau, kol nueina lig pusės didelio kiemo, blogas ūpas jau pranykęs, veidas giedrijas. Jei veža šieną, tai, paėjęs daržinės linkui ir sutikęs vežimą, stabdo jį.

– Palauk, dūšele. Reik paveizėti, ar sausas šienas.

Vežimui sustojus, kiša į šieną savo lazda ir, pasukinėjęs ją, sako:

– Sausas, sausas, geras. Vežkit, dūšele.

Paskui eina į sodną ir vaikščioja, kol liokajus atbėgęs praneša pietus esant ant stalo.

Po pietų bočelis eina į savo miegamąjį pagulėti valandėlę. Tas kambarys greta valgomojo, ir jo durys pravertos, tad mes neiname dar niekur, bet atsisėdę klausomės. Tuoju prasidės juokingas

⁷⁵ Evangelija pagal Matą (Mt 7, 7).

⁷⁶ Šlafrokas – namų chalatas.

⁷⁷ Pravarinė – tvarte atitverta vieta gyvuliui laikyti.

dalykas: bočelis ims dainuoti rečitatyvu keletą kokių nors žodžių. Jie visados reiškia tai, kas jam tą dieną įstrigo į širdį. „Ką čia šiandien padainuos?“ – mąstome. Ir tuojau pat girdime:

– *Daniłowicz gałgan, Daniło-o-wicz ga-ał-gan, Daniłowiczuu-ki ga-ał-ga-a-niu-u-ki-i!*⁷⁸

Gerai numanau, kodėl bočelis šiandien pasirinko tuos žodžius. Per pietus dėdė Kazė pasakojo, kad vienas mūsų tolimesnis dėdė, Danilovičius, pardavęs už gerus pinigus arklį nesveikų kojų. Bočelis buvo labai pasipiktinęs, dėl to dabar taip ir dainuoja. Kadangi tie gentys neretai duoda bočeliui progos piktintis, tai ir ta daina dažnai esti kartojama.

O vakar buvo kitokia. Per pusryčius dėdė pastebėjo, kad Jonelis esąs labai panašus į bočelį. Iš karto rodė, kad bočeliui tai visai neįdomu, bet kai paskui žaidėm kieme, bočelis, eidamas „apžiūrėti ūkio“, sustojo ir atsidėjęs ėmė žiūrėti į Jonelį per stikliuką.

– Taip, taip, gražus berniukas, gražus. Panašus į mane, panašus. *Ale tłusty, oho, ho! Tłusty!*⁷⁹ – kalbėjo pats sau.

Ir, atsigulęs po pietų, ėmė dainuoti:

– *Zajac tłusty, zda się do kapusty!*⁸⁰

Snusterėjęs bočelis visą laiką lig vėlyvo vakaro sėdi, įsikasęs į knygas. Bet dažnai jį trukdo. Ateina liokajus ir praneša žmogų atėjus su reikalu. Tuomet bočelis susiraukęs eina į kredensinį⁸¹ kambarį, per visą kelią murmedamas, kad jam neduodą ramybės, niekados neleidžią paskaityti, ir įėjęs kuo meiliausiai klausia:

– Ką pasakysi, dūšele?

Vienas nori lentų grabui, kitas rugių sėklai, trečias pritrūko duonelės. Bočelis kantriai klauso jų ilgų kalbų, duoda įsakymą visus patenkinti, o pats grįžta prie knygų.

Knygų bočelis turi visą aibę. Jis labai protingas, viską žino, viską atmena. Ir dar juokingiau, kad jis yra kartu lyg mažas vaikas, dar mažesnis už mane. Manęs niekas negalėtų taip apgauti, kaip jį neseniai apgavo tėvelis. Atvažiavo bočelis pas mus su trejetu arklių. Išvažiuojant tėvelis liepė vieną arklį palikti arklidėje. Sėsdamasis į briką, bočelis pažiūrėjo į arklius ir tarė:

– *Dziwna rzecz!*⁸² Rodė man, kad atvažiavau su trejetu.

Ir taip nuvažiavo namo, įsitikinęs, kad trečiasis arklis jam buvo pasivaidenęs. Arba kaip pernai buvo su Atamanu. Bevažiuojant dėdei Kazei su gražiausiuoju arkliau Atamanu, arklis apsirgo. Dėdė paliko jį pas veterinarių Telšiuose, o kad bočelis be reikalo nesiirituotų⁸³, liepė jį jo vietą arklidėje pastatyti paprastą darbinį arklį tokio pat bėro plauko. Atamanas išbuvo dvi savaiti Telšiuose, per visą tą laiką bočelis kasdien vaikščiojo į arklidę ir nepastebėjo apgaulės.

Bočeliui viską galima įkalbėti. Kad kartais, beviešint jam pas mus, tėvelis nori jį ilgiau užlaikyti, liepus jam arklius kinkyti, sako:

– Šiandien nepatarčiau važiuoti. Bus audra.

– Sakai, bus audra? – klausia bočelis ir neramus eina nuo vieno lango pas kitą, paskui į kiemą žiūrėti į dangų. Ir nors danguje nematyti nė vieno debesėlio, jau bijo ir laukia audros. Paskui šaukia vežėją ir klausia jo nuomonės apie važiavimą.

– Baugu važiuoti, ponali, – sako vežėjas, tėvelio pamokytas. – Bus griaustinis, debesys kilst.

Bočelis pasilieka. Tokia istorija kai kada yra kartojama per kelias dienas paeiliui. Ir juokingiausia tai, kad, audrai neatėjus, bočelis neturi jokios pretenzijos nei prie tėvelio, nei prie vežėjo. Tėvelis aiškina jam, kad audra praėjusi pro šalį, o bočelis visai tuo tenkinas ir rytojaus dieną vėl tiki.

⁷⁸ Danilovičius nedorėlis, Danilovičius nedorėlis, Danilovičiukai nedorėliukai! (*lenk.*).

⁷⁹ Bet rubuilis, oho, ho! Rubuilis! (*lenk.*)

⁸⁰ Rubuilis zuikis kopūstienei tinka! (*lenk.*).

⁸¹ *Kredensas* (*lenk.*) – bufetas, indauja.

⁸² Keistas dalykas! (*lenk.*).

⁸³ *Irytować się* (*lenk.*) – jaudintis, erzintis.

O kaip bočelis pyksta, tai reikia plyšti juokais. Šįryt po pusryčių Mykolas, liokajus, betvarkydamas kabinetą, išvertė buteliuką rašalo ir apliejo knygą. Bočeliui buvo tai baisus smūgis, nes kiekviena knyga jam šventenybė.

– *Cała książka na nic!*⁸⁴ – sušuko bočelis ir, nuožmiai suraukęs kaktą, vis kartodamas tuos žodžius, bėgte nubėgo į miegamąjį, užsidarė ir, nesiliaudamas greit vaikščiojęs, barė Mykolą kokias dešimtį minučių. Paskui nutilo ir išėjo į valgomąjį jau visiškai ramus.

Čia pirmas sutiktas asmuo buvo kaip tik Mykolas. Nė žodžio jam nepasakęs, bočelis jau buvo beeinąs toliau, bet Mykolas, priėjęs ir bučiuodamas jam ranką, tarė:

– Dovanokit, ponali, juk aš netyčioms.

– Žinau, žinau, dūšele. Kitą kartą būk atsargesnis, – atsakė bočelis ir nuėjo žiūrėti, ar labai nukentėjo knyga. Baigiant valgyti pietus, bočelis liepė man padeklamuoti. Kaip tik neseniai buvau išmokusi įžangą į „Pan Tadeusz“⁸⁵, tat pradėjau: *Litwo, ojczyzno moja! Ty jesteś jak zdrowe...*⁸⁶ ir, nė karto nepaklydusi, pasakiau keliasdešimt eilučių. Bočeliui labai patiko. Pagyręs pasivadino mane į kabinetą ir davė mažą, ketvirtainę, seną, žalsvu apdaru knygutę.

– Štai duodu tau trumpą Lietuvos istoriją. Kaip tik tinka tau. Veizėk, gerbk ją, atvažiuavęs pas jus, visados kontroliuosiu, kaip ji atrodo. Mokykis iš jos atsidėjusi, aš egzaminuosiu, turėsi be klaidos man atsakinėti. Kiekvienas žmogus turi gerai žinoti savo šalies istoriją.

Pabučiavau bočeliui ranką ir, praskleidus lapelį, pamačiau žodį „Kukuvoitis“. Nusijuokiau.

– Koks juokingas vardas Kukuvoitis! – nusistebėjau.

Bočelis suraukė kaktą.

– Kas čia juokinga? Tik kvailiui viskas juokinga. Išmintingas ir doras žmogus turi kalbėti ir mąstyti apie savo protėvius su didžiausia pagarba. Jei juoksies, aš būsiu priverstas atimti knygelę.

– Aš nesijuoksiu, bočeli... Aš taip tik, iš pradžios... – teisingai sugėdinta.

Knygelė atrodė man dabar kažkoks šventas daiktas. Su didžiausia pagarba apvyniojus ją su popieriu, įdėjau į mūsų valizą⁸⁷, mąstydamą kad, sugrįžus namo, tuojau imsiu mokytis apie tuos savo garsiuosius protėvius.

Bočelis be galo mėgsta saldinius. Bet niekad pat nesiperka. Vaišinamas vieną kitą teima, bet kai, esant jam pas mus, mamatė padeda jo kambaryje dėžutę lyg iš netyčių, per vieną dieną beveik ją ištuština. Jis nemėgsta valgyti saldinių ne tik kitiems matant, bet ir pats valgydamas apsimeta nematęs. Iš tikro negalima tvertis nesijuokus, matant, ką bočelis kartais daro. Retkarčiais, kai stalas paruoštas vakarienei, bet nėra dar samovaro ir valgomasis tuščias, bočelis pats vienas vaikščioja aplink stalą, sudėjęs užpakalyje rankas ir smailiai žiūrėdamas į stovinčią ant stalo cukrinę. Apėjęs kelis kartus, artinas atbulas prie stalo ir užsimerkęs siekia su ranka į cukrinę. Sučiupęs gabalėlį cukraus, skubina kiša jį į burną ir atsimerkęs vėl vaikščioja, lig sučiulpia. Paskui vėl kartoja tą pačią sceną, kol Mykolas įeina su samovaru.

Atkalbėjus rožančių su Verusia, mamatė eina į saloną, saulėlydžio aukso užpiltą, ir sėdas už pianino. Pirmiems akordams suskambėjus, ateina bočelis ir smenga į didelį fotelį salono kampe; atbėgame mes su dėde ir drauge užimame vietą kanapoje; tylitelaičiai, it šešėlis, slenka pana Verusia ir sėdas ant kėdelės čia pat prie durų, sunėrus blankias rankas ant savo tamsaus rūbo. Mamatė groja aštuntąją Bethoveno sonatą, bočelio mėgstamąją pjesę. Rodos man, kad ne tik mes, bet viskas tame salone klauso tos įstabios muzikos: ir seni, sunkūs baldai, ir didžiulės dygliuotos agavos⁸⁸, ir eilė portretų ant sienų. Kai kurie nyksta jau prieblandoje, kiti, nušviesti paskutiniųjų gėstančių saulėlydžių atspindžių, atrodo gyvi. Štai, kaip linksmai šypso gražusis juodakis, aukštakaktis prabočius, kurs man

⁸⁴ Visa knyga niekais! (*lenk.*).

⁸⁵ „Poną Tada“ (*lenk.*).

⁸⁶ *Tėvynė Lietuva, mielesnė už sveikatą!* (*lenk.* – V. Mykolaičio-Putino vert.). Adomo Mickevičiaus poemos „Ponas Tadas“ pirmą eilutę.

⁸⁷ Valiza – lagaminas.

⁸⁸ Agava – kambariuose auginamas šiltųjų kraštų dekoratyvinis augalas.

taip tinka! Kaip puikiai raudonuoja po deimantinėmis sagomis užsegtas kuntušas⁸⁹! O ten, pas duris, baisioji prabobutė su žalsvu rūbu linkčioja savo aukštai, keistai nufrizuotą galvą. Aš visados jos bijojau ir dabar išsigandus merkiu akis.

Jau mirė paskutiniai gilūs sonatos akordai, o jų aidai dar tebeverkia dideliame salone. Valandėlę visi tylime. Paskui bočelis sako:

– Dabar padainuokit, vaikai.

Artinamės pas pianiną ir, mamatės bei dėdės padedami, dainuojame:

*Z ponad lasu, z ponad, cmury,
Na dolinę siotą
Krać się spuścić czaronpióry.
Na źer dziatwę woła...*⁹⁰

Pana Verusia savo kertelėje tyliai dūsauja ir ašaras šluosto. Ta daina užgauna jos širdies žaizdą, primindama jaunikį. Išsivedė ponaičiai jį muštis *za ojczyznę*⁹¹ – ir jis nebesugrįžo. Tvirtas, jaunas ir mylimas krito miške po pušimi su peršauta krūtine. Bet tai buvo jau taip seniai, ir brangiojo bernelio asmuo paliko jau toks žydras, kad atsiminimas nebedrasko žaizdos, tik kvepia kažkokios džiaugsmingos resignacijos.

– Neblogai, neblogai, – giria bočelis, – grynai balseliai. Dabar „*Tam na błoniu*“.

*Tam na błoniu błyszczycy kwiecie,
Stoi ułan na pikiecie,
A dziewczyna, jak malina,
Niesie koszyk róż.*⁹²

Tą dainelę pats bočelis mums pritaria, o pabaigus liepia dainuoti „Birutę“.

– Ant marių krašto, Palangos miestely... – traukiame savo plonais balseliais, vėl bočelio pritariami.

Bočelis mėgsta žemaitiškai kalbėti, su tarnais niekadus kitaip nekalba. Turi savo bibliotekoje vyskupo Valančiausio, savo bičiulio, knygų su jo paties parašais, dažnai varto „Žemaičių vyskupystę“⁹³ ir sako:

– *Starożytny język. Bogaty język*⁹⁴. Kad būčiau jaunesnis, imčiau ją studijuoti nuodugniai, nuo pat sanskrito.

Tuo tarpu salonas vis labiau nerias į tamsą. Portretų vietoje ant baltų sienų juoduoja dideli keturkampiai, ir rodos, kad visi tie prabočiai nuėjo jau gulti. Tik pas pat pianiną baltas prabobutės anglės stuomuo tartum nori išėiti iš rėmų. Mylių tą gražiąją poniją šviesiais plaukais ir pailgomis, liūdnomis, juodomis akimis – kaip mamatės ir Nikos. Jos grakščios lūpelės kažkuo nepatenkintos – tartum ji apsvylusi, tartum viskas čia jai, kaip ir mamatei, nuobodžios žemės dainos. Rodos, tuojau pravers ji tas lūpeles ir tars, kaip mamatė, tik angliškai: *Ach, na tym świecie śmierć wszystko zmiecie...*

⁸⁹ *Kuntušas* – LDK laikų bajorų švarkas.

⁹⁰ *Iš už miško, iš padangių*

Slėnyje plačiam,

Juodas varnas nusileido,

Vaikučius lest šaukia... (lenk.).

⁹¹ *Už tėvynę (lenk.).*

⁹² *Žydi gėlės, pieva klosto,*

Stovi ten ulonas poste,

O mergelė kaip uogelė

Neša krepšį rožių (lenk.).

⁹³ M. Valančiaus veikalas „Žemaičių vyskupystė“ (1848).

⁹⁴ Senoviška kalba. Turtinga kalba (lenk.).

Ir vardas jos, kaip mamatės, – Mery. Žiūrėdama į ją, dažnai klausiu: kaip prabobutė Mery galėjo taip padaryti? Atvažiavo pas ją tas puikusias ponas su raudonu kuntušu, deimantais spindys, ir ji, viską palikus, nukeliavo su juo į tolimą, į nežinomą šalį. Gal dėl to paskui jos juodos akys taip nuliūdo, o grakščios lūpelės taip atkaro? Nakčiai užviešpatavus, išėina ji iš savo rėmų, išsiveda mylimąjį brolių, šarvais apkaustyta, kurio portretą pasiėmė, keliaudama į Žemaičius, ir vaikščioja drauge su juo po saloną, jo pasakojimų apie užjūrių tėvynę beklausydama, gimtinės kalbos garsais besigėrėdama. Paskui eina į priemenę, kur stovi mahoninė jos kraičio skrynia, ir, atidariusi ją be rakto, ima savo sidabru apdarytą maldaknygę pageltusiais nuo senatvės lapeliais ir grįžta atgal į saloną melstis. Rodos man, kad kada nors pranyks ta knyga iš skrynios. Ir kartais prašau mamatės ją pažiūrėti. Bet, atvožusios sunkių skrynios viršų, visados randame ją savo vietoje.

Mamatė dar kažką groja. Salonas vis eina tamsyn. Man randas nejauku, traukia į šviesų, linksmą kambarį. Kalnėnų salonas man net ir dieną klaukus. Tad labai džiaugiuos, kai Mykolas, pasirodęs tarpduryje, praneša:

– Arbata paduota.

* * *

Važiuojame į panelės Paulinos vestuves, į kleboniją. Mamatė bus svočia, aš – pamergė. Net ir Niką pakvietė panelė Paulina į brolius, ir būtinai ulonu pasirėdžiusį. Mamatė ir tėvelis nenorėjo, kad mudu važiuotume, nes vaikams geriausia esą name, bet, panelės Paulinos labai prašomi, sutiko. O mudu patys nežinome, kaip bedžiaugtis. Tik Nika gailavo, kad bažnyčioje nemovima kepurėmis ir jis negalėsias pasipuošti savo puikioju kiveriu su kuodu. Bet tėvelis sako, kad kiverį galima esą labai gražiai laikyti rankoje, ir parodė, koku būdu. Man mamatė liepė apsivilkti gražiausia – balta, raudonais aksominiais žirniais – jupele, o pati apsirėdė su savo melsvu šilkinu rūbu, kurs jai taip tinka.

Tėvelis nevažiuoja. Sako: arba vestuvės *comme il faut*⁹⁵, arba grynų „peizanų“⁹⁶, o tokia draugija, kokia ten būsianti, per daug erzinti nervus.

Vestuvės prasidėjo ne, kaip paprasta mūsų krašte, iš vakaro, bet pačią jungtūvių dieną, nes muzikiškų pintūvių vakaro ceremonijų jaunoji nenorėjo. Ir jos, ir jaunojo šeimos buvo bajorai, tad vestuvės turėjo būti poniškos. Dėl to ir jungtuvės ketino būti ne rytą, kaip pas muzikus, bet vakare.

Atvažiavę radome klebonijos kambarius jau pilnus svečių. Viename salono gale sėdėjo jaunų vyrų būrelis. Tai buvo jaunas su savo palydovais. Visi gašiai apsirėdę, su juodais ilgais švarkais, išskyrus vieną su valdininko uniforma, kurs, kaip paskui pasirodė, buvo pašto viršininkas ir atvažiavo kaip piršlys. Man labiausiai rūpėjo, kuris jų jaunas. Žinoma, gražiausias. Ir, pažiūrėjus į visus, nusprendžiau, kad tai ne kas kitas, tik tas blondinas ilga čiupra, ant kaktos nudribusia, ir su aukso pensnė. Bet kaip pasijutau apsvylusi, kai klebonas, pasodinęs mamatę kanapoje, ėmė rekomenduoti jai tuos ponus! Pasirodė, kad jaunas visų bjauriausias, toks bjaurus, kad niekaip negalėjau suprasti, kaip panelė Paulina gali imtis tokį vyrą. Neaukštas, kresnas, nemitrus, raudono, tartum nulupto veido, retais rausvais ūseliais ir apskritomis, kaip pelėdos, gelsvomis akimis.

– Rekomenduoju jaunąjį, – sakė juokdamasis klebonas. – Kaip tamsta matai, *nie Apollo i prochu nie wymyśli, nie wymyśli*⁹⁷.

Tokia rekomendacija nėmaž neužgavo jaunojo. Jis irgi linksmai juokė.

– Mamate, kaip aš vesiu tokią baidyklę? – tariu mamatei į ausį, jaunajam atsitolinus.

⁹⁵ Kaip reikia (*pranc.*).

⁹⁶ Paysan (*pranc.*) – kaimietis.

⁹⁷ Ne Apolonas ir parako neišgalvos, neišgalvos (*lenk.*).

Blondinas su pensnė pasirodė esąs jaunojo brolis, vaistininkas. Buvo dar ir antras vaistininkas, ir gelžkelio valdininkas – vis jaunojo broliai ir pusbroliai. Kiekvienas, bučiuodamas mamatei ranką, sakė: *przyjemnie poznać*⁹⁸ ir ėjo atgal į savo kampaną.

Panelės buvo labai pasipuošusios. Turėjo dirbtines gėles plaukuose ir ant krūtinės, ant rankų žiedus ir apyrankes, ausyse auskarus, ant kaklo karolius ir sagas. Viena, iš Rygos atvažiavusi, laikė rankoje vėduklę.

Jaunosios nebuvo salone, ji dar teberėdės, ir mamatė, būdama svočia, turėjo jai padėti. Dvieju jaunosios seserų vedama, nuėjo ji į jos kambarį, o aš nubėgau paskui. Panelė Paulina su baltu uodegotu rūbu sėdėjo prieš veidrodį, laukdama, kol jai prisegs veliumą.

– Ką, ponitėle, ar labai gražus mano jaunasis? – paklausė ji mamatę.

– Gražumas tai juk dar ne viskas, – atsakė mamatė.

– *Dać pokój!*⁹⁹ Kad jis nė pakalbėti gražiai nemoka. *Jak ten że mówić: ani z głowy, ani z mowy, ani do tańca, ani do rózańca*¹⁰⁰.

– Tai kodėl eini už jo, Paulinėle?

– Te! Durnas tai durnas, *ale do gospodarki chytry*¹⁰¹. Negeria, kortomis nelošia ir turtingas.

– Apie turtingumą ką jau ir besakysi, – atsiliepė sesuo.

– Tokį dvarą tur paėmęs nuo grafo ant rendos, *a szek jeszcze i swoja ma niemata fortuna*¹⁰². Mudvi nė viena taip neištekejom, už tokio bagočiaus.

– *Ja to juz najlepiej moga dla pani powiedzieć*, – tarė antroji, – *bo szek z Pawlinką jechalim na oglądowiny*¹⁰³. Šešiasdešimt karvių stovi abarėse, ir kokios karvės! Tešmenys kaip viedrai. Staininiai arkliai, kožnas po du šimtu, *jak słońca jasna*¹⁰⁴. O grūdų svirne, o patalynės, o mėsos – pilni pašaliai visokios naudos. *Że piękne pokoi, wszystkie szpalerami wyklejona*¹⁰⁵.

Jos dideliame veide atsimušė dvasios pagavimas.

– *Toż to*, – tarė jaunoji, – *dobrze opatrzylim, obeszlim wszystkie konty. Tylko, zdaje sia, jedz, pij i panuj*¹⁰⁶. O ar tamsta manai, kad čia pyragai? *Z ciotko czesami i bardzo popstrykamisia. Wiedomo, ona tu pani. Czesami tak serce podje, że boże ratuj. Mnie już nadojadło*¹⁰⁷.

– Ten tai jau jokios ponios neturėsi ant savo galvos, nei motinos, nei sesers, nei brolio – ničnieko. Pati viena ponia, – tarė pirmoji sesuo.

– Bet juk ne tas vienas jaunikis pasaulyje, – pasakė mamatė. – Sulauktumei tokio, kurs tau patiktų.

– *Słuchać!*¹⁰⁸ Ką ten sulauksi! Juk daug piršos, o kas iš to? Už mužiko eiti nenoriu; už bajoro, *co już zupełnie zmieszkałszy sia, znowu nie chcem*¹⁰⁹; imk vėl tokį, kur netur žemės – *posag wypuści i rob, co nie robiwszy*¹¹⁰.

– Neduok Dieve! – tarė antroji sesuo. – Juk manasis, rods, jau ir gražus, ir mokytas, iš tolo mat nebuvo kaip apžiūrėti viso ko gerai, patiko man, na, ir nuėjau. Ir kas iš to? Savo dalį kaip į vandenį įmečiau, nusigyvenom, dabar tik vargstam, ir gana. Kas man dabar iš to gražumo? Nei su juo skolas išmokėsi, nei pavalgysi.

⁹⁸ Malonu susipažinti (*lenk.*).

⁹⁹ Gana jau, gana! (*lenk.*).

¹⁰⁰ Kaip sakoma: nei prie pečio, nei prie svečio (*lenk.*).

¹⁰¹ Bet apsukrus ūkininkas (*lenk. žarg.*).

¹⁰² O juk ir savo turi nemaža turto (*lenk. žarg.*).

¹⁰³ Aš tai jau geriausiai galiu poniai pasakyti, nes su Paulinka važiavome žvanguose (*lenk. žarg.*).

¹⁰⁴ Kaip iš pieno plaukę (*lenk. žarg.*).

¹⁰⁵ O kambarių gražumas, visi apmušalais išklijuoti (*lenk. žarg.*).

¹⁰⁶ Taigi, gerai apžiūrėjome, apėjome visus kampus. Rodos, tiktai valgyk, gerk ir karaliauk (*lenk. žarg.*).

¹⁰⁷ Su teta kartais gerokai susikivirčijame. Žinoma, čia ji ponia. Kartais taip širdį užduoda, kad Dieve sergėk. Man jau įgriso (*lenk. žarg.*).

¹⁰⁸ Klausyk! (*lenk. žarg.*).

¹⁰⁹ Kuris jau visiškai nusigyvenęs, vėl nenoriu (*lenk. žarg.*).

¹¹⁰ Pasogą išleis, ir ką paskui beveiksi (*lenk. žarg.*).

– Ale że taki hadki, taki hadki... Jak pomyślisz człowiek, że idziesz za takiego straszdyła, to aż serca gniewa sia¹¹¹, – tarė jaunoji.

– A ty nie myśli o jego straszności, ale o jego kieszeni¹¹².

– Priprasi, nebijok! Wierz mną, Pawlinka¹¹³. Ir prie gražaus priprasi, ir prie bjauraus priprasi. Potem wszystko równo – mąż do mąż¹¹⁴.

– Ir dar geriau, kad durnius – savo proto neturėdamas, tavę klausys. Jak dła niego powiesz, tak robi, bo widno, że bez końca wkochawszy sia¹¹⁵.

– No, i familja nie byjaka, nie do jakich przystaków wejdą, wszystko uczone ludzi. Rodzony brat – aptekarz, nierodzony – aptekarz, drugi – ksiondz, siostra wyszedzsy za naczelnika stancji¹¹⁶.

– Toż to. Pani bendziesz i dość¹¹⁷. O jei kuomet ir teks paverkti, bus su kuo ašaras nusišluostyti. Plikiui tai bėda, o kad turi kišenėj, visi vargai lengvai pakeliami. Jak są pobrzękaczy, są i postugaczy¹¹⁸.

– Žinai, Paulinėle, – tarė mamatė, – jau visai nebenoriu būti tavo svočia. Gal katra tavo seserų mane užvaduotų. Nenoriu dalyvauti tokiame sakramento profanavime. Prisieksi mylėti ir būti ištikima, o bjauriesi juo ir eini tiktai dėl jo turto.

Panelė Paulina pašoko iš vietos.

– Neduok tu Dieve! Ponitėle, juk padarytumei man gėdą visam amžiui! Nebijok, ponitėle, aš būsiu jam gera pati. Bus ir apsiūtas, ir apskalbtas, ir pavalgęs. Ko jam betruks? Trumpai laikysiu, taip ir reik tokiam. Manęs klausydams nesigailės, – sakė, mamatės rankas bučiuodama.

– Paulinėle, – tarė mamatė, – geriau pasišalinti nuo pat altoriaus, negu prikalti save visam gyvenimui prie nemylimo žmogaus.

Sesers net rankomis suplojo.

– Ponitėle, ką tamsta kalbi! Svečiai suvažiavę, pietūs paruošti, wszystko co przygotowana!¹¹⁹ – Tai būtų szkanda! Dosić, dosić! Zrujnować cała wesela!¹²⁰

– Ne, ponitėle, negriausiu. Przywykna. A bo pani – pani benda i dość¹²¹.

Mamatė jau nieko nebesakė. Dėstė balto veliumo raukšles, segė batisto gėlių vainiką, bet žiūrėjo kažkur pro šalį, pro viską, kas buvo aplinkui, tartum jos siela būtų nulėkusi per šimtą mylių nuo tų šnekančių moterų ir visų tų vestuvių.

Netrukus panelės Paulinos tualetas buvo pabaigtas. Lengvas jaunosios apdaras nelabai pritiko prie sunkaus panelės Paulinos stuomens ir prie jos raudonskruosčio veido stambiais brėžiais. Su savo paprastais naminiais drabužiais atrodydavo ji daug gražiau nekaip su tuo pretenzingu rūbu blogai sukirpta uodega, kuri lyg šluostukas juokingai vilkos užpakalyje. Nuėjome į saloną, ir aš bei antra pamergė, taip pat maža mergaitė, ėmėme segioti visiems ponams baltas kokardėles su mirtos šakelėmis. Rūtą panelė Paulina išmetė iš vestuvių apeigų, kad nebūtų jak u prostaków¹²². Išimtis tebuvo padaryta mažučiam rūtų vainikėliui, kūrį mamatė įsegė jai tarp veliumo raukšlių ir be kurio ir jungtuvės, rodos, nebūtų buvusios tikros. Mudviem besirengiant segioti, priėjo jaunasis. Jo raudonas veidas buvo tvinte patvinęs begaliniu džiaugsmu ir neapsakomu pasitenkinimu savim.

– A ci dła mnie przyszpilicie?¹²³ – paklausė.

¹¹¹ Bet juk toks bjaurus, toks bjaurus... Kai pagalvoji žmogus, kad eini už tokio baidyklės, tai net širdis pyksta (lenk. žarg.).

¹¹² O tu negalvok apie jo bjaurumą, bet apie jo kišenę (lenk. žarg.).

¹¹³ Tikėk manimi, Paulinka (lenk. žarg.).

¹¹⁴ Paskui vis tiek pat – vyras, ir gana (lenk. žarg.).

¹¹⁵ Kaip jam pasakysi, taip darys, nes matyti, kad be galo įsimylėjęs (lenk. žarg.).

¹¹⁶ Na, ir giminė ne bet kokia, ne tarp kokių prasčiokų pakliūsiu, vis mokyti žmonės. Brolis vaistininkas, pusbrolis – vaistininkas, kitas – kunigas, sesuo ištekėjusi už stoties viršininko (lenk. žarg.).

¹¹⁷ Taigi. Ponia būsi, ir tiek (lenk. žarg.).

¹¹⁸ „Turėsi pinigų, atsiras ir draugų“ (lenk. žarg.).

¹¹⁹ Viskas paruošta! (lenk. žarg.).

¹²⁰ Skandalas! Gana, gana! Išardyti visas vestuves! (lenk. žarg.).

¹²¹ Priprasiu. Nes juk ponia būsiu, ir to užteks (lenk. žarg.).

¹²² Kaip pas prasčiokus (lenk.).

¹²³ Ar ir man prisegsite? (lenk. žarg.).

O prisegus vis žiūrėjo į kokardėlę savo pelėdos akimis, tartum būtų gavęs kokį brangiausią ordiną. Tuo tarpu subrėško, ir laikas buvo eiti į bažnyčią. Sesers ir tetos užsipuolė ant klebono, kad palaimintų jaunuosius, nes tėvų jaunoji nebeturėjo. Klebonas kratės, sakė nemėgstas sentimentalių ceremonijų, bet vis dėlto sutiko. Patiesė kilimą, ir jaunieji atsiklaupė prieš kleboną, kurs, peržegnojęs juodu, tarė panelei Paulinai:

– Nebe vaikas esi, nebe vaikas. Seniai pilnametė. Žinai, ką darai. Nieks nevertė, nevertė. Kaip pasiklosi, taip išmiegosi.

Per jaunosios veidą, kai ji lenkės prie klebono rankos, pralėkė lyg baimės, lyg skausmo žaibas, ir kelios ašaros nuriedėjo ant baltų pirštinių.

Rūpindamos, kad jos vestuvės būtų poniškos, panelė Paulina pati nustatė visą ceremoniją. Kaip tik neseniai buvo vienos dvarininkės jungtuvės, tai turėjo iš ko imtis pavyzdį. Išeidami iš namų, visi rikiuojas sulig tuo ceremonialu: pirma eina jaunoji su svočia, paskui mudvi, pamergi, paskui jaunasis su piršliu ir kiti – vis poromis. Einame taip per klebonijos kiemą, kvepiantį rezetomis ir fliokais, ir įeiname į bažnyčią, kuri degte dega žiburiais. Pas krotas stovi aukšti stiebai, apvynioti žalumu ir apkabinėti lempelėmis. Žiūrėtojų pilna. Visa tai, matyti, labai tinka jaunajai. Ji susirūpinus, kad viskas būtų, kaip liepia ceremonialas, dirguoja ir tvarko. Pati ima po viena ranka ilgaplaukį vaistininką, po antra Niką ir žengia pas altorių. Įpėdin jiems mudvi, pamergi, vedame jaunąjį. Visi kiti taip pat griežtai surikiuoti. Nika kelia aukštai kojas, skambindamas pentiniais ir gražiai laikydamas kiverį, kaip tėvelis mokė. Man baisiai nemalonu, gėda, kad vedu tokį negražų jaunąjį, noriu, kad kuo greičiau pasibaigtų ta eiseną. Pagaliau stojamės prieš altorių, ir kunigėlis gieda „Veni, Creator“¹²⁴. Žmonės taip grūdas ant krotų, kad jos, rodos, tuojau luš. Panelė Paulina, nusimovus dešiniąją pirštinę, meta ją užpakalin ant pamergių; kiekviena stengias ją sugauti, nes kuri sugaus, ta pirma ištekės. Per visą laiką jaunasis saldžiai šypso. Jaunoji pabalo, o jos ištiesta ranka dreba. Jaunasis priesaikos žodžius kalba garsiai, pasigėrėdamas, jaunoji murma tyliai, neaiškiai.

Pasibaigus jungtuvėms, vargonininkas sugriežė maršą, ir einame namo, vėl kitaip susigretinę. Šventoriuje kažkoks kavalierius pribėgęs sako:

– *Proszę nie przelonć się, bendą szczelac*¹²⁵.

Ir tuojau pat keliolika šūvių perplėšė miegūstą tylą.

Priemyje sutiko mus orkestras – trys žydėliai su skripka, klarnetu ir kontrabasu, o priemenėje laukė jaunųjų teta su duona ir druska.

Beketinant eiti pietauti, atvažiavo ponas Jonavičius. Sveikindamos su juo, mamatė tarė:

– Gerai, kad tamsta nors kartą atvažiavai. Jaunoji taip nekantriai tamstos laukė.

– O laime! Ir jaunasis nesirengia su manim grumtis?

Mamatė nusijuokė.

– Turėjau darbo namie ir niekaip negalėjau anksčiau atvykti, o jaunoji kvietė mane taip nuoširdžiai, kad, visai neatvažiavęs, būčiau buvęs nemandagus. Be to, retkarčiais mėgstu pasigrožėti tokiais gimtinių žanro vaizdais. Be to... Čia jau neįdomu.

– O gal kaip tik įdomiausia? – tarė mamatė.

– O gal kaip tik įdomiausia... Kas įdomiausia, tai juk dažniausiai slepiama.

Jaunieji atsisėdo gale stalo, papuošto dideliu tortu su jūdvių raidėmis, spalvotu liukrumi išrašytomis, toliau ponios ir panelės. Kita stalo pusė buvo paskirta ponams. Bet ponas Jonavičius protestavo prieš tokią tvarką ir pasirinko vietą tarp panelių. Kadangi ta vieta buvo beveik priešais mus su mamate, tai puikiai galėjome gėrėtis jo vaidinimu. Atsisėdęs už stalo, ponas Jonavičius ūmai ėmė nei manieromis, nei kalba nesiskirti nuo visos draugijos ir taip bajoriškai erzino paneles, kad jos atrodė be galo patenkintos savo kaimynu.

– *Wmieszatasz się pan do nas, jak pokrzywa między różami i prowadzisz do złości*¹²⁶, – sakė viena.

¹²⁴ „Ateik, Kūrėjau“ (lot.).

¹²⁵ Prašom neišsigąsti – šausiu (lenk. žarg.).

– Ale dlatego pokrzywa daleko wartniejsza za róža, – atsakė ponas Jonavičius. – I na lekarstwo dobra, i kurom, żeby nieśli sia, i tkanina można tkac, jak z lnu¹²⁷.

– Dosić, dosiść! – juokė panelė. – Pan jestasz fokusnik, i wieńcej nic¹²⁸.

Prie stalo tarnavo tyčia tai iškilmei atgabentas liokajus – aukštas, tarsi iš medžio greituoju išdrožtu, liesu, nuskustu veidu, su juodais drabužiais ir baltomis nertinėmis pirštinėmis, vaikščiojo rimtai, čiūžaudamas su batais, ir, paduodamas valgius, prieš kiekvieną asmenį sakė monotoniškai, niūriai balsu: *Za pozwoleniem!*¹²⁹ Kadangi jis kartojo tuos žodžius ir mainydamas lėkštes, ir pilstydamas alų bei vyną, tai rodė, kad po kambarį sukinėjas kažkoks nuobodus vabzdys zirzeklis. Klebono liokajus Pruncė, visados ne perdaug buklus, dabar visiškai apkvaišo, besistebėdamas tokia nepasiekiamą liokajiška savo kolegos tobulybe.

Viena jaunosios pusseserė, atvažiavusi iš Rygos, stengėsi vaišinti svečius aukštu stiliumi.

– *Może pani w życzeniu jeszcze zupy? A pan czy w życzeniu?*¹³⁰

– *Nie, dziękuję, jestem nie w życzeniu*¹³¹, – atsakinėjo nepasiduodami svečiai.

Bet labiausiai juokino mane jaunieji. Jaunasis vis norėjo atsisėsti arčiau žmonos, o ji vis traukė į šalį. Pagalios jos akys žybtelėjo pykčiu, ir ji tarė, nors ir tyliai, bet griežtai:

– *Proszę siedziac jak człowiek, bo wstanę i pójdę sobia*¹³².

Jaunasis akimirksniu pasitraukė į kairę.

– *Nie bnda, jezeli nie chcesz. Nie gniewaj si, Pawlinka...*¹³³

Liokajui padavus jaunajai kažkokį valgį ir jai atsisakius paimti, jaunasis, kuo saldžiausiai šypsodamas, prašo:

– *To potóż dla mnie, Pawlinka, ja chcem*¹³⁴.

– *Nie, już ja movia, komedija bez pieniendzy! Czy nie małe dziecko, czy nietrzeba niańki!*¹³⁵

– *Ale jak wasani potóżysz, bendzie smarczniej*¹³⁶.

– *Proszę uspokoic si i pamientac, że nie na chamskiej weseli siedzi!*¹³⁷

Bet įstabiausia, kad jaunasis, nepaisydamas visų tų savo žmonos reiškiamų meilių jausmų, vis taip pat laimingai šypso ir valgo kaip trys vyrai.

Klebonas nesisėda už stalo; vaikščioja aplinkui, vaišindamas ir kalbindamas svečius.

– Valgykit, valgykit, nesigailėkit, užteks visiems. Mano bobos daug privirė. Kada privalgysit, jei ne per vestuves? Garbė Dievui, paskutinės, paskutinės!

– Pone načelnikai, – sako priėjęs su buteliu rankoje prie pašto viršininko, – juk esi *ruskij čeloviek, o ruskij čeloviek liubit vipit*¹³⁸.

– Kodėl ne? Išgerti visados galima. *Piej, da dielo razumiej*¹³⁹.

– Na, tai *vniemli po jedynoj*¹⁴⁰.

Ir klebonas juokias, šluostydamasis prakaituotą veidą su mėlynu nosiniu.

¹²⁶ Įsimaišei ponas tarp mūsų kaip dilgėlė tarp rožių ir piktini (*lenk. žarg.*).

¹²⁷ O vis dėlto dilgėlė daug vertesnė už rožę. Ir vaistams tinka, ir vištoms, kad būtų dėslios, ir audeklą galima austi, kaip iš linų (*lenk. žarg.*).

¹²⁸ Gana, gana! [...] Ponas esi išdaigininkas, ir daugiau nieko (*lenk. žarg.*).

¹²⁹ Jums leidus! (*lenk.*).

¹³⁰ Gal ponias dar malonėsite sriubos? O ponas ar malonėsite? (*lenk. žarg.*).

¹³¹ Ne, ačiū, nemalonėju (*lenk. žarg.*).

¹³² Prašom sėdėti kaip žmogus, nes atsikelsiu ir nueisiu (*lenk. žarg.*).

¹³³ Daugiau to nebus, jei nenori. Nepyk, Paulinka... (*lenk. žarg.*).

¹³⁴ Tai įdėk man, Paulina, aš noriu (*lenk. žarg.*).

¹³⁵ Nejau sakau, komedija be pinigų! Ar tik ne mažas vaikas, ar nereikia auklės! (*lenk. žarg.*).

¹³⁶ Bet kai meldžiamoji įdėsi, bus skaniau (*lenk. žarg.*).

¹³⁷ Prašom nusiraminti ir atsiminti, kad ne chamų vestuvėse sėdi! (*lenk. žarg.*).

¹³⁸ Esi rusas, o rusas mėgsta išgerti (*rus.*).

¹³⁹ Gerk, bet galvos nepamesk (*rus.*).

¹⁴⁰ Išmeskim po burnelę (*rus.*).

– Palaukit, tuojau papasakosiu apie tą *vniemli po jedynoj*. Buvau aš tuomet filialistu Paežeryje, o ten pat yra ir cerkvė. Ir buvo tuomet popas, otiec Akindin, otiec Akindin. Geras buvo žmogelis, tik viena nelaimė – buteliuką mylėjo, buteliuką mylėjo. O matuška buvo be galo pikta, jis bijojo jos kaip ugnies. Pasigėrus jam visur kliūdavo, ir net barzdą gerokai jam apipešdavo, apipešdavo. Tai jis, nabags, bijojo namie gerti. Kaip tik liuob užeis jam noras, jis tuojau pas mane.

*Nu, otiec, jak k tiebie, znaješ, gorlo pieriepoloskat. Doma to, znaješ, nieudobno...*¹⁴¹

*Nu čtoz, otiec Akindin, Bog s vami, poloskaite*¹⁴². Tik nescalaukit per stipriai, nes, matai, nepadoru klebonijoje gerti kaip karčiamoje.

*Vot tiebie kriest, otiec, nie napjus!*¹⁴³ – šaukia popelis, mušdamasis į krūtinę. – *Ja tolko vniemliu po jedynoj*¹⁴⁴.

„Žiūrėk. Kada nors dar jūsų matuška supykus atbėgs, ir man dar klius“.

„*Nie posmiejet*¹⁴⁵, – sako. – Kurgi aš eisiu? Namie neleidžia, ar j karčiamą? *San nie pozvoliajet, san svoj uvažaju!*“¹⁴⁶

Aš jam niekadus neduodavau degtinės, jis su savim atsinešdavo. Nueis į kambariuką – toks buvo galinis, kur niekas neužeidavo – ir ten sau *vniemliet, vniemliet*. Aš išeinu šen ten, poterius sukalbu, einu veizėti – o mano otiec jau begulįs išsitiesęs ar lovoje, ar kartais ir ant grindų. Tuomet vedu su Dzidoriuku – tokį turėjau liokajų – guldom nabagą į lovą. Jau tik ryto metą, išsimiegojęs, jis tegrįždavo namo.

Tas Dzidorius gudrus buvo vaikas, niekadus neįduodavo tėvo Akindino. Liuob matuška siųs klausti, ar nėra batiuškos.

„Nėra, – sako, – buvo, bet išėjo“.

Svečiai ėmė juoktis kartu su pačiu klebonu, tik nesijuokė ponas viršininkas.

– Da, visaip esti. Ir ne tik batiuškoms, – tarė jis. – Girtuokliai dažnai labai geri žmonės.

– Ir tėvas Akindinas buvo geras žmogelis, geras. Tik ta viena yra, ta viena yda, – atsakė klebonas ir, eidamas toliau, ragino kitus svečius.

– Valgykit, ponai farmaceutai, imkit dar, nesididžiukit. Atsigaukit bent kiek, nes be galo sumenkote, pigulka¹⁴⁷ besukdami. Dar paskui jokia pana jūsų nenorės, kaip būsite tokie dvasnos. Aš duosiu gerą patarimą, kokią pačią reikia rinktis. *Primo* – kad nebūtų smailia nosimi, *sekundo* – ne liesa, *tercio* – *nie dziobata, nie dziobata*¹⁴⁸.

– Tai klebonas nedaug tereikalauji, – juokės kavalieriai.

– Mat, tos smailianosės yra labai piktos, labai piktos.

– *To akurat ja taka wziętem się, jak proboszcz że radzisz!*¹⁴⁹ – ūmai atsiliepė jaunasis tokiu balsu, tartum išradęs kažką netikėtą ir svarbų.

Tuo tarpu ponas Jonavičius, sugniaužęs tris duonos gumulėlius ir padėjęs ant stalo, paklausė savo žvaliąją kaimynę:

– *Co pana Agata życzysz dla tych gałeczaków?*

– *Dla tej: niech chodzi przez całą wieczór oposie mnie. A dla tej: żeby nigdy nie czebało płakać. A dla czeciej: żeby dostaż po koszuli wybiekć na podwórz.*

– *Oposie pany Agaty bendzie chodzić pan aptekarz z okularami.*

– *Nie najgorzej. Ale dla tego nietrafiona...*

– *Płakać nie czeba bendzie dla pana młodego.*

¹⁴¹ Na, tėve, aš pas tave, žinai, gerklės praskalauti. Namie, žinai, nepatogu... (rus.).

¹⁴² Na, ką gi, tėve Akindinai, Dievas nematė, skalaukite (rus.).

¹⁴³ Persižegnoju, tėve, nepasigersiu! (rus.).

¹⁴⁴ Aš tik išmesiu burnelę (rus.).

¹⁴⁵ Neišdrįs (rus.).

¹⁴⁶ Luomas neleidžia, savo luomą gerbiu! (rus.).

¹⁴⁷ Pigulka (lenk.) – piliulė.

¹⁴⁸ Nerauplėta (lenk.).

¹⁴⁹ Tai aš kaip tik tokią paėmiau, kokią klebonas patari! (lenk. žarg.).

- *To jak raz dobra życzenia na wesela*¹⁵⁰.
- *A po koszuli bieć dostaniesz sama pana Agata.*
- *Oje, jak kiepsko powiedziała! To już musi ci strach pokaży sta, ci pożar.*¹⁵¹

Po pietų prasidėjo šokiai. Kadangi ceremonias liepė išeiti pirmiems piršliui su svočia, tai ponas pašto viršininkas, užsimovęs baltas pirštines, nusilenkė prieš mamatę ir pradėjo valsą. Mamatė šoko be galo gražiai, o pono viršininko būta taip pat vikraus, tad į tą pirmąjį valsą buvo tikrai miela žiūrėti. Atlikus ceremoniją, mamatė nebešoko, nes esą užtenkamai panelių. Ponas Jonavičius, pašokęs su jaunąja, atsisėdo šalia mamatės.

- *Uf! Ze cienzka pokrencić! Jak tyloko żarny*¹⁵².

Mamatė vos tesitvėrė juokais.

– Nežinojau, kad tamstos turima dar vieno talento, ir ne bet kokio. Taip tamsta juokinai per visus pietus, kad net tas sunkus jausmas, tų vestuvių sukeltas, kažkur giliai pasislėpė.

- Jei taip, tai esu laimingas, tą talentą turėdamas.

– Kas tamstai atėjo į galvą vaidinti bajorą?

– Gal norėjau išblaškyti tamstos liūdną ūpą, o gal pasinerti su galva gimtiniame žanre. Bet jau gana narstyti. Tai jau per daug „nuobodžios žemės dainos“...

Po saloną sukinėjos kaskart daugiau porų. Ponas Jonavičius, kad ir nenorėdamas, turėjo šokti, dažnai renkamas panelių į figūras. Išėjus šokti visoms trims klebono dukterėčioms iš karto, salono grindys ėmė vaitoti. Liesi ir blankūs vaistininkai prakaitą liejo, sukdami savo lengvakojes šokėjas. Jaunasis, žinoma, norėjo šokti su žmona, bet „Pawlinka“ griežtai užsakė, kad nedrįstų jos vesti, nes ji nenorinti apsijuokti; ir jis pats geriau lai nesikeliąs ant juokų ir lai nedarąs jai gėdos, o nemokėdamas šokti, lai sėdįs ramiai, įlindęs į kokią kertę.

Bet jaunojo, matyti, turėta ir savų įsitikinimų, nes, gavęs gerą patartį, jis nepaklausė jos ir, nė kiek nenusiminęs, išvedė šokti kažkokią panelę. Dieve mano! Tai buvo taip juokinga ir lig šiol neregėta, kad mudu su Nika, sėdėdami kampelyje, plyšome juokais. Muzikos visai neklausydamas, be jokio takto šokinėjo jis aukštyr, sunkus kaip neaptašytas rąstas, ir sukos tikrai apie savo ašį, nes pabaigė šokęs daugiausia per žingsnį nuo tos vietos, kurioje pradėjo. Juokingiausia buvo tai, kad jis, matyti, tvirtai tikėjos šokąs nė kiek ne blogiau už kitus, o gal ir geriau. Nelaimingoji šokėja pati nežinojo, ką bedaryti, ir visa paraudo iš gėdos. O jis, paleidęs ją, ėjo vesti kitos. Bet nelemtamam buvo daugiau besotinti mūsų akis savo gracija: ir panos nebeėjo, ir iš kitos pusės atsistojo kliūtis. Jaunoji, visa į gaisrus pašokusi, pribėgo prie vaistininkų, reikalaudama, kad tuojau sustabdytų savo brolių. Tuodu teisinis jau namie įsakė jam nešokti, bet ką padarysi, kad neklauso.

- Prašau dabar įsakyti dar kartą, griežtai, o jei nepaklausys, tai aš jam parodysiu! – tarė.

Kokiais žodžiais kalbino vaistininkai savo atkaklųjį brolių, nežinoma, gana to, kad sėkmingai. Jis jau nebešoko. Bastės po kambarį, vis į savo Pavlinką žiūrėdamas, o kartais net drįso priėjęs pasiklausti:

- *A ci można usionść obok?*

– *Ot tobie masz! Ja dla nikogo nie zapsprzeczam siadac*¹⁵³.

¹⁵⁰ Ko panelė Agota linki tiems gumulėliams?

– Tam: tegu visą vakarą vaikščios paskui mane. O tam: kad niekada nereiktų verkti. O trečiam: kad reiktų vienmarškiniam išbėgti į kiemą.

– Paskui panelę Agotą vaikščios akiniuotasis ponas vaistininkas.

– Ne per blogiausiai. Bet vis dėlto nepataikyta...

– Verkti nereikės jaunajam.

– Tai kaip tik geras linkėjimas per vestuves (*lenk. žarg.*).

¹⁵¹ – O vienmarškinei reikės bėgti pačiai panelei Agotai.

– Vaje, kaip blogai išsitariau! Tai turbūt ar šmėkla pasirodys, ar gaisras kils (*lenk. žarg.*).

¹⁵² Och! Kokia sunki sukta! Kaip girnos (*lenk. žarg.*).

¹⁵³ Ar negalėčiau prisėsti šalia?

– Va tai tau! Aš niekam nedraudžiu sėstis (*lenk. žarg.*).

Bet tasai, laimingas, nespėjo dar atsisėsti, kai ji jauėjo šokti, o pabaigus sėdos kitame kambario gale. Tuomet jis vėl vaikščiojo aplinkui ir, priėjęs prie vieno kito, klausė:

– *Ci nie prawda, jaka moja żona pienkna? Tylko że trocka złościzka*¹⁵⁴.

Mažoje kanapėlėje sėdėjo dvi paneli ir aš. Ateina jaunasis ir sako:

– *A ciprzyjmicie mnie do środka?*¹⁵⁵

– Nebėra vietos, – atsakė viena panelė.

– *Sciśnimasi i wystarczy. Jeszcze weselej bendzie*¹⁵⁶.

Bijodama, kad jis neimtų vykdyti tų savo žodžių, pašokusi nuo kanapos, nubėgau pas mamatę.

Vyresnieji bajorai kalbėjos apie ūkio rūpesčius. Kad šiomet *poszoru mało, nie bendzi czym żywiółki przekarmic*¹⁵⁷; kitas skundės, kad *ugor jeszcze nie skartany*¹⁵⁸; kitas pasakojo, kaip jis pasėjęs gryniausius rugius, o užaugusios dirsės, ir taip dažnai atsitinką, kad rugiai virstą dirsėmis. Kitas skundė šeimyna, kad nieko nenorinti dirbti, o daug reikalaujanti, kad *teraz już nie tak, jak bywało że bendzi*¹⁵⁹. Kiti atsisėdo lošti kikso. Jų pačios, tarp kurių sėdėjo mamatė, pasakojo savo moteriškus reikalus.

– *Strasznie jestem potrzebna dobrej tkaczki*¹⁶⁰, – sakė viena. – Noriu ausdinti rankšluosčius. Reik dukteriai kraitį krauti.

– O ar tamstos dukrelė pati neaudžia? – paklausė mamatė.

– *Na což ona bendzie robić taka chłopska robota, że jest i na co innego wyuczona. Bez końca umi różnych pańskich robót. Temburkui sioi toi*, kvietkas puikias padirba. Be darbo nesėdi. *Że wystroita stancji, aż miło patrzec*¹⁶¹. Tinklinės firankos¹⁶² ant langu, palmos ant kumodos, po lempa tokią padę¹⁶³ padirbo iš vlučkų – visokios kvietkos ir kanarkos¹⁶⁴, kaip tik gyvos.

Kitame salono gale gelžkelio valdininkas gyrė panelėms gelžkelininkų gyvenimą.

– *Życ na stancji, to prosto raj*¹⁶⁵. Viršininkas, padėjėjas, telegrafistai, mašinistai – visų ir nesuskaitys – draugijos netrūksta, be galo linksma. Kiekvieną šventadienį susirenkam pas ką nors. Tuojau šokiai. Panų – tik rinkis. *Koniecznie*, yra ir darbo, *ale to robota czysta*. O šiokią dieną, kai nusibos rašyti, eini sau į bufetą. *Tam dwie interesne panny – pobotczesz z nimi*. Nori – važiuoji dykai paulioti į Liepoją, nori į Dvinską – tai į Dvinską. *Żeby teraz znowu przyszło si żyć na wsi, toby przez tydzień życie nadojadło*¹⁶⁶.

– Tai būtų gera ištekėti *na stancja*, – tarė viena panelė.

– *Ach, zał, że ja już zarenczony*¹⁶⁷, – pasakė ponas gelžkelininkas, mesdamas į ją be galo jausmingą žvilgsnį.

– *Zarenczyni – pajenczyni*¹⁶⁸, – pridūrė kita.

Paskui ponas gelžkelininkas ėmė erzinti paneles, kodėl jos ne su visais einančios šokti. Pamatęs artinantį kleboną, jis tarė:

¹⁵⁴ Ar ne tiesa, kokia mano žmona graži? Tik kad truputį pikčiurnėlė (*lenk. žarg.*).

¹⁵⁵ Ar nepriimtumėte manęs į vidurį? (*lenk. žarg.*).

¹⁵⁶ Susispausime, ir užteks. Dar linksmiau bus (*lenk. žarg.*).

¹⁵⁷ Pašaro maža, nebus kuo gyvulių šerti (*lenk. žarg.*).

¹⁵⁸ Pūdymas dar nesuartas (*lenk. žarg.*).

¹⁵⁹ Dabar jau ne taip, kaip kad būdavo (*lenk. žarg.*).

¹⁶⁰ Baisiai man reiktų geros audėjos (*lenk. žarg.*).

¹⁶¹ O kam ji turi dirbti tokį muzikišką darbą, jeigu ir ko kito yra išmokusi. Be galo daug moka įvairių poniškų darbų. Su lankeliu šį bei tą [...]. Kad išpuošė seklyčią, miela žiūrėti (*lenk. žarg.*).

¹⁶² *Firanka* – langu užuolaida.

¹⁶³ *Padė* – padėlys, pagrindas.

¹⁶⁴ *Kanarka* – kanarėlė.

¹⁶⁵ Gyventi prie stoties – tai tiesiog rojus (*lenk. žarg.*).

¹⁶⁶ Žinoma [...]. Bet tai švarus darbas. [...] Ten dvi įdomios panelės – paplepi su jomis. [...] Jeigu dabar vėl reiktų gyventi kaime, tai per savaitę gyvenimas įgristų (*lenk. žarg.*).

¹⁶⁷ Ach, gaila, kad aš jau susižiedavęs (*lenk. žarg.*).

¹⁶⁸ Sužieduotuvės – voratinklis (*lenk. žarg.*).

– *Proborszczu, proszą tu rozsondzić dzieło. Ja, tu panienki przebieram, że niegrzecznie prowadzą siebie z kawalerami*¹⁶⁹.

Panelės èmè teisintis.

– *E, proborszczu, proszą nie słuchać! Wszystko to panienske fokusy. Proszą dać dobra przeborka i skończone dzieło*¹⁷⁰.

– *Ką čia taip šnekatės nieko nedirbdami! – sušuko pribėgęs jaunojo pusbrolis. – Muzika griežia, o jie nešoka. Kada šoksit, jei ne per vestuves?*

*Tańcz piwszy, tańcz niepiwszy,
Tańcz dziewczyna pochwyciwszy!*¹⁷¹

– padainavo ir, pagrobęs vieną panelę už rankos, traukė šokti. Bet toji užsigavus tarė:

– *Przepraszam, czy nie bendzi wienksza podufotość jak znajomość*¹⁷².

Klebonas be paliovos judėjo: iš valgomojoėjo į savo miegamąjį, kuriame sėdėjo dalis svečių, iš ten į saloną. Čia žiūrėjo į šokėjus, kalbino vieną kitą ir vėlėjo kitur, mojuodamas su ranka ir murmėdamas:

– *Chwała Bogu, ostatnia! Chwała Bogu, ostatnia!*¹⁷³

Tarpušokuose žaidė žaislus, kuriuose dalyvavo mamatė ir mudu. Puodelį, per kurį panos kavalieriams ir kavalieriai panoms stipriai drožė su žiužiu, o susitikę bebėgdami, grobstė kits kitą į glėbį, norėdami, sulaukę priešininką, pirmi pribėgti tuščiąją kėdę. Bet kad ir stipriausiai sudrožtas, niekas nesijuto užgautas, priešingai, juo smarkiau mušė, juo buvo linksmiau.

Paskui teisė fantus. Žinoma, pirmiausia reikėjo prašyti pečių į kūmus.

– *Piec, piec, proszą w kumy!*

– *A kogo pan Bóg dał?*

– *Córka.*

– *A jak imia?*

– *Agata.*¹⁷⁴

Ėjo panelė Agota ir vėl kartojo tuos pačius žodžius.

Vienam fantui mamatė paskyrė padainuoti. Pana Telesfora, fanto savininkė, mažumą pasididžiavo, èmè prašyti, kad kas nors jai pritartų, nes *nikomu nie wtórujonc, jaka to śpiewania*¹⁷⁵ – ir, vienai panelei apsiėmus padėti, užtraukė grynu ir nebjauriu balseliu, tik per aukštai:

*Czarna pola nieorana,
Tam chodziła Julijana...*¹⁷⁶

Visiems taip patiko ta daina, kad prašė dar daugiau.

Ir pana Telesfora padainavo:

¹⁶⁹ Klebone, prašom išspręsti šį klausimą. Aš čia baru paneles, kad jos nemandagiai elgiasi su kavalieriais (*lenk. žarg.*).

¹⁷⁰ Et, klebone, prašom neklausyti. Visa tai panelių kaprizai. Prašom gerai pabarti, ir baigtas reikalas (*lenk. žarg.*).

¹⁷¹ *Šok gėręs, šok negėręs,
Šok mergytę nusitvėręs!* (*lenk.*).

¹⁷² Atsiprašau, ar tai ne didesnis familiarumas, negu leidžia pažintis (*lenk.*).

¹⁷³ Ačiū Dievui, paskutinė! Ačiū Dievui, paskutinė! (*lenk.*)

¹⁷⁴ – Pečiau, pečiau, kviečiu į kūmus!

– O ką Dievas davė?

– Dukterį.

– O kaip vardas?

– Agota (*lenk. žarg.*).

¹⁷⁵ Niekam nepritariant, koks čia dainavimas (*lenk. žarg.*).

¹⁷⁶ *Nearti juodi laukeliai –
Julijonos tai keleliai...* (*lenk. žarg.*).

*Śpiewa słowiczek w tym gaju,
Płacze damula w Dunaju.*¹⁷⁷

- O žemaitiškų dainelių ar tamstos nemokat? – paklausė mamatė.
- *Gdzie nie bendziem umieć*, – atsakė pana Telesfora. – *Ale chto może śpiewać chłopski pieśni*¹⁷⁸.
- Ne viskas bjauru, kas mužikų, – tarė mamatė.
- O man mama neleidžia dainuoti žemaitiškai, – atsiliepė pana Agota. – Turi gubernanką, sako, – tai ir mokykis lenkiškai dainuoti, kad turėtumei ką padainuoti, *w gościna pojechwszy*¹⁷⁹.
- *Bezłatwo tobie! Tyle dużo tekstów przepisałsz si od gubernanki*¹⁸⁰.
- Tuo tarpu fantus teisė toliau, ir viena panelė nutarė:
 - *Niech powie teksty*¹⁸¹.
- Fantas buvo auksaplaukio vaistininko. Atsistojęs prie pečiaus ir galvos kilstelėjimu atmetęs nudrykusius ant kaktos plaukus, jis padeklamavo:

*Lietuvninkai mes esam gimę,
Lietuvninkai mes turim būt,
Tą garbę gavome užgimę,
Jai ir neturim leist pražūt.*¹⁸²

Netikėtai išgirstos lietuviškos eilės sužadino visų dėmesį. Iš kito kambario suėjo seniai klausytis, įėjo klebonas. Meilus vaistininko balsas skambėjo aiškiai ir jausmingai, ir eilės atrodė melodingos ir gražios...

*Lietuvninkai mes esam gimę,
Lietuvninkai mes norim, būt... –*

užbaigė deklamatorius.

- Klausytojų tarpe kilo ūžesys. Kiekvienas norėjo išreikšti savo įspūdį.
- Matai, kaip dėlto puikiai ir žemaitiškai gal sudėti!
- *Masz tobie!* – piktinis jaunoji. – *Z Moskwy przyjechawszy, żmujdzki teksty mówię, jak na chłopskiej weseli*¹⁸³.
- „Lietuvninkai mes esam gimę“, – sakė vienas senas bajoras. – *Sprawiedliwia mówi*¹⁸⁴. Atmenu aš, kad dar mano tėveliai tarp savęs kalbėjos žemaitiškai. Tik mus, vaikus, liuob, vienu kitu lenkišku žodžiu prašnekina ir poterių mokė lenkiškai. O paskui, kaip nuvažiavau mokytis į Kolainius, tai jau vien lenkiškai. Ten jau, *liuob, panie dzieju*¹⁸⁵, žemaitiškai neišsižiوسي. Tuoju „chłop! chłop!“¹⁸⁶ Ir namo sugrįžęs, nenorėjau būti chlopu, ir su tėvais vien lenkiškai tešnekėjau, panie dzieju.
- *Prauda, prauda*¹⁸⁷, – pritarė kitas seniukas.

¹⁷⁷ *Gieda lakštingala gojui,*

Verkia mergelė Dunojuj (lenk.).

¹⁷⁸ Kur nemokėsime. [...] Bet kas gali dainuoti mužikiškas dainas (*lenk. žarg.*).

¹⁷⁹ Į svečius nuvažiavus (*lenk. žarg.*).

¹⁸⁰ Gera tau! Tiek daug eilių užsirašei iš guvernantės (*lenk. žarg.*).

¹⁸¹ Tegu padeklamuoja (*lenk. žarg.*).

¹⁸² Jurgio Zauerveino eil. „Lietuvninkai mes esam gimę“ pirmas posmas.

¹⁸³ Še tai tau! [...] Iš Maskvos atvažiavęs, žemaitiškas eiles sako, kaip mužikų vestuvėse (*lenk. žarg.*).

¹⁸⁴ Teisingai sako (*lenk. žarg.*).

¹⁸⁵ Mielas pone (*lenk.*).

¹⁸⁶ Mužikas! mužikas! (*lenk.*).

¹⁸⁷ Teisybė, teisybė (*lenk. žarg.*).

– *Koniecznie*, – atsiliėpė gelžkelio valdininkas, – kiekvienas nori eiti aukštyn, ne žemyn. *Na to jest progries. Naokoło żywiótków chodzone, to jeszcze siak tak można obejść si z taką prostą mową, no do czystej roboty ona nie podchodzi*¹⁸⁸.

– Menkas tai progresas, kurs remias savos kalbos niekinimu ir atmetimu, – tarė mamatė.

O ponas Jonavičius pridūrė:

– Bet kad to progreso paskutinis žodis yra kaip tik pavergtų ir paniekintų tautų atgimimas. Štai, mums bematant, sukilo slavų tautos, kyla flamandai ir kiti.

– Tai kas kita, kas kita, – atsiliėpė klebonas. – Kaip čia pakils, kad net spauda užginta, užginta.

– Juo labiau persekiojama idėja, juo brangesnė ir juo giliau leidžia šaknis į žmogaus širdį, – tarė ponas Jonavičius.

– O dėlto nė viens dvarponis nešneka žemaitiškai. *Bo prosta, prosta mowa, wiadomo chłopska*¹⁸⁹, – atsiliėpė kažkokia bajorė.

– Čekai taip pat manė savo kalbą esant muzikišką, – tarė ilgaplaukis vaistininkas, – ir kalbėjo vokiškai. Bet susipratę numetė nuo savęs vokiečių kailį ir atgimė. Duos Dievas, ir mes to sulauksime.

– *Niejuż i panowi i szlachetni po żmujdzku bendo gadać miendzy sobo?* – pasakė kita ponia. – *To na co i ta szlachetność?*¹⁹⁰

– O Barzdžių pons Paškevičia¹⁹¹, amžiną atilsį, aš vos teatmenu, dar mažas tebebuvo, *panie dzieju*, kaip liuob kalbėjo žemaitiškai, ir net ant savo Baublio parašė: „Čia kitą sykį pagonys pjovė ožką, o dabarčiaus gyvena Dionizas Poška“.

Eilutės patiko. Visi juokė.

– O vyskupas Valančiauskis kiek knygelių žemaitiškai prirašė.

– *Bo sam był z chłopów, z chłopów*¹⁹², – tarė klebonas.

Pasikalbėjimą pertraukė jaunoji, primindama, kad reikią žaisti, nes svečiams būsią nuobodu. Tik mamatė ir ponas Jonavičius kalbėjo dar su vaistininku apie lietuvių ratelį, įsikūrusį Maskvoje. Nika jau miegojo kunigėlio kambaryje, o aš, nors tebelaičiausi, bet buvau labai miegūsta. Todėl tuojau po vakarienės nuvažiavome namo.

* * *

Po vestuvių, per kurias buvo taip linksma, netrukus atėjo liūdnos valandos. Vieną dieną mamatė pasakė, kas eisime aplankyti sergančios Kazelės. Ji sirgo jau kelias savaites, ir mes labai gailėjomės savo žaidimo draugės.

Nudžiugę, kad ją pamatysime, išrinkome kelis mažmožius iš savo žaislų jai lauktuvių ir nuėjome.

Kazelė gulėjo, aukštai padėjus galvą; jos šviesūs plaukeliai pasišiaušę atrodė kaip aureolė. Nebuvo labai atsimainiusi, tik išblyškusi. Pamačius mus, šyptelėjo, bet kažkaip keistai, liūdnai.

– O, ponitelė, ir Irutė, ir Nika, ir Jonelis... – pratarė tyliai balseliu.

Nešdami savo dovanėles, manėme, kad ji labai nudžiugs, jas gavus, kaip sveika būdama kad džiaugdavos kiekvienu mažmožiu, ir jau iš anksto gėrėjomės jos laime. Bet ji padėkojus šaltai pažiūrėjo į visus žaislelius, tik tekturinę¹⁹³ karvelę, Nikos atneštą, paglostė porą kartų savo sulysusiais piršteliais, bet ir tą tuojau padėjo į šalį.

– Juk tu šiandien geresnė, Kazele? – paklausė mamatė.

¹⁸⁸ Žinoma [...] Tam ir progresas. Apie gyvulius vaikščiodamas, dar gali apsieiti su tokia prasta šneka, bet prie švaraus darbo ji netinka (*lenk. žarg.*).

¹⁸⁹ Nes paprasta šneka, žinoma, muzikiška (*lenk. žarg.*).

¹⁹⁰ Nejaugi ir ponai, ir bajorai žemaitiškai tarpusavyje kalbės? [...] Tai kam tada ta bajorystė? (*lenk. žarg.*)

¹⁹¹ *Paškevičia* – lietuvių poetas ir istorikas Dionizas Poška (1757–1830), gyvenęs Bardžių (dabar Bijotai) dvarelyje. Burzdžiai – iškreiptas poeto gimtinės pavadinimas.

¹⁹² Nes pats buvo kilęs iš muzikų, iš muzikų (*lenk.*).

¹⁹³ Tektura (*lenk.*) – kartonas.

– Geresni. Nieks nebskaust.
– Matai. Gal jau netrukus ir visai pagysi.
– Nebepagysiu. Aš žinau, kad mirsiu.
– Kodėl taip manai, Kazele? Juk pati sakaisi esanti sveikesnė.
– Tap. Aš žinau. Ale aš nebijau mirti. Mun bobuti sakė, kad vaiką numirį ein į dangų. Ir aš, kap numirsiu, eisu į dangų. Vo dangų tap gera, tap gera. Ainiolelių tijk daug... Dijvulis toks gers.

– Ar nesigailėsi mus palikti, Kazele? – paklausė Kazimierienė.
– Ko čia gailietįs? Juk ateisėt pri munis. Aš išeisu pasitikti. Ir kaip ponitelė ateis, ir Nika, aš pasitiksu. Aš nebijau mirti. Aš noru pri Dijvule.

Mums tie jos žodžiai nedarė didelio įspūdžio; rodės mums, kad ji taip sau tiktai kalba, o nei mirs, nei ką. Nieko neskauda, nedejuoja, šnekas, kaipgi mirs? Bet mamatė sugrudo, ir jos akyse žibėjo ašaros. Grįžtant mums namo, paklausiau:

– Ar tikrai Kazelė mirs, mamate?
– Gal būti... Liga sunki.

Man širdis taip susopo, tartum kas būtų ją stipriai suspaudęs.

– Ne, mamate! Ji nemirs! Juk mes tiek meldėmės už jos sveikatą. Aš dabar dar karščiau prašysiu poną Dievą.

– Ne visados išklauso mus Dievas, Irusia. Jis pats geriausiai žino, ko mums reikia ir ko nereikia.
– Bet kaip gali reikti, kad Kazelė mirtų, mamate? – klausiau ašarotu balsu.
– Nežinau, Irusia, nežinau. Bet jei mirs, tai taip reikėjo.

Ne, ne! Nereikia! Dievulėli, nereikia! Rytą vakarą karštai karštai meldžiau, kad ji pagytų.

Bet už kelių dienų atėjo Kazimieras pasakyti, kad Kazelė jau mirus.

Niekas negelbėjo: nei vežimas gydytojo, nei mamatės rūpestis, kad jo įsakymai būtų pildomi, nei mūsų maldos. Atsisėdus kertelėje, ėmiau verkti. Ūmai suskambo man Kazelės skardus juokas lyg sidabrinis varpelis, žibtelėjo jos šviesi galvelė, plonomis aukso kaselėmis apsupta... Juk niekados, niekados jau nebeišgirsiu ir nebematysiu. Kaip tai yra? Juk Kazelė dar nepabaigė statyti savo namelio sodne! Nebepabaigs jau niekados, niekados... jau niekados nebežaisim su ja savo nameliuose. Ak, kodėl Dievuliui reikia to, kas taip skaudu!

Ir vis gausiau tekėjo ašaros iš mano akių.

Priėjo Nika su pilnomis ašarų akimis ir tarė:

– Ko taip verki, Irusia? Juk Kazelė danguje.
– Bet ar jai neliūdna be savo mamatės? Ir man taip liūdna, kad jos nebebus su mumis.
– Taip reikėjo, Irusia, – ramiai atsakė Nika.

Mamatė rengė Kazelei įkapes.

– Žinai, Irusia, geriausiai tiktų Kazelei tavo tarliataninė jupelė.

Ta puikioji jupelė, balto tarliatano, raudonais aksominiais žirniais, buvo gražiausia ir labiausiai mano mėgstama iš viso mano garderobo. Gaila buvo Kazelės, bet gaila ir tos jupelės.

– Mamate, juk tai mano gražiausioji jupelė...

– Kaip tik dėl to, Irusia. Argi norėtumei aprėdyti Kazelę su savo bjauriausiu rūbeliu? Reikia ją gražiai gražiai papuošti tai didelei, džiaugsmingai iškilmei, kuomet jos siela nuėjo pas „gerąjį Dijvulį“.

Bet kad taip sunku buvo persiskirti su gražiausiuoju rūbeliu. O mamatė kalbėjo toliau:

– Pamąstyk, Irusia, kas tau pačiai buvo maloniau paskui. Jei neatiduosi jupelės, apsilksi ja kelis kartus, ir reiks ją mesti prie skurlių. Jei atiduosi, ilgam paliks tau atminimas, kad savo draugei nepasigailėjai to, kas tau buvo gražiausia. Mieliausia žmogui, atminus ne tas valandas, kuriose jis linksminos ir puošės, bet tas, kuriose apgalėjo pats save.

– Atiduosi jupelę, mamate... Man jau nebegaila.

Stipriai stipriai pabučiavo mane mamatė. Kartu išėmėm jupelę iš spintos, pažvelgiau dar į ją paskutinį kartą ir įdaviau Anei, kad nuneštų Kazelei.

– O ką aš? – klausia liūdnei Nika. – Kad būtų miręs berniukas, atiduočiau savo ulonišką uniformą.

– Tegu geriausiai niekas nemiršta, – sakau, šluostydamos akis.

Visą dieną buvo labai liūdna. Neturėjau jokio noro žaisti, tik, įsispraudus į kanapos kertelę, skaičiau savo „Przyjacieli““. Bet ir į knygas žiūrėjau šiandien su atkara širdimi, karčiai mąstydamą, kad tik tai jose tesidaro visokių stebuklų: mirtinai sergą ligonys pasveiksta, net numirėliai atgyja, su gyvybės vandeniu šlekšterėti. O iš tikro – Kazelė mirė, ir niekas jos nebeprikels. Ir tuojau įdės ją į tamsią duobę ir užbers žemėmis. Ak, kaip baisu!

Pavakariais nuėjome su mamate pamatyti Kazelės paskutinį kartą. Ant baltai užtiesto stalo guli ji, gražiai aprėdyta su mano jupele, su rūtų vainiku ant aukso galvelės, su paveikslėliu baltose kaip popieris rankutėse. Pirmą kartą savo gyvenime matau nabašninką, bet man nebaisu. Kazelė atrodo man tokia pat, kaip prieš kelias dienas, tik dabar ji miega, taip saldžiai šypsodama, tartum kažkokį linksmą sapną sapnuodama.

Kalbame poterius, paskui mamatė barsto ant baltos jupelės mūsų atneštas rudens gėles.

Kerčioje už stalo gieda kelios moters, tarp jų bobutė; ant lovos verkšlena Kazimierienė, o pakrosnyje sėdi vaikai, susispietę į krūvą, tylūs ir išsigandę.

Mamatė, priėjus prie Kazimierienės, meiliai glosto jai galvą, ir sugraudinta Kazimierienės ima balsiai verkti. Prie mamatės artinas bobutė.

– Mata, puoniteli, kun mums Kazeli padare. Juk tat aná reikieje muni numarinti ir apgijduoti, ne munij, sená buoba, anų.

Ašaros kaip pupos rieda per jos raukšlėtus skruostus.

– Kas gal permanyi Dievo takus, bobute, – sako mamatė.

– Žinuoms, žinuoms, puoniteli. Ne mūsų menkuoms galvuoms tat išnešti. Dijva valia. Ale labá gaila, kad, matá, toki gera vaks buva. Ruoduos, kad būtų užaugus, būtų įtikus ir Dijvuliui, ir žmuonims. Liub atiejus munij truobelį iššlouti, vo, gavus dvari cukerkelį, ir munij lioub atnešti.

– Ir puonou Dijvou reik gerų vaikų, – atsiliepė viena bobelė.

– Užtat ir mirims anuos buva dyvinas, puoniteli. Jau seniá saki vis mirsianti ir mirsianti. Vo širyt šiedu pati vijna pri anuos, ir saka: „Buobuteli, tik kap aš pradiesu mirti, uždek žvakelį, aš nuoru gražia eiti pri Dijvule“. – „Uždegsu, – sakau, – už, pupeli“. – „Ar turi čia pat? – saka. – Paruodyk“. Paruodžiau žvakį. „O sierčikų ar turi? Gal nebsuspiesi suijškuoti“. – „Yra, – sakau, – viskas yr“. Paskou saka: „Buobuteli, douk munij Dijvo mūkelį“. Paiemus nubučiaiva kojeles, rankeles ir padieje šalia. Pagulieje paskou tap ramia kuokį pusvalandį, nieko nekalbieje. Paskou viel saka: „Kame muna Dijvulis, buobuteli?“ Viel įdaviau Dijva mūkelį, pradieje bučiuoti, tik veizu – akeles stakt, stulpu atsistoje. Aš toujau šaukti kitų, misliju, jau miršt. Uždegiau žvakį. Bet ne, akeles vėl pradieje judieti. Ir viel bučiuoja mūkelį. Tik akeles viel stakt – ir neblika Kazelės. Anij ai nepasaki. Gesti užgesa kap žvakeli, ir gana.

O aš tuo tarpu vis žiūriu į Kazelę. Matau dabar jos pamėlynavusius nagelius ir melsvas lūpeles. Ir tas keistas mėlynumas, ir tas nežmoniškas blankumas, ir nejudrumas pradeda man rodytis baisūs. Štai musė atsitūpė ant jos voko. Kaip baisu, kad vokas nei nekrustelėjo... Jaučiu, kad tai nebe Kazelė, nebe ta, kurią taip mylėjau, su kuria juokdavaus ir žaisdavau, kurios galvelę tiek kartų glostydavau ir bučiavau. Tai kažkas visai svetima ir baisu, su kuo už jokus turtus nepasilikčiau viena, ko už jokus turtus nepalytėčiau. Ir galų gale toks siaubas pagrobė mane į savo nagus, kad, visa drebėdama, su pilnomis ašarų akimis, puoliau prie mamatės:

– Mamate, eikim namo! Aš bijau, bijau!

Išėjus mamatė tarė:

– Per ilgai laikiau jus ten, vaikai. Bet negalėjau neleisti bobutės išsikalbėti.

O Nika rimtai pridūrė:

– Ir aš bijojau Kazelės, bet ilgai nežiūrėjau. Ir tau reikėjo taip padaryti.

Namo dar negrižome, bet ejome pasivaikščioti. Aš vis baisėdamos glaudžiaus prie mamatės.

– Koks bausis yra miręs žmogus, mamate!

– Baisus, Irusia. Tas pats ir nebe tas. Tie patys brangiausiai brėžiai, vieninteli visame pasaulyje – o svetimi, tolimi, nebe tie... Bryzas, šaltas ir bejausmis. *Ach na tym świecie śmierć wszystko zmiecie...* – pradėjo ji niūniuoti.

– Ar atmenat, vaikai, kaip vasarą auginote kirvarpas? – tarė mamatė, patylėjus valandėlę. – Kaip iš lėlučių ritos drugiai? Lėlutės likos tuščios, nebegyvos, ir metėt jas laukan, o gražūs drugiai lėkė kažkur tolybėn. Lėlutė – tai žmogaus kūnas, o drugys – siela. Išsiritus iš savo lėlutės, lekia sau pas „Dijvulį“. Žinot, kokie nevienodi yra drugiai. Taip pat ir žmonių sielos. Vienos gražios, spindžios, kitos pilkos, šlykščios.

– Aš žinau, tarė Nika, – gerų žmonių sielos yra gražios, kaip tas drugys, atmeni, mamate, kur buvo toks spalvotas, puikus, kaip vaivorykštė, ir turėjo tokius auksinius taškelius?

– O vienas buvo toks pilkas, lyg nešvarus. Tai negeros sielos tokios, – tariau.

– Taip, vaikeliai. Kiekviena graži mintis, kiekvienas geras darbas, kiekvienas susivaldymas auksu ir vaivorykšte varsoja jūsų sielų sparnelius.

– Mamate, tai Irusios sielos sparnuose šiandien užaugo viena auksinė plunksnelė, kai ji atidavė Kazelei savo gražiausiąjį rūbelį? – paklausė Nika.

– Užaugo graži aukso plunksnelė, nes Irusia nepasigailėjo to, kas jai buvo brangu, – atsakė mamatė.

O man buvo taip malonu malonu, tų žodžių beklausant, ir, rodės, būčiau atidavus dar ir visus kitus savo daiktelius, kad tik kuo daugiausia tų auksinių plunksnelių užaugtų mano sielos sparnuose.

Ryto metą buvome su mamate bažnyčioje, nes mamatė sakė, kad reikią patarnauti Kazelei paskutinį kartą. Kazelė gulėjo uždaryta mėlyname grabelyje, rūtomis apkaišytame. Drebėdama žiūrėjau į baisiąją skrynelę. Kaip ten ankšta, kaip trošku ir tamsu! Kazelė niekaip negalėtų ten apsiversti ant šono, vis jai reikia taip pat aukštynaka gulėti... Ak ne! Juk ji niekad nebeapsivers, juk čia tiktai tuščia lėlutė. Kazelė toli toli. Ten jai erdva, šviesu, linksma.

Paskui nunešė Kazelės lėlutę į kapus, įleido į baisiai gilią duobę ir užbėrė žemėmis. Ir mamatė metė saujelę, ir mums liepė.

– Kad Kazelė ramiai ilsėtųs, kol ją prikels archangelo trimitas, – tarė mamatė.

– Kazelės lėlutė, mamate.

– Taip, Irusia, lėlutė...

Ir jau nebebaisu man buvo, kad ją taip prislėgė. Liūdna man buvo visą dieną, ir vis vaikščiojau paskui mamatę. O pavakarį atvažiavo ponas Jonavičius. Vos tik pradėjo braukti su smičium per stygas, paėmė mane toks gaudis, kad išbėgau į vaikų kambarį, kur nebuvo girdėti muzikos. Tačiau, valandėlę pabuvus, grįžau į saloną klausytis.

Ponui Jonavičiui išvažiavus, tėvelis tarė:

– Nors kartą išsidangino ponas muzikantas. Galėjo tai padaryti anksčiau.

Mamatė pažiūrėjo į tėvelį didelėmis akimis, ir skaudžiai virptelėjo jos lūpos.

– Ar tėveliui netinka tokia graži muzika? – tariau labai nustebusi. – O man taip malonu klausytis, taip malonu...

– Gal kuomet nors suprasi, kad ne viskas darytina, kas malonu, – atsakė ir nuėjo į savo kambarį.

MAMATĖS UŽRAŠAI

Yra juk pasaulyje žmonių, kurie taip moka prisitaikinti prie aplinkybių, jog, prie kokių priedermių juos likimas pristato, tas jie kuo geriausiai atlieka. Pavydėtini žmonės. Bet aš nesu iš jų tarpo... Aš nesu gera šeimininkė... žinau. Kad būtumėm turtingi, mano šeimininkavimo užtekty. Bet turime skolų. Kad galėtumėm jas išmokėti, reiktų man sugebėti iš kiekvieno mažmožio ištraukti pelno, reiktų budriai žiūrėti, kad nė vienas trupinėlis neitų niekai. O aš tai nemoku, negaliu!

Dažnai mąstau sau, kodėl likimas neliepė man gyventi mieste? Tegu sau turėčiau ir skurdžias pajamas – nesu jokio savo įpročio vergė ir moku atsisakyti nuo daugelio daugelio daiktų, – bet užtat

nereiktų man nuolat rūpintis ir žiūrėti, ar negaišta kur mano turtas, ar visi dirba man tiek, kiek reikia, nereiktų tolydžio raginti, sergėti, varyti, skaičiuoti.

Liudvikas sako, kad aš nemokanti valdyti tarnų, kad pati dirbanti, ką turi padirbti jie. Tai tiesa. Žinau gerai, kad tai tiesa. Šimtą kartų bevelijau pati dirbus, negu vertus kitus, šimtą kartų beveliju nevalgius pati, negu skaičiavus kąsnius kitų. Dieve, kaip man visa tai sunku ir koku!

Jau keleri metai, kaip esu nutarus šiokiomis dienomis neskaityti (žinoma, išskyrus laikraščius). Tik vakarais, atsigulus, leidžiu sau taip pasigėrėti. Ir tai yra tikrai „mano“ valandėlė.

Be galo mėgstu skaityti. Kaip kūnas oro, taip mano siela trokšta grožio, reikalauja dailės. Bet iš visų jos šakų tikrai viena man dabar tėra prieinama – literatūra. Tad kaip bitė iš žiedų medų, taip aš čiulpiu iš jos gėrį. Svaigiuos poezijos burtais, gyvenu kartu su jos herojais ir užmirštu viską, viską...

Kodėl nepasakyti čia, kur kalbu pati su savim, to nutarimo priežasties? Pastebėjau, kad Liudvikas, radęs mane skaitančią, būdavo nepatenkintas. Gink Dieve, nepasakė to niekad, bet aš mačiau.

Anaiptol nemanau, kad mano tas skaitymas kenkė ūkiui. Teskaitydavau tuomet, kai turėdavau atliekamo laiko. Bet negaliu daryti to, kas nemalonu kitam, artimam žmogui, jei tai liečia vien mane, mano pačios pasigėrėjimą ar materialią naudą. *Vienas kito naštas neškite*¹⁹⁴.

Ponas Jonavičius tikrai artistišškai griežia. Bijau, ar užtenkamai gerai jam akompanuoju. Bet jis sakos nė su kuo taip nesutardavęs, kaip su manim. Laukiu tų mūsų muzikos vakarų kaip didžiausio gėrio. Juk daugiau negirdžiu niekur geros muzikos.

Be muzikos, tiekia jis man ir knygų iš savo turtingos bibliotekos. Turiu muzikos, turiu literatūros – ko gi daugiau begaliu trokšti?

Ne, ne visada išsižadau savo norų vien tuomet, jei jie liečia mane. Kartais esu silpna ir kitų reikaluose.

Vakar būčiau pasilikusi pievoje, nors kuo greičiausiai reikėjo eiti pas Banienę. Tik žodžiai apie mano svajojimą taip mane užgavo, kad tuojau atsitolinau. O kad, pati neužgauta, nebūčiau tuojau nuėjus, nebūtų šiandien atvežę gydytojo, o rytoj tikriausiai būtų buvę per vėlu.

Kaip „nesičiupinėsi“ su ligoniais, kaip nesirūpinsi, kad visur toks tamsumas, toks paprasčiausių dalykų nežinojimas?

Kaip aš, mažumą daugiau žinanti, kaipgi nemokysiu, nerodysiu, nepatarsiu? Gyventi vien vyrui ir vaikams? Negaliu. Brangūs jie man, bet jaučiu, kad, gyvendama taip egoistiškai, iš tikro skriausčiau savo vaikus, ne dabar, besistengdama nors krislelį naudoti kitiems atnešti.

Aš žinau, kad iš tikrųjų Liudvikas nemano, kad „vis tiek, ar vienu chamu mažiau, ar daugiau“. Kiek kartų duodavo savo arklius gydytojui parvežti ir šiaipjau sušelpia.

Gal tiesą sako Liudvikas, kad geriausia man būtų buvus visai netekėjus...

Rodos man vis, kad tikras pašaukimas buvo tas, kurį kitąsyk norėjau pasirinkti, – gailestingosios sesers. Tuomet tikrai būčiau buvus patenkinta, nes būčiau visiškai pasišventusi paskirtam tikslui. Bet tėvai nė girdėti apie tai nenorėjo; persiskirti su manim visam amžiui – tai būtų buvęs jiems per sunkus smūgis. Sulaikė mane dar ir ta aplinkybė, kad pas mus nėra Šaričių ordino¹⁹⁵, – būčiau gavus darbuotis kitur, o aš taip norėjau šelpti savus žmonelius, kuriems nėra kas padedęs. Taip man jų visados buvo gaila. Ir kas iš to, kad pasilikau? Mano darbas pusiautinas, tūkstančiai siūlų riša mane...

Ką reiškia tie Liudviko žodžiai apie šaltinius? Iš kur jis žino?

Kaip nemalonu slėpti ką nors, tartum daryčiau ką pikta! O atvirai negaliu: Liudvikas užsauks, ir turės būti taip, kaip jis nori.

„Vienai svajoti...“ Ar aš kalta, Liudvikai, kad nesvajojame dviese!

¹⁹⁴ Iš apaštalo Pauliaus laiško galatams: *Nešikite vieni kitų naštas* (Gal 6, 2).

¹⁹⁵ *Šaričių ordinas* – Misionierių kongregacijos, XVII a. įkurtos šv. Vincento Pauliečio, dalis. Pagrindinis tikslas – labdara.

Liudvikas buvo Šiauliuose, ir, kaip visuomet, privežė aibę visokių nereikalingų daiktų. Kaip čia sutaikinti? Nuo žmonos reikalauja su galva pasinerti ūkyje, kad tas ūkis duotų keliasdešimt rublių daugiau, o pats išvažiavęs išleidžia tas kelias dešimtis visai be reikalo? Aiškinu tai instinktyviu ieškojimu pusiausvyros. Tokiam išlaidžiam žmogui, kaip jisai, reiktų turėti žmoną šykščią, šeimininkų šeimininkę, mokančią iš kiekvieno daikto ištraukti pelno. Tokia žmona būtų jį atsvėrusi šiek tiek. Jis tai jaučia ir nori manyje turėti tokią žmoną. Bet ką padarysi, kad manyje visai visai nėra medžiagos tokiai šeimininkei.

Nemoku, negaliu.

Viena tegaliu: nuredukuoti¹⁹⁶ lig minimum savo pačios išlaidas – ką ir darau.

Nuostabu, kaip žmogus reikalauja išlieti savo sielą. Niekados niekam neišlieju savo sielos. Drovu man rodyti savo skausmus, drovu kalbėti apie tai, kas šventa ir brangu, sudėta pačiame mano sielos dugne. Taip drovu būtų rodyti savo kūno žaizdas, kaip kad daro elgetos per atlaidus.

Tiesa, kartais atidarau savo sielą vaikams ir paskui tesuszgrimbu, kad jie dar negali viso ko suprasti. Bet vaikai tai juk aš pati.

Tačiau kartais užaina didelis noras iškrauti nors mažą dalelę to, kas ten, sieloje, prisirinko. Tuomet imu plunksną ir rašau tuos lapelius. Tai pasikalbėjimas su savim.

Gražios dabar naktys, mėnesiena. Be galo mėgstu tokias naktis. Mėgstu, atsisėdus ant prieangio laipsnių, žiūrėti į tvenkinį. Ilgas ilgas aukso kelias tiesias tolybėn, begalėn. Ir eina tuo keliu mano siela. Meta šį trapių ir nepastovių formų pasaulį, tą nykstančių šešėlių pasaulį ir eina, amžinybės ištroškusi, ten, kur rožės nevysta ir nebaigia žydėti, kur vanagas nedrasko vieversėlio lizdo, kur perkūnas netrupina medžių nei širšių... Eina ten, į grožio tėvynę, kurio didžiausieji pasaulio genijai menką šešėlį ir silpną aidą tėra sugavę.

Aš žinau, kad visa tai yra, ir žinau, kad kuomet nors tai paregėsiu, ir žinau, kad kuomet nors tai išgirsiu. Eina mano siela auksuotu taku, į savo vizijas įsižiūrėjusi, – ir ilgis ilgis tomis tyliomis, šiltomis, sidabrinėmis naktimis...

Ir žavi mane mirtis...

Stebėtina realius sapnus sapnuoju. Kartais ilgą laiką esu jų įspūdyje. Jie yra tiek pat realūs, kaip ir tikrasis gyvenimas, ir taip stipriai su juo susipynę, kad kartais aš pati negaliu tikrai pasakyti, ar ką nors esu girdėjęs ir mačius bebudėdama, ar sapne. Šiandien visa esu sužavėta to puikių puikiausio sapno, sapnuoto praėjusių naktį.

Plačioje smaragdinėje pievoje, gėlių išmargintoje, neaukštame kalnelyje, stovėjo Kristus. Jo ilgas rūbas buvo kažkokio nuostabaus, nežemiško audeklo: buvo jis lyg tie perliniai debesėliai, už kurių slepiasi saulė vasaros dienomis, kiaurai perverdama juos savo spinduliais. Nepanėšėjo į jokią paveikslą, bet aš iš karto jį pažinau. Visas buvo lyg vidaus saulės nušviestas ir toks stebuklingai gražus, kad žmonių kalba neturi žodžių tam grožiui išreikšti. Aplink jį skrajojo margaspalvių drugių spiečiai. Ir nesiliaudami leidos jie po vieną ant jo ištiesto kairiojo delno, o jis – su neapsakoma šypsena ant savo dieviškų lūpų – baltais, šviesingais dešinėsios rankos pirštais lengvučiai, švelniai glostė vabzdžio sparnelius. Ir akies mirksniu drugys virto paukšteliu tokiais pat skaidriais, įvairiaspalviais sparneliais, kokius turėjo drugys. Stebuklingu balseliu giedodamas, lėkė jis aukštyn, mirguliuodamas prieš saulę ir žėrėdamas lyg brangieji akmens. O į jo vietą tuojau tūpės kitas drugys.

Stovėjau pas kalnelį su savo vaikais, pagautas akis įbedusi į Dievo stuomenį. Ir, atsimenu, mažiau, kad lig šiol nebuvo žinojus, ar yra laimė, dvasios pagavimas, gėris, nes visi tie jausmai, mano lig šiol tais vardais vadinami, prieš tai, ką dabar jutau, buvo lyg pieštas paukštis prieš tuos gyvuosius, kylančius nuo Viešpaties delno.

¹⁹⁶ Redukuoti – sumažinti, supaprastinti.

Bet štai Kristus atkreipė veidą į mūsų pusę, pažvelgė į mane, paskui į mano vaikus – ir šypterėjo.

– Viešpatie! – sušukau ir puoliau ant kelių su visais vaikais. Pajutau, kad mirštu iš laimės... ir pabudau.

Iš akių tekėjo man džiaugsmo ašaros, širdis buvo laime patvinusi. Tebejuntu ant savęs Kristaus žvilgesį, tebematau jo dievišką šypseną ir ilgai ilgai dar matysiu. Taip lengva man dabar ir linksma, ir gera.

Ir mąstau sau dabar: kuo skiriasi sapnas nuo tikrenybės? Sapno nuotykius žmonės dažnai gyvena lygiai intensyviai, kaip ir tikrojo gyvenimo nuotykius. Kana kados sapnavau, kad mano mama mirė. Ilgai užsiliko mano atmintyje skaudus to sapno įspūdis, ir, atėjus tikrai tai baisiajai valandai, rodėsi man, kad gyvenu ją jau antrą kartą. Ar tas skirtas, kad sapnas greit praeina, o tikrenybė pasilieka? Juk tai tik iliuzija. Ir tikrenybėje tėra tiktai dabartis. Kas praėjo – tas jau tampa sapnu.

Kad kartais atsimenu savo kūdikystę ir jaunystę, visą tą laiką, praleistą pas tėvus, visus tuos žmones, su kuriais gyvenau, visus atsitikimus, kurie jau niekad niekad niebesugrįš – visuomet turiu įspūdžio, kad tai tebūta vien sapno. Praėjo, pražuvo, išsiblaškę be pėdsako. O žinau, kad ir dvasios srityje, lygiai kaip materijos srityje, niekas nežūva. Pėdsakas paliko mano sieloje – bet ir sapnas palieka ten pėdsaką.

Jau septinti metai, kaip atsisveikinau su mama. Ir dažnai klausiu save: ar aš tikrai turėjau tokį brangiausią, artimiausią asmenį? Argi tikrai guldydavau nuvargusią galvą ant jos mylimųjų kelių, o jos mielos, atgajos rankelės mane glamonėdavo? Argi visa tai buvo iš tikro? Nebėra mamos, pranyko ji lyg sapno svajonė.

Viskas čia, žemėje, tik sapnas, o tikrenybė – ne čia. Amžinojo užmigimo valanda – tai pabudimo valanda.

Yra tokių sapnų, kuriuose visi asmens labai neaiškūs, matomi lyg per rūką, lyg kokiais apvalkalais apsigobę. Rodos man, kad šiame gyvenime mes visi esame tokie asmens. Giliai glūdi mūsų sielos, uždarytos materijos bryzuose, sunkumo dėsnio valdomuose. Ir ritinėjasi žemės dulkėse tie vargšai bryzai, durstos su kits kitu, ir stumdos, ir skaudžiai kits kitą žeidžia. Ir kaip dažnai, kaip dažnai iš po tų gyvenimo disonansų, kovos ir nesusipratimų negalima pažinti sielos! Kaip sunku ją atjausti per tą materijos rūką ir kaip dažnai, norėdami ją suprasti, apsirinkame!

Bet kai pabusime, kai numesime tuos svarius materijos apsiaustus, kai įdvasinta materija bus mums nebe sunki akmeninė makštis, bet lengvas sparnuotas rūbas, kiaurai dvasios spindulių pervertas, kaip perveriami saulės spindulių tie balti debesėliai, kurie plaukia pro saulę giedriomis vasaros dienomis, – tuomet bus pabudimas, tuomet susilies siela su siela ir susipras, ir atjaus viena kitą.

O Kristau, taip meilingai glamonėjęs menkus drugelius ir taip neišreiškiamai, dieviškai šypsodamas į mus žiūrįs, duok mums visiems – pabudusiems – nors tolimiausią ir mažiausią kampelį savo karalystėje!

Buvo Levanarda su nauju transportu. Tikros vargo knygelės: tokios mažos, plonos ir menkutės. Smaugiamo vaiko šauksmas, vejamo žvėries riksmas. Menkos pažiūrėti ir ne per įdomios skaityti. Kodėl plakdina jos stipriau mano širdį? Kaip brangu viskas, kas skriaudžiama, spaudžiama, persekiojama! Kaip neapsakomai gaila man viso ko, kas nyksta! O liūdnasis merdėjančios tautos reginys! Tautos, kitados didžios, tiek gražių dainų nudainavusios, tiek fantazingų padavimų nauodusios, garbingą istoriją gyvenusios, turėjusios tokių didvyrių, kaip Pilėnų gynėjai, ir tokių moterų, kaip Gražina, ir tokių genialių viešpačių, kaip Vytautas.

Rusų spaudžiama, savų sūnų niekinama... Anglys aklina užvožtos, kad užgestų. Bet užgesintose, rodos, anglyse kartais kažkur – neregima – rusi kibirkštėlė. Kartais ji atgaivina anglis, sudegina indą ir padaro gaisrą. Tokia kibirkštėlė gal yra tos menkos knygutės? Žiūriu į jas ir mąstau apie visus prie jų pasidarbavusius – pradedant tais, kurie, slapstydamies nuo gesintojų galios, jas rašė, baigiant Levanarda, nešiojančiu jas per sienajuodomis rudens naktimis „Dievui ant garbės“. Ir auga manyje

amžinas maištas. Štai taip pasiaukoti kokiai nors idėjai, tarnauti jai visą gyvenimą – tuomet būčiau taikoje su savim. Pavydžiu Levanardai...

Nepaisant visų lenkiškų rūbų, lietuvė yra mano siela. Yra joje ir tų ūbų laukų melancholijos, ir tų vasaros saulėlydžių giedros, ir rudens vėjų nusiminimo, ir tų tamsių miškų rimties. Tos šalies išliūliuota, tūkstančiais siūlų ji surišta su ta savo motina.

Giliai yra jaugus mano esmės šaknis į tą mano prabočių kraujo prisigėrusią žemę, ir jų kalba kalbina ji mane. Slovackis negalėtų man prikišti, kaip Šemetai:

*W żywiołach – przodków ty nie słyszysz głosu,
Nie po litewsku tobie bałwan huczy.*

O gal ir mane *duchy me wodzą na pasku i niańczą*¹⁹⁷ ir įkvepia man tos meilės, kurios taip maža aplinkui.

Pirkau visų knygelių po vieną. Davinėsiu jas, kam tik galėsiu. Be to, dar ir Liudvikas pasirinko kelias ir atidavė mano nuožiūrai.

Visuomet labai džiaugiuos, sulaukus Levanardos. Tai nėra paprastas žmogus. Daug žolių reikia pereiti, kol užėisi tokį žiedą. Vien tik pažiūrėjus į jį, matyti, kad tai individualybė. Augalotas, liesas, nuskustu asketo veidu, ryškiu romėno profiliu ir giliai įleistomis akimis, atrodytų žiaurus, kad ant jo griežtų lūpų nežydėtų dažnai šypsena – naivi, vaikiška, iš karto atskleidžianti jo balandišką sielą.

Pasakojo jis kartą savo gyvenimo istoriją. Trumpai, be tuščių žodžių, neegzageruodamas¹⁹⁸.

„Buvau toumet – kokių devyniolikos metų vaikis – Paprūsė, pri sava puona už untrą purmonį. Dar toukart tebebūva baudžiava, tamsta, puoniteli, musiek anuos neatmeni. Sunki buvo laiká. Kur puons gers, tai dar puse bėdos, bet ir tam gerajam, turint visą valią, supykus sunku buva besusivaldyti. Aš jau tuoks visaduos buvau gailestingos širdies, vis mun lioub būti gaila visų engiamųjų. Ir dar mun be gala tika knygas skaityti. Kaip tik pramuokau skaityti, toujau nusipirkau šv. istuoriją ir ėmiau skaityti, kada tik begaliedams. Ir perskaitįs viskų lioub apmislyti. Tap tata bemislįant, iemė mun aiškiet, kad ta baudžiava niera puona Dijva įstatyta, bet tik žmuonių prasimanymis ir prijšings puona Dijva valia. Vijną kartą ieme ir apsirga puona mylimasis arklýs. Musiek kas nuors priskundė puonou, kad aš anų primušis. Bet tat buva neteisybi, aš niekaduos nie juokia gyvuolelia neesu mušjs. Aš tatá šloujous stainė, puonc ir beateinųs. Kap matá pripouli prie munis, laba supykjs, ir šauk:

– Ak tu! – saka, užkeikė biaurias maskoliškas žuodžias, negal nie pasakyti. – Kam tu primušia muna arklį?

Mun šlouta iš rankų iškrita.

– Aš nemušau, puoneli, – sakau, – tat neteisybi.

– A, tai tu dar melousi! – saka, ir takšt mun par ausj.

Pajutau didelį suopulį, pamačiau kraujį varvant iš nuosies, ir tučtoujau muna runka pasikieli ir druožti puonou atgal.

Kas būt buvį daugiau, aš jau nebeišmanau. Unc būtų pouljs munis mušti, aš jutau, kad nebūč nusileidjs. Gal unc muni būtų užmušjs, gal aš anų. Bet Puondzivs sauguoje mudu abudu nu tuoki baisi grieka. Atbiega į stainę puoni. Laba gera buvo puoni, ir puonc lioub anuos tunkia klausyti. Nie vijna, nie kita jau nebier šio pasaulė – dijve, douk judum amžinųjų šviesybį! Įbiega, įbiegusi puoli pri puona, pagrubi už runkelių ir šauk:

– *Jasiecku drogi, dość, dość! Zostaw go, zostaw!*¹⁹⁹ Tįj žodžia lig šiuol tebeskumb muna ausyse.

¹⁹⁷ *Tu negirdi jau šaukimo senolių,*

Jau ne lietuviškai jūra tau ūžia (lenk. – Albino Žukausko vert.).

Lenkų poeto Juliuszo Słowackio eilėraščio „Pranciškui Šemiotai“ („Do Franciszka Szemiotha“) fragmentai. Antrasis fragmentas truputį pakeistas. Originale: *Duchy twe jednak wodzą się na pasku i niańczą...*

Dvasios vedžioja už pasaitėlio ir auklėja (lenk.).

¹⁹⁸ Egzagerować (lenk.) – padidinti, perdėti.

Pasitumpė juodu valandelį ir išieje. Uo aš įlindau į sava kamarą, nusimazguojau kruviną burną ir įvirtau į luovą. Galva be gala gielė. Guliu ir misliju, kas če mun dabar bus. Ar če kars muni, ar pjaus. Bet deltuo negailiejaus tap padarjs. Misliju: kas bus, kas nebus, vo aš vis dėlto drjsau pasipryšinti ir paruodžiau, kad nie puonou nevalnu eiti pryš Dijva įsakymą. Vo kad pats iejau, aplink tų nie mislyti nepamisljau.

Bet nieką nebūva. Nuvarė muni tikta pri kita darba, kad puona nesutikčiau. Vo už kelių dijny kap tik atėję akrūtų statuomasis laiks – puonc ir atidavė muni į akrūtus.

Kijk tin teka pakelti – nepasakuosu, vis tijk nenuapasakuosi. Pri visų vargų prisipainiuoje dar kažin kuoks keists ilgiejimos. Tad lioub būti ilgu sava kraštą, mamunelis, tap ilgu, kad niekur vjytuos nebrundu, nebetverous, ruoduos, émjs pasikarsu ar pasipjausu. Gal ir būčiau sau galą padarjs, bet bijuojau sava dūšią pražudyti. Untrás muna tarnystės metas susilaukėm tuos didelės laimes – panaikina baudžiavą. Sutrumpina ir laiką maskuoliauti, ir jau prašvita mun nuodieje pareiti numij.

Penktas metas nuvari muni į Kavkaziją. Kap tik nuvari, kap mata ir prisimeti drugys. Iš pradžiuos dar šiap tap; pakries kuoki nedėlj, ir apent sveiks. Bet paskou kad suėmė muni, jau nebišeinu iš lazaretą, palikau nebešanašus į žmuogų. Lioub gulieti par kiauras naktis nemieguodams ir bliauti kap tas kūdikis. Smertis če pat, vo če nie kunigėli, nie mamunelis – ničnieka. Nenumaniau toukart, kad tat tuoki Dijva kelia, kurias unc ved muni pri savis.

Tap beguliedams be darbo, iemiau skaityti. Buvau jau išmuokjs ir maskuoliška skaityti. Ir buva ten tuoks pelčeris, be gala gers žmogelis – lai Puondzivs anam atlygina už viskų – unc lioub davinėti mun knygelijų. Guliu ir skaitau par kiauras dijnas, ir viskų apmųstau. Ir bemųstydam su sava menka galvele, aš tap išgalvojau: Puondzivs sutvieri Aduomą ir Ijvą laimingus ir duorus. Anudum sugriešijus, Puondzivs atemi nu anų visas gerybes, išvari vargti ir nusprendi, kad žmuonys patys sava proutu ir sava išgale apent pasidarytų unt svieta ruojų. Kap visi žmuonys paliks duori, pildys Dijva įsakymus, kap gera susitvarkys, kad nie vienam nerėks per daug vargti, tat ir būs ruojus. Visuokias knygeles beskaitydam, aš sava menku proutu iemiau galvuoti, kad tap ir daruos pasaulė. Senuovė žmuonys buva kap ir laukinia – kuoks vargings gyvenims anims buva, kap dabar pamislysi! Vo dabar jau visuoki pabrika, visuokias mašinas, gelžkelia – jau ir puo uorą lakstą – vo juk tata dar ne gals. Kad jau tas žmuogaus prutelis tijk iškila, juk unc kils ir dar. Paskuo takių mašinų prasimanys, kad žmuonims nebreks bedirbti nie juoki sunki darba. Nebebijuos žmuonys nie perkūnų, kreipdami anus, kur nuories, nie ugnijs – gal prasimanys nedegamas truobas, – nie ligų tijk neprisileis. Juk kuokių tat dabar daktarų yra! Tuokias reperacijas padarą, kad baugu klausytis. Senuovė nie iš tuola tap nemuokieje. Vo antra vertus, nu kits kita žmuonims nebebus vargą del tuo, kad vis labiau anij ims pildyti Dijva įsakymus. Laikou einant, žmuonys palijkt nebe tuokij baisi – tamsta, puoniteli, juk tų viskų geriau už muni žiną, muokslus išiejusi, aš tijk težinau, kijk esu išskaitjs iš knygy. Nebiera jau juodųjų vergų Amerikuo, nebiera pas mus baudžiavuos, girdieti, kad jau ir vaiske tap nebmuš – viskas eit geryn. Ir mun tap ruoduos, puoniteli, kap jau visi žmuonys visiškį tap ims gyventi, kap puondzivs kad prisaki, kad vilks atsiguls šalip avinėli, tat toumet ir bus svieta gals. Vadinas, apent sugris į ruojų. Ir toumet ateis viešpats Jiezus Kristus ir, visus prikieljs, sunaikins paskutinį vargą – smertį. Ir toumet prasidies ta karalysti, kuriuos nie ausis yra girdiejusi, nie akis regiejusi.

Visa tat tap besirgdams apdūmuojjs, aš supratau, kad kuožna vijna žmuogaus prydermi yra ne tik pačiam būti duoram, bet dar ir kitus muokyti ir raginti, kad kuo greičiausia žmuonys sulauktų tuo ruojaus. Ir tap sau mislijau: jei Puondzivs muni leistų pagyti ir pareiti į sava kraštų, ta aš jau dabar gyvenčiau pagal tų sava supratimą. Ir viskų muni leida dijvulis. Šijk tijk pasitaisius, paleida muni suvisu numij. Ir kuoks tat stebuklas, parėjjs numij, paguliejau kuokią nedielį iš kelionies nuvargjs, ir nu tuo laika išgijau visiška – ruoduos, kas du runka imti atiemu nu munis tų ligų. Bet sunkia dirbti nebeįgaliejau. Kų aš če dabar bedarysiu, kad išpildyčiau kiek begaliedams tų Dijva uždietųjų prydermj? Nou pat mažens munij be gala tika ir sekies druožinieti. Tad pradiejau dirbti šventusius,

¹⁹⁹ Jasiukai, brangusis, gana, gana! Palik jį, palik (*lenk.*).

šaukštus, varpsčius ir vežiuoti puo atlaidus. Kad būčiau muokytas, būčiau ėjįs į kunigus. Kunigs geriausia gal tų daryti. Vo muna tas galiejims, žinuoma, menks tiera, neišiejus nie juoki muoksla, nie nieką. Bat kiti nē tijk nemuok. Dijvas munij lijpė, kų turiu, su kitas dalytis. Tat pradiejau dar ir vaikus muokyti. Vo kap tik Tilžė iemi leisti žemaitiškas kningas, aš tučtoujau pajutau, kad če munij darbs. Ir pradiejau vakščiuoti į Prūsus. Tudu amatu tap puikia su kits kitu sutink, kits kitą rem. Vežu sau šventusius į atlaidus, ir gana. Paruodau uriadninkou, je ciekavijas. Vo kits tavuors tap gilia, kad unc nē uostyti neužoud.

Ir dabar jau, ruoduos, kuokios munij dar laimes berėk? Prisinešu knygelį, paskleisu į visas pušis – ot tap, ruoduos, stumtina stumu žmuonis pri tuo galutine ruojaus“.

Labai mėgstu kalbėtis su Levanarda. Apie viską jis turi nusistatęs savą nuomonę. Skaito visas lietuviškas knygas, kokios tik išeina, ir perskaitęs viską permąsto ir pergalvoja. Kad jis būtų mokytas, tikriausiai būtų buvęs žymus filosofas. O gal ir didis skaptuotojas. Nes, nepaisant technikos menkumo, jo statulėlėse yra kažko, kas jas dvasina, kas primena primityvus.

Ir tas jo kristališkumas. Tikras „dievo žmogus“. Kad ne „mamunėlė“, jis vargiai beturėtų ko valgyti, nes su pinigais apsieina kaip vaikas. Mamunėlė atima iš jo tuojau visus gautus už statutėles ir knygas pinigus, maitina jį ir rėdo. Tiesą sakant, už tas knygeles nedaug jis tegauna, nes pusę dalija veltui. Kas bus, jei ta mamunėlė mirs pirm jo? Vesti jis neapsives, nes jo filosofija jam neleidžia. Jei jis kuomet nors neteks mamunėlės, norėčiau, kad pas mus apsigyventų. Vietos atsirastų. Aš rūpinčiaus juo kaip mamunėlė.

Kana kados prašiau jį, kad man išskaptuotų smūtkelį. Tai mano mėgstamiausias „dailės veikalas“. Niekur taip pilnai nėra pasireikšusi lietuvių siela, kaip tame melancholingame, susimąščiusiame Kristuje, rymančiame taip kantriai ir rimtai. Mano smūtkelis labai pavyko Levanardai. Tame galvos nusvirime, tame stuomens palinkime yra tikro artizmo. Žinojau, kad jis neims pinigų už tą savo darbą, ir nunėriau jam ilgą, platų kaklaryšį. Kiek man buvo džiaugsmo, matant, kaip jam patiko ta dovana.

Atsisveikindama su juo, kiekvieną kartą mąstau, kad sveikintis gal jau mudviem nebeteks. Juk kiekvieną valandą visokie žandarai ir uriadnikai gali uždėti ant jo savo geležinę leteną. Ir kas gali žinoti, ar ilgai dar lemtajam taip laimingai nuo jų išsisukinėti, kaip lig šiol.

Įdaviau jam pinigų, gautus už apyrankę. Netrukus nukeliavęs atiduos, kur reikia. Džiaugiuos nors tiek prisidėjusi prie to švento darbo. Kuo gi daugiau galiu? Ak, tiesą sako Levanarda. Kaip trukdo savas lizdas darbuotis „Dievui ant garbės“!

Liudviko žodžiai apie šaltinius rodo, kad jis spėja, kas atsitiko su mano apyranke. Kana kados paklausė, kodėl jos nesimaunu. Atsakiau, kad sulūžusi. Kodėl, kodėl pamelavau! Juk tai mano daiktas ir turiu teisės daryti su juo, ką noriu. Nėra jėgų atvirai ir drąsiai ginti tas savo teises, ir gana. Bijau, kad Liudvikas supyks, kažin ko prikaltės... Ir kaip ta straigė, bijodama, kad manęs nešvelniai nepalytėtų, lėndu į išsisukinėjimą ir melų kaušą.

Turbūt nėra pasaulyje juokingesnio luomo už mūsų smulkiuosius bajorus. Proto ir širdies kultūra nestovi jie nė kiek aukščiau už valstiečius, o putlūs, pilni pretenzijos, su didžiausia panieka žiūri į „chamus“. Dieve, kaip jie kalba lenkiškai! Kas nori studijuoti lietuvišką stilių, tas tesiklausai jų lenkiškos kalbos. Kaip jie prijuokino mane vakar per vestuves klebonijoje. Bet, tiesą sakant, tai yra juokai per ašaras. Gaila man jų. Gaila man visų juokingų žmonių. Kodėl tie mūsų bajorai yra tokie juokingi? Daugiausia dėl to, kad taip kalba lenkiškai. Tepametie jie tą lenkų kalbos karikatūrą, teimie kalbėti žemaitiškai – ir tuojau nustos mažiausiai pusės to savo komiškumo. Bet ką jie kalti, kad seka ponus? Juk kiekvienas stengias imti pavyzdį iš to, kas, jo nuomone, stovi aukščiau už jį.

Vestuvėse buvo vienas vaistininkas iš Maskvos. Padeklamavo lietuviškas patriotiškas eiles, girdėjau jį lietuviškai kalbant su draugu, dėl to suinteresavo jis mane, ir kalbėjau su juo. Pasakojo, kad Maskvoje esąs susidaręs lietuvių patriotų būrelis. Kaip tat gražu! Atsimenu puikias Jokajaus²⁰⁰

²⁰⁰ *Moras Jókajus* (Mor Jokai, 1825–1904) – vengrų rašytojas. Aukštino praeitį, dalyvavo vengrų tautos išsivadavime iš turkų

apysakas apie vengrų atgimimą. Kodėl ir Lietuva negalėtų atgimti? Kodėl neturėtų kartą pasibaigti tas anormalus stovis, kad bajorija išsižadėjo savo kalbos ir priėmė svetimąją? Juk pasibaigė Vengruose, pasibaigė Čekuose.

Nors pati užauklėta lenkų kalba, tačiau myliu lietuvių kalbą. Tokia ji senutė, amžių pelėsiais apaugusi, miela. Jos garsuose, rodos, girdžiu šventų girių ošimą, jaučiu kvapą šventų žolių, deginamų dievams amžinojoje ugnyje. Myliu dainas, pilnas poezijos, ašarų, ilgesio. Man rodos, jokia tauta neturi tokių švelnių, dvasingų liaudies dainų, kaip mes. Rodos man, kad lenkų kalba – tai tik įmotė. Gera, maloni, bet vis dėlto įmonė. Geriausiai ją moki žmogus, pripratai prie jos, prisirišai, net pamylėjai, tačiau, atminus senutę motiną, apleistą tamsiame užkampyje, stipriau suplaka širdis. Yra kažkokių slaptųjų siūlių, rišančių vaiko širdį su motina, kad ir užmirštąja, kad ir paniekintąja.

Kiek sykių skaitau Kraševskio „Litwa“ ar „Kunigą“²⁰¹, ar „Valenrodą“²⁰², ar „Vitolio raudą“, visuomet graudu man ir liūdna, tarsi kas mylimas būtų miręs.

Bet kituose tie siūlai jau seniai nutraukti. Štai buvome vardinėse pas ponus Tarvydus. Vakare šeimyna ėmė dainuoti sodne, sveikindama poną. Bet tos bėdinės vargo dainelės tesukėlė tikrai pasibjaurėjimo ir paniekos aristokratiškuose ponų Tarvydų sūnuose ir marčiose. *L'Asie! Barbarie!*²⁰³ – sakė jie vienas kitam.

Kad gyvenčiau Maskvoje, prisidėčiau prie to būrelio. Bet čia, užkampyje, be jokio kontakto su plačiuoju pasauliu, ką žmogus darysi? Tik eik, žiūrėk, kad kiaulės būtų gerai pašertos, kad mergos pieno nevogtų – štai ir viskas!

Norėčiau, kad bent mano vaikai prisidėtų prie Lietuvos atgimimo – visos tos mano brangiausios galvelės, visos tos manos sielos sielelės.

*Lietuvninkai mes esam gimę,
Lietuvninkai mes turim būti...*

Tvirtai esu įsitikinęs, kad žmogus tuomet tegali būti tikrai naudingas savo tėvynei, jei yra išaugęs iš savo tautos kultūros. Svetimų kultūrų turtai, renkami jo iš visur, turi lyg grūdai kristi į savą žemę. Dėl to stengiuos, kad mano vaikai kuo daugiausia girdėtų, mokėtų, dainuotų mūsų žemaitiškų dainų, pasakų, padavimų. Man rodos, jei žmogus nepasisavins visa tai, tebebūdamas vaiku, jis visuomet jau bus lyg svetimtautis.

Perskaičiau, ką esu čia kana kados parašiusi, kad prisidėčiau prie lietuvių patriotų ratelio, jei gyvenčiau Maskvoje. Taip, jei tai sutiktų su Liudviko valia. Tuo aš visai netvirtinu, kad nesutiktų – labai gali būti, kad sutiktų – tik noriu pasakyti, kad savo valios pravesti aš neįstengiu. Turbūt dėl to taip ir nekenčiu despotizmo ir bijau, kad instinktyviai jaučiuos neturinti pasipriešinimo jėgos.

Kad kas paklaustų mane, kuris žodis žmonių kalboje yra baisiausias, atsakyčiau: vergas.

„Esate brangiai atpirkti, nebūkite žmonių vergai“²⁰⁴.

„Grožis tai begalės atspindis. Tai nujautimas Dievo“.

Begalė atsispindi grožyje, ir dėl to jis taip pagauna sielą. Nes kaip gėlė įtempia visas jėgas, stengdamos sugauti nors vieną saulės spindulėlį, be kurio negali gyvuoti, taip mūsų siela, šiame

priespaudos. Vieną šios temos romaną „O žemė vis dėlto sukasi“ (1872–1873) į lietuvių k. laisvai išvertė Antanas Kriščiukaitis-Aišbė ir pavadino „Pajudinkime, vyrai, žemę!“ (1892).

²⁰¹ Lenkų rašytojas, istorikas Józefas Ignacas Kraszewskis (Kraševskis) (1812–1887) parašė daug lietuviškos tematikos kūrinių. 2 tomų veikalas „Lietuva“ („Litwa“, 1847–1850) aprašoma senosios Lietuvos etninė ir dvasinė kultūra. Istorinėje apysakoje „Kunigas“ panaudojamas padavimas apie didvyrišką Pilėnų gynimą. Poemoje „Vitolio rauda“ („Anafiolo“ trilogijos pirma dalis) pateikiama daug padavimų ir legendų iš lietuvių mitologijos.

²⁰² „Valenrodas“ – sutrumpintas A. Mickevičiaus poemos „Konradas Valenrodas“ pavadinimas.

²⁰³ Azija! Barbarai! (*pranc.*).

²⁰⁴ Iš N. Testamento, 1-ojo laiško korintiečiams (1 Kor 7, 23) – Jūs, brangiai nupirkti, nepasidarykite žmonių vergais.

netobulybių pasaulyje būdama, veržias sugauti nors mažutę kibirkštelę absoliuto, kurį nujaučia, kurio trokšta ir be kurio negali gyvuoti.

Mirė Kazelė... Taip gaila man tos savo krikšto dukrelės! Svajojau mokyti ją, o nežinojau, kad mirties jau stovėta šalia jos.

„Tavo akys ant manęs, ir tuojau nebus manęs. Kaip debesys nyksta ir praeina, taip, kas nužengs į kapą, nebeįsis nei besugrįš į savo namus... Štai dabar pelenuose užmigsiu, o jei manęs rytą ieškosi, nebebus manęs. Tariau puvėsiams: tėvas mano esi, mano motina ir sesuo; kirminams: kapas yra mano namai, ir tamsybėse pasiklojau savo lovą...“²⁰⁵

Tiek amžių nuriedėjo amžinybėn nuo to laiko, kaip tie žodžiai buvo ištarti, tiek didžiausių atmainų įvyko gyvenime, o jie ir šiandien dar tebėra gyvas, skaudžiausias širdies skausmas. Nes daug kas atsimainė, bet pasiliko tai, kas svarbiausia, – mirtis. Dažnai mąstau: kad žmonija, žengdama pirmyn, taip išstobulintų visas gyvenimo sąlygas ir žmonių santykius, kad žemėje rastų rojus – kas iš to, jei pasilikų mirtis? Kas iš to rojaus, jei kiekvieną valandėlę galiu nustoti mylimųjų asmenų? Kas iš gėrio, grožio, tiesos, jei viso ko galas – puvėsių, niekas, nebūvis? Kas iš to rojaus, jei pati ryt poryt ištikšiu kaip tas muilo burbulas? Jei esu – ir nebūsiu? Kaip gyventi su tokiu tikėjimu? Nes juk tai taip pat tikėjimas, tik atvirščias. Kadangi mūsų pojūčiai neduoda įrodymų, jog dvasia egzistuoja be kūno, tai tikime ją žūvant drauge su juo. Kas per košmaras toks gyvenimas! Žinoti, kad kiekvienas tavo širdies plakterėjimas – tai žingsnis į tą niekybę ir puvėsius, kuriuose žus tavo intelektas, tavo valia, tavo jausmai. Ir nėra pasaulyje galios tiems žingsniams sustabdyti. Jei taip, tai gerai sako tie be galo koptūs man žodžiai, kad geriau būti gyvu šunimi, negu padvėsusiu liūtu.

Kaip man gaila, kaip gaila taip tikinčių žmonių! Nėra pasaulyje nelaimingesnių už juos. Nes nors ir nelaimių kalnai prislėgtų žmogų, jei jis tiki, kad visos jos atsvers kažin kame kažkokią svarstyklių lėkštę ir kad tas jo žemės gyvenimas tėra vien jo būvio vienas momentas, – tai juk jis negali būti galutinai, be vilties, nelaimingas. Viena žinau: kad aš netikėčiau, jog tai tiktai momentas, niekad nesutikčiau taip merdėti kas valandą per ilgus metus, taip tekina bėgti į niekybę, bet tuojau nutraukčiau to beprasmiško gyvenimo siūlą.

Bet aš žinau, žinau, kad „ką tu sėji, neatgis, jei pirmiau neapmirs. Mirtis yra praryta apgalėjus. Kame yra tavo apgalė, o mirtie? Kame yra, mirtie, tavo akstinas?“²⁰⁶

Kaip mėgstu tuos senus senus, dar, rodos, Euripido²⁰⁷ ištartus žodžius:

*Kas žino, ar mūsų gyvenimas nėra mirimas,
Mirimas gi ar ne gyvenimas?*

Tikrai, tikrai taip yra. Aš tai jaučiu visomis savo sielos galiomis.

Niekas manęs taip negraudina, taip nedžiugina ir tokios laimės neįkvėpia į širdį, kaip tie kuklūs parašai ant kapų katakombose. *Stephane, vivis! Vivis, Priscilla!*²⁰⁸ Ar gali būti didesnė laimė už galėjimą tarti tuos linksmus žodžius. Kiek kartų mąstau apie mamą, visados baigiu jais. *Vivis, mater!*²⁰⁹ Ir tu, Kazele, gyva esi!

²⁰⁵ Iš S. Testamento, Jobo knygos (Job 7, 7–8; 7, 21; 17, 13–14) – Akis, stebinti mane, manęs nebeatmys; tavoji akis ieškos manęs, o manęs jau nebebus. Kaip debesys pamažu plaukia ir pranyksta, taip žengiantis žemyn į Šeolą niekad nebegrįžta. [...] Juk netrukus gulėsiu dulkėse, manęs ieškosi, bet manęs nebebus. [...] Jei turiu laikyti Šeolą savo buveine, jei klojuosi guolį tamsybėse, jei sakau Duobei: „Tu mano tėvas!“ ir kirmėlėms: „Jūs mano motina!“ „Mano sesuo!“

²⁰⁶ Iš N. Testamento, 1-ojo laiško korintiečiams (1 Kor 15, 36, 54–55) – Ką tu pasėji, neatgimsta, jei prieš tai nenumiršta. [...] Pergalė sunaikino mirtį! Kurgi, mirtie, tavoji pergalė? Kurgi, mirtie, tavasis geluonis?!

²⁰⁷ *Euripidas* (apie 485 m. pr. Kr. – 406 m. pr. Kr.) – senovės graikų dramaturgas, padaręs didelį poveikį pasaulio literatūrai. Pirmasis atskleidė vidinį žmogaus pasaulį, sukūrė naujus tragedijos tipus, dramoms pritaikė retoriką ir disputus. Meniška nugludintos jo mintys virto sentencijomis, kurias cituodavo vėlesni rašytojai.

²⁰⁸ „Stepanai, gyvas esi!“ „Gyva esi, Priscila!“ (lot.).

²⁰⁹ Gyva esi, motina! (lot.).

Vėl sapnavau mamą. Kas mane ištikis?

Sapnavau prieš kelias dienas – mirė Kazelė. O dabar kas nutiks?

Kokia stebuklinga yra sapnų šalis! Paslaptingas, nežvelgiamas pasaulis. Šit jau kelinti metai, kaip regiu tuos pranašingus sapnus. Iš pradžių, mamai mirus, sapnuodavau ją kas naktį, o dabar tik prieš kokį nors sielvartą, rūpestį, nelaimę. Juo didesnė bus širdgėla, juo meilingiau ji mane glamonėja. Kaip nuostabu, kaip nuostabu! O širdis įzvelgia į tą nežvelgiamąją šalį, o širdis žino, kodėl ir kaip. Žino širdis, kad meilės ryšiai netrūksta mirus, kad siela, iš erdvės ir laiko dėsnių išsivadavusi, nuregi dabartį ir ateitį, – ir kai materija apmiršta, o sielos galios nesąmoningai veikia jos gelmėse, – nusileidžia iš antžemiškų sričių, mylinti ir rūpestinga.

Paskui, per kelias dienas, jaučiu ant savo lūpų jos brangiausias pasaulyje lūpas, matau jos akis, rūpesčio dėl manęs pilnas, girdžiu jos vienintelį visame pasaulyje balsą. Ir prieš įsitikinimą, kad pasimatysime nebe sapne, nebe šio gyvenimo pussapnyje, bet tikrai, budėdami, – sielvartai, širdgėlos ir nelaimės, kurių ji yra pranašė, blanksta ir lengvėja.

Ką reiškia tie žiaurūs Liudviko žodžiai apie poną Jonavičių? Pavydą?

Jei taip, tai reikėjo jį įstumti į tolimiausią sielos kampelį ir devyniais raktais užrakinti, ne rodyti man – trejeto vaikų motinai.

Koks gėris man ta gražioji muzika! Juk nieko daugiau negirdžiu, nieko daugiau...

Ak, jau žinau, kodėl mama buvo vakar pas mane atėjusi! Kaip liūdna, mamunėle, kaip liūdna! „Ne viskas darytina, kas malonu...“ Aš ne tik žinau tai, Liudvikai, bet ir moku taip elgtis.

„Nepropolisotina akis bežiūrėdama, nei ausis prisipildo beklausydama“²¹⁰.

Šiandien su vaikais nunešėme rudens gėlių vainiką ant Liudviko tėvų kapo ir astrų puokštelę Kazelei. Antrą puokštelę padėjau senajam Jakštui. Niekas jo kapu nesirūpina.

Mėgstu vaikščioti po kapines. Niekur kitur tokia gili ramybė nevaldo mano sielos, kaip čia, toje ašarų vietoje. Taip įvaizdžiai stovi čia prieš akis nepastovumas visų žemės daiktų, tas amžinasis faktas, kad viskas tik irios formos ir nykstantieji šešėliai. Kaipgi kvaila ir juokinga iš visų jėgų kibtis į irias formas ir nykstančius šešėlius! Kaip kvaila ir juokinga dėti savo širdį į tai, kas turi savyje mirties grūdą, gaudyti nykstančius šešėlius!

Sukultos viltys, sugriauti sumanymai, neištarti žodžiai, neišgertos taurės, neišdainuotos dainos... Puvėsiai, dulkės, pelenai... Ir kiekviena ta dulkių sauja po kiekvienu kauburėliu – visas pasaulis pats savyje, vienintelis, kokio nebuvo ir nebus. O viršum jų žydi ir kvepia gėlės, paukšteliai čirena ir siaučia, senos pušys, lyg rūpestingos auklės, sergėdamos tuos, kurie miega jų ūksmėje, ošia jiems lopšio dainą. Gėlės, paukščiai, pušys, kurie šiandien yra, o rytoj nebebus. Ir aš, čia vaikščiojanti ir apie visa tai mąstanti, taip pat rytoj nebebūsiu.

Ir štai aš, pelenas ir dulkė, tarp pelenų ir dulkių vaikščiojanti, jaučiu savyje amžinybę ir begalę; jaučiu savyje galią nepabaigiamąją ir nepraeinamąją, kuri visus tuos išbarstytus po pasaulį atomus kada nors vėl surinks į tą patį pavidalą, amžiną, vienintelį, kokio nebuvo ir nebus.

Iš kur manyje, pelene ir dulkėje tarp pelenų ir dulkių, tas amžinybės jausmas?

„Jei kviečių grūdas neapmirs, neduos vaisiaus...“²¹¹

Ir ateina didžioji Sėjėja mistiškėmis armingomis²¹² akimis, blankiu veidu ir slaptina šypsena ant raudonų lyg granatų žiedas lūpų ir, savo baltomis, permatomomis, ilgapirštėmis rankomis tyliai paėmus mūsų ranką, veda už stebuklingos uždangos, kur sėdi paslaptis. Kaip kartais ima noras greičiau pasiekti paslaptį!

Ak ne! mirtis nėra baisi. Tai juokas, pasislėpęs už ašarų, džiaugsmas – už sopulių, tai balžiedžio žiedas po sudžiūvusiais lapais.

²¹⁰ Iš S. Testamento, Koheleto knygos (*Koh* 1, 8) – Akis žiūrėdama nepapolisotina, ausis girdėdama nepropolispildo.

²¹¹ Iš N. Testamento, Evangelijos pagal Joną (*Jn* 12, 24) – Jei kviečių grūdas nekris į žemę ir neapmirs, jis pasiliks vienas.

²¹² *Armingas* – gilus.

Ruduo. Šnabžda po kojomis pageltę lapai; šen ir ten tebekvepia rezetų keras; valandomis diemedžiai dvelkia savo mistišką kvapą. Bet tai vien taškeliai rudens kvapo dugne mirštančių lapų kvapo. Ant kiekvieno stiebelio kabo voratinklių siūlas. Rodos, tolimame kapinių kampe atsisėdo Melancholija ir, pridengusi savo plačiu sidabrinu šydu šventąjį lauką, tyliai skambina rudens simfoniją. Apie nukritusius lapus, apie nuvytusias gėles, apie vėjų dejavimus, apie lytaus teškėjimą juodomis naktimis, apie pilkų rūkų skaras, apie raudonas šermukšnių kekes, liūdnei kabančias ant nuogų šakų.

Pas vieną kapą moteriškė pasilenkusi daigstė žieminės gėles, retkarčiais balsu raudodama. Priėjau prie jos ir, atsisėdus ant akmens, prakalbinau. Verkdamą ėmė ji pasakoti apie gulinčio tame kape savo vyro ligą ir mirtį ir apie savo vargingą būvį.

Vargšė kalbėjo ir kalbėjo, o aš žiūrėjau į jos rankas – juodas, bjaurias, žiubriaodes, storais, kreivais pirštais ir šlykščiais, sužeistais nagais, niekadoms nemačiusias šepetuko, – ir mažiau, kiek jos gavo nudirbti, kol iš švelnių kūdikio rankelių pavirto tokiomis neestetinėmis letenomis. Ir mažiau dar, kaip mažai tiems žmonėms tetenka iš gyvenimo gėrio taurės. Nieko, nieko daugiau, tik darbas ir darbas dėl juodo kasdienio duonos kąsnelio, pradėdant nuo pat mažens, kai vaikas auštant turi kelti gyvulių ganyti ar per kiauras dienas ne kiek temažesnį už save vaiką tampyti, ligi kapo. Darbas – mieliausias prietelis ir linksmintojas, jei ne per ilgas ir jei duoda laiko augti kitoms žmogaus dvasios jėgoms, ir prakeikimas, rūstaus Dievo aną baisiąją valandą pirmajam žmogui išstartas. Mūsų amžinajai dvasiai išbarstytus po pasaulį atomus vėl į senąją formą surinkus, kokios bus tos bjauriosios vargo rankos? Ir kaip atrodys anosios – baltos, išlepintos, – jei niekadoms nebus broliškai palytėjusios juodųjų ir pūslėtųjų ir niekadoms gailėstingai nenušluosčiusios prakaituotos nuo darbo kaktos?

Karusia²¹³ rašo, kad, naudodamies tokiu gražiu rudeni, juodu rengiasi pas mus kelioms savaitėms.

Boleš norįs pamedžioti, o ji pasiilgusi mūsų ir mėgstanti gražų sodžiaus rudeni.

Reikia man dabar krautis kantrybę, įtempus visas jėgas. Prasidės raudojimai, gailėjimos Liudviko, kad turi tokią nevykusią žmoną. Tokios mažos, smailios adatėlės, apvyturtos minkštais saldžių žodžių šilkais.

Viskas praeina – štai mintis, kuri man daugiausia padeda pakelti visus gyvenimo nemalonumus. Kieno sielos ta mintis yra leitmotyvas, tas nebegaudo laimės valandų. Kas iš jų, kad ir jos praeis? Ir ar galima jomis tikrai gėrėtis, jei leitmotyvas nesiliauja skambėjęs?

* * *

Mūsų senas dvaras labai sujudo: ciocia Karusia parašė atvažiuosianti drauge su dėde Bolesiu. Rengia jiedviem kambarius, visur mazgoja, dulkina, sodne dar kartą gracuoja²¹⁴ jau apžėlusius takus. Atvažiavo tam tyčia pakviestas virėjas Nikodemus. Mamatė nenorėjo, sakydama, kad ir mūsų virėja gerai mokanti savo amatą ir tai būsiančios išlaidos be reikalo, bet tėvelis tvirtina dėdę Bolesį esant tokį graikštų ir tokį kulinarinio meno žinovą, kad jokia virėja jam neįtiksianti. Be to, norįs, kad svečiai būtų priimti *nec pins ultra*²¹⁵. Ir, kaip visados, įvyko tai, ko norėjo tėvelis. Tėvelis pasamdė ir panaktinį visam tam laikui, kol viešės svečiai. Mat mūsų namuose nėra langinių iš vidaus, o dėdė ir ciocia baisiai bijo vagių. Vilniuje jie saugojas visokiais būdais. Dar atmenu, kaip, esant man pas juos su tėveliais prieš dvejus metus, kiekvieną vakarą tarnai darydavo iš vidaus langines geležinėmis štangomis, prieš langus statydavo ant viena kitos po kelias kėdes, o ant pat viršaus lėkštę, kad, vagiui įsilaužus, kėdės begriūdamos ir lėkštės besikuldamos greičiau visus prižadintų. Atsimenu, kaip vieną

²¹³ *Cocia Karusia* – Pečkaskaitės tėvo sesers Pranciškos Turčinskienės prototipas. Ji pašiepiama už antidemokratiškumą, didžiavimąsi lenkiškumu, priešiškimą lietuvių tautiniam judėjimui.

²¹⁴ *Gracować (lenk.)* – grandyti.

²¹⁵ *Nepralenkiamai (lot.)*.

vakarą, dėdei su tėveliu nesant namie, atvažiavo ponas Tarvydas. Durys buvo jau užrakintos ir užsklęstos. Ponas Tarvydas ilgai beldėsi, ir ciocia vis neleido atidaryti, bijodama, ar ne vagis. Svečiui nesiliaujant belsti, nuėjo pas duris pati ciocia. „Ar tamsta nepažįsti manęs ant balso?“ – šaukia už durų ponas Tarvydas. „Balsą galima įtaisyti“, – atsako ciocia. Paskui ėmė klausinėti jo pačios, visų vaikų vardus, savo tėvų ir giminės vardus ir pavardes – ir, gavusi tikrus atsakymus, pagaliau liepė įleisti. Taip pat yra ir dėdei esant namie.

Mudvi su mamate puošiame kambarius paskutinių rudens gėlių buketais, o tėvelis, visur vaikščiodamas, nuolat primena mamatei, kad viskas būtų gražu, ciocia Karusia juk turinti aristokratišką skonį ir tuojau pasakysianti, kad pas mus esą *po parafjansku*²¹⁶. Ir mums, vaikams, tėvelis griežtai įsakė elgtis kuo mandagiausiai ir kuo tyliausiai, už stalo sėdėti kuo gražiausiai ir, gink Dieve, nevirtoti kokių iš Žvirbliukų išmoktų manierų, nes ciocia Karusia daug iš vaikų reikalaujanti ir kiekvieną mažmožį pastebinti. O dėdė Boles nelabai vaikus temylis, savo vaikų neturėdamas, neapsivežęs su jais, todėl mes turį būti tylūs lyg pelės ir nesipainioti jam po kojų.

Tėvelio žodžiai sukėlė mūsų sielose nerimo. Tačiau jis greit pranyko, nustelbtas džiaugsmingos vilties, kad ciocia atveš mums gražių ir gausių lauktuvių, kaip kitąsyk kad atvežė, nes yra labai turtinga ir dosni.

Kai rytą nuėjome sveikintis su svečiais, juodu su tėveliais sėdėjo valgomajame, gerdami kavą. Vos tik įėjome į kambarį, kažkoks padarėlis, išbėgęs priešais mus, ėmė smarkiai loti plonučiu ir smailiu lyg adata balseliu. Bent kiek išsigandome, bet tuojau suskambėjo minkštas ciocios balsas:

– Žužu! fe, bjauru! Tylėk tuojau! Eikš. Nebijokit, vaikeliai, jis nekanda.

Mes patys matėme, kad nėra čia ko bijoti. Buvo tai gražus, visai mažutis pudelėlis baltais blizgančiais plaukais, su raudona apykakle, prisiūta mažučių barškaliukų. Nežiūrint savo mažumo, jis mažne tapo didelių pasėkų priežastim: mat patraukęs mūsų dėmesį į save, atgrėžė jį nuo svečių. Aš – vyresnė ir rimtesnė – numaniau, kad domėjimos šuniuku reikia atidėti vėlesniam laikui. Bet abudu berniuku buvojau visai pasiryžę pirmiau susipažinti su Žužu. Laimė, kad mamatė, tai pastebėjus, laiku įstatė juodu į tinkamas vėžes; kitaip gal būtų amžinai žuvę ciocios Karusios akyse. Tuo tarpu pavojus buvo pašalintas, ir priėjome prie ciocios, kuri išbučiavo mus labai širdingai.

Ciocia Karusia visa buvo šviesi ir blizgi. Turėjo šviesiai pilką blizgantį šilkinį rūbą, aibę šviesių garbanėlių ant galvos, labai baltą veidą, spindžius deimantus ausyse ir mažas, baltas, purias lyg bandutės rankeles, taip pat blizgančias žiedais. Apsti, pergniaužta, elegantė, primerktomis akimis, atrodė ji dar nesena, ir niekas nepasakytų, kad amžiumi galėtų būti mamatės motina. Pasisveikinę su ciocia, pabučiavome ranką dėdei, o jis – orą viršum mūsų galvų. Ciocia ėmė į mus žiūrėti per ilgakočius binoklius, kurie kaboję jai ant auksinės grandinėlės, ir stebėtis, kad mes taip užaugę ir kad esą panašūs viena į šį, kitas į tą.

– O jūs, vaikeliai, turbūt nepažintumėt manęs. Jau treči metai, kaip matėmės. Pasenau.

– Ne, ciocia nė kiek nepaseno, – tariau. – Labai gerai atsimenu.

O mažasis Jonelis atsiliepė.

– Ciocia dar labai jaunutė.

– Esu dar labai jaunutė, – linksmai nusijuokė ciocia. – Na, kas gi jaunesnis, Janeczku, dėdė ar aš?

Jonelis pažiūrėjo į ciocia, paskui į dėdę, stipriai pražilusį ir praplikusį, ir tarė:

– Žinoma, kad ciocia.

Nuo tos valandos Jonelis tapo ciocios favoritu, nes ji nieko taip nebijo, kaip pasenti, ir visados nori atrodyti jaunesnė už dėdę, už kurį yra keleriais metais vyresnė.

Dėdei tas pareiškimas nepadarė jokio įspūdžio. Atsidėjęs gėrė jis kavą su kepiniais.

– *Pani bratowej*²¹⁷ aukso medalis už kepinus, – tarė. – Burnoje tirpsta.

²¹⁶ Parapinis skonis (*lenk.*).

²¹⁷ Poniai brolienei (*lenk.*).

– Labai džiaugiuos, kad tamstai patinka. Tik gaila, kad tą medalį nusipelniau ne aš, bet virėjas, – atsakė mamatė.

– Ar pati neužiimi virtuve, Maryniecško? – paklausė ciocia.

– Jei būtina reikia, tai užsiimu, žinoma.

– Mano nuomone, – kalbėjo ciocia, gerdama kavą, – kiekviena žmona būtina turi mėgti virtuvę. Tai viena svarbesniųjų priemonių įtikti vyrui, įrodyti jam savo rūpinimąsi juo, kas juk yra mūsų pirmoji pareiga ir tikslas. Bolesiui visados skaniausia tai, prie ko aš pridėdu savo ranką. Ir aš tuo didžiuojuos ir džiaugiuos.

– Ak, Karusiu, tu esi ideali žmona, o žinai, kad idealų maža pasaulyje, – tarė mamatė.

Žiūrėdama į ciocią, mažiau, kad jos esama iš tikro idealios žmonos. Nesiliaudama rūpinos ji vyrų: tepė buterbrodus, rinko geriausius kepinėlius – dėdei tereikėjo pačiam įsidėti į burną ir sukramtyti.

Po kavos dėdė su tėveliu išėjo pasivaikščioti, o ciocia, pašaukus mus į savo kambarius, išdalijo mums lauktuves, kurios savo gausumu ir gražumu pranešė mūsų drąsiausias svajones. Apdovanojus ciocia mus įspėjo, kad tomis dovanomis per daug nesigirtume ir nesidžiaugtume dėdei girdint, nes jis nemėgstas pinigų aikvoti. Jau aš žinojau iš vyresniųjų kalbų, kad dėdė yra šykštus ir kad ciocia įvairiomis gudrybėmis teišgauna iš jo pinigų, o kartais net ir pati imas iš jo stalčiaus, pasinaudodama tuo, kad dėdė įsakmiai nežino tų pinigų skaičiaus.

Taip ciocios įspėti, tuojau viską nusinešėm į savo kambarį, ir viena mums terūpėjo: pasidalyti džiaugsmu ir dovanomis su Žvirbliukais.

Tačiau ir dėdė Boles atvežė mums lauktuvių: kiekvienam po tuščią cigarų dėžę, kurias ciocia, jam nematant, pridėjo saldainių.

Dabar dienos eina visai kitaip. Kiekvieną vakarą, jei nėra svečių, ciocia ir dėdė meldžias drauge ir nori, kad ir mes tame meldimesi dalyvautume. Maldos yra laikomos prieš Lurdo Švč. Panelės paveikslą, kurį ciocia atsivežė ir tuojau liepė pakabinti viename paskirtųjų sau kambarių, kartu su visados degančia lempele. Atsisėdę ciocia ir dėdė pradeda vakarinėmis maldomis, kurias ciocia balsu skaito, paskui klaupias ir kalba poterius.

– *Trzy pacierze do Matki Boskiej Częstochowskiej*²¹⁸, – užduoda ciocia.

– *Trzy pacierne do Matki Boskiej Ostrobramskiej*²¹⁹.

– *Pięć pacierzy do Matki Boskiej Lurdzkiej*²²⁰.

Jei ciocia turi kokį svarbų reikalą į Dievą, tai prie tų poterių dar prisideda novena. Taip, artinantis išvažiavimo laikui, kalbame noveną, kad kelionė būtų laiminga. Bešnibždant paskui kits kitą „Tėve mūsų“ ir „Sveika, Marija“, rodos man, kad Dievo Motinos yra kelios ir kiekviena vaidinas man tokia, kaip paveiksluose. Čenstakavietės – drebu, tokia baisi ji man atrodo su savo tamsiu veidu, dviem juodais rėžiais paženklintu. Aušros Vartų – man tinka, nes tokia rami ir saldi. Bet už visas aukščiausiai stovi Lurdiškė: ji gražiausioji, jauniausioji, su puikiu baltu rūbu, mėlynu kaspinu apsijuosusi ir, matyt, galingiausioji, nes jai aukojama daugiausia poterių ir prieš jos paveikslą dega lempelė. Kad ne ta lempelė, tos ilgos maldos būtų nuobodžios. Kambario brėkyje jos raudona taurė spindi lyg kažkokia dangaus gėlė, iš meilės Dievo ir karštų meldimų, pas jį siunčiamų, pražydusi. Rodos man, kad ta lempelė, kabanti aukštai palubėse, yra tarpininkė tarp mūsų, klūpojančių žemai, ir Dievo, kurs su savo motina, angelais ir šventaisiais gyvena viršum debesų, savo rojaus sodnuose.

Įvairumo į tuos poterius įneša ir ciocia, dažnai juos pertraukdama:

– Melskis už mus nusidėjėlius dabar ir mūsų mirties valandoje... Boleczku, ar tau nešalta? Gal apdengti su pledu?

– Tėve mūsų, kursai esi danguje... Nika, kodėl taip sukinėjies? Poteriaudamas turi elgtis kaip šventas. – Dabar ir visados... amen... Iruš, širdele, įleisk Žužų, jau jis turbūt nori įeiti.

²¹⁸ Treji poteriai į Čenstakavos Dievo Motiną (*lenk.*).

²¹⁹ Treji poteriai į Aušros Vartų Dievo Motiną (*lenk.*).

²²⁰ Penkeri poteriai į Lurdo Dievo Motiną (*lenk.*).

Bažnyčioje lankytis ciocia nemėgsta. Bažnyčios giesmės blogai veikiančios jos nervus, primenančios laidotuves. O ji labai nemėgsta viso ko, kas primena mirtį, nori būti visados jauna ir amžinai gyventi. Niekuomet nedalyvauja laidotuvsė ir negali žiūrėti į grabą. Užtat dėdė nepraleidžia nė vieno šventadienio nenuvažiavęs į bažnyčią, o kartais ir šiokią dieną mėgsta pėsčias nueiti. Ir kiekvieną kartą ciocia rūpinas, kad neišeitų pats vienas. Tad visados eina drauge mamatė, džiaugdamos proga pabūti bažnyčioje, kur ji šiokiomis dienomis dar labiau mėgsta melstis, negu šventomis. Kaip juokinga, kad ciocia taip sergsta dėdę! Vilniuje, dėdei išėjus į miestą, ciocia įpėdin jam siunčianti savo ištikimą tarnaitę, kad, dėdės nematoma, sektų jį. Tarsi dėdė mažas vaikas, ne didelis, žilas vyras. Turbūt taip labai mylėdama dėdę, kaip motina savo vaiką, ciocia užmiršta, kad to vaiko turima ūsus ir esama jau seno.

Ciocia Karusia ilgai guli ir mėgsta, kad mes sakytume labą dieną, jai lovoje tebesant. Tad einame visi trys ir sėdime valandėlę, o ciocia tuo tarpu geria kavą ir kalba su mumis. Mums nuostabu, nes lig šiol manėme, kad lovoje tevalgo ligonys, bet, žinome, kad balsu stebėtis nepridera. Išėjus mums, ciocia kelias ir, apsilikęs gražiu šlafrokėliu²²¹, vaikščioja po visus namus. Jai malonu esą minėti senus laikus, kai bruzdėjo čia, tebebūdama jauna mergaitė. Ateina ir į mūsų kambarius, eina kartais ir į virtuvę, viską pastebėdama, visu kuo domėdamos, o radus kur dulkių ar kitokią netvarką, sunkiai dūsauja. Kartais eina su mamate apveizėti mamatės ūkio – vištų, kalakutų, ančių, kiaulių. Gėris nutukusiais peniukšliais, grožis ilganosiais kalakutais, sakos viso ko labai pasiilgusi, mieste begyvendama, esą taip malonu gyventi sodžiuje ir visa tai auginti. Mamatė nieko neatsakė.

– Bet tu, Maryniecško, kaip matau, labai šaltai žiūri į savo ūkį, – sako ciocia.

– Tiesą sakant, aš bevelyčiau visiškai jo neturėjus. Ir kam gi visa tai auginama, šeriama, globojama? Papjauti. Tai be galo nemalonu. Geriau nematyti visų tų padarų, nesirūpinti jais ir neturėti.

– Ak, koks sentimentalizmas, Maryniu! *O tem się nie myśli*²²². Taip yra ir taip turi būti. Negalima būti gera šeimininke, nesirūpinant paukščiais ir kiaulėmis – tai duoda dabar daugiausia pelno.

Paskui ciocia ilgai rėdos, išeina dar baltesnė, nufrizuota²²³, nuparfumuota, elegantė – ir eina į sodną pasivaikščioti valandą po šnabždančias pageltusiais lapais alėjas. Kadangi dėdė Bolesis mėgsta tolimesnius pasivaikščiojimus ir kasdien, taip pat prieš pietus, eina su tėveliu į laukus ar į mišką, tai ciocią lydi mamatė ir mes. Mums tai baisiai sunki pareiga, nes ciocia per visą laiką sako doros pamokslus, kas yra neapsakomai nuobodu. Nika dažniausiai tuo laiku taip pasislepia, kad niekur negalima jo rasti. Apskritai sakant, Nika dažnai erzina ciocią ir kasdien nustoja po truputį jos malonės. Jis nuolat kuo nors nusikalsta: tai neramiai elgias per poterius, tai bėga nuo ciocios, tai nenori pasikalbėti, tai tars kokį iš Žvirbliukų išmoktą posakį. Aš laikausi šiaip taip ant to paties laipsnio, nes stengiuos tinkinti ciociai, nors man ir nuobodu.

Mūsų svečiai mėgsta ir pasivažinėti. Į ketvertu mūsų gražių, juodų arklių pakinkytą kočą²²⁴ sėdas ciocia ir dėdė, mūsų dvejetas ant pryšakinės sėdynės, o trečiasis greta tėvelio, kurs visados yra vežėju, norėdamas įtaikinti ciociai. Mat ciocia labai bijo važinėti, o su tėveliu yra ramesnė. Ciocia sako, kad tais vežėjais niekad negalima esą pasitikėti, jie tyčiomis kartais gali įvažiuoti į griovį ar paleisti arklius, kad pašėltų bėgti, ar ką kita padaryti. Tačiau ir tėveliui vežant, ciocia nesiliauja bijojusi. Kiekvieną kartą, kočui kiek į vieną pusę pakrypus, ciocia šaukia plonu balsu ir grobsto dėdę už rankos. Dėdė tai erzina, jis pyksta, ir juodu pradeda bartis. Mane tai labai juokina ir nuolat primena mūsų vežėjo žodžius apie ciocią:

– Ta puoni kap tik butelka arielkos neužkimšta. Ir bijuok, kad nepasilijtu.

Važinėti tinka mums daug labiau, negu vaikščioti po alėjas. Mąstyti apie pamokslus ciociai čia nebėra laiko dėl tos baimės „pasilieti“ ir dėl to, kad visą kelią baras su dėde. Be to, priešais ciocia ir

²²¹ *Šlafrokas* – namų chalatas.

²²² Apie tai negalvojama (*lenk.*).

²²³ *Frizuoti* – garbanoti, raityti (plaukus).

²²⁴ *Kočas* – toks vežimas.

dėdė kiekvienas mūsų tesėdi du trečdaliu kelio, o likusiam laikui dangenas pas tėvelį – ir ten jau tikras, nieko netemdomas rojus.

* * *

Kadangi svarbiausias dėdės atvažiavimo tikslas yra medžioklė, tai tėvelis stengias surengti kuo iškilniausią ir kuo garsiausią, tokią, kokią dėdė mėgsta: kad būtų daug medžiotojų, daug šunų, kad būtų balsinga ir būru, kad visi, skaniai papusryčiaų, važiuotų susėdę į paprastus ratus, margais kilimais išklotus, kad važiuodami padainuotų medžiotojų dainų, kad paskui kas į mišką atvežtų pietų, būtinai su tradiciniu bigosu²²⁵.

Visą dieną prieš medžioklę mūsų svečiai vien apie ją tekalbėjo. Ciocia dejavo, kaip sunku esą turėti vyrą medžiotoją. Nors ji mėgstanti medžioklę, nes tai tokia riteriška ir graži pramoga, bet ji kainuojanti jai visados daug nervų. Per tokią didelę medžioklę su tokia aibe medžiotojų kaip lengvai galinti nutikti nelaimė.

– *Ludeczku drogi*²²⁶, – kreipėsi į tėvelį, – visa mano viltis tavyje. Tu – tokios aukso širdies, neapleisi jo.

Tėvelis iš pradžių ramino ciocią, bet paskui, nustojęs kantrybės, tarė:

– Jei kalbėsime apie pavojų, tai jis grūmoja ne tavo vyrui nuo kitų, bet kitiems nuo tavo vyro, nes, taikindamas į zuikį priešais, jis gali kliūti kartais į medžiotoją užpakalyje.

– Tu visados mėgsti juokauti, – tarė lyg pasipiktinusi ciocia.

Dėdė ištisą dieną uoliai rengė medžioti. Atnešęs savo šautuvą gražioje makštyje, prašė tėvelio jį sudėti.

Jis tikėjosi tėvelį padarysiant tai daug mitriau už jį, nes jis dar nesąs kaip reikiant apsipažinęs su ta naująja sistema. Kam be reikalo statytis pavojun? Berods šautuvas turįs būti neuždarytas²²⁷, bet kas galįs žinoti? Atsargumas niekuomet nekenkiąs. Dėl to, tėveliui bededant, dėdė sėdėjo ne per daug arti.

Šautuvas yra naujintelaitis, naujausios sistemos, patroninis, toks gražus, kad tėvelis gėrėdamasis jį čiupinėjo, o Nikos akys žibėjo, į jį bežiūrint. Patronus dirbti dėdė, matyti, taip pat bijo ir nemoka. Galįs, sako, pistonas iššauti ar dar kas nutikti. Viską įtaisė tėvelis, o dėdė tikrai žiūrėjo, atsisėdęs ne per arti.

Aš jau numaniau, kad tas dėdės bijojimas šautuvo yra toks dalykas nekalbamas, bet Nika, visai nesuvokdamas, tarė:

– Jei dėdė taip bijo šautuvo, tai kaip rytoj važiuos medžioti?

Visados raudoni dėdės skruostai dar labiau paraudo, ir jis tarė:

– Pirmų pirmiausia, mandagieji vaikai nedrįsta kreiptis su kvilais klausimais į vyresnius. Ir apskritai geriausia, kai vaikai sėdi savo kambaryje.

Tėvelis tuojau liepė mums eiti į vaikų kambarį. Mes jautėmės dėdės užgauti ir ilgai dar kalbėjomės, kokia gėda tokiam dideliam ponui bijoti ginklo.

– Aš dabar jau nebijau šautuvo, – sakė Nika, – nors tebesu mažas, o kai užaugsiu, važiuosiu į Afriką medžioti liūtų ir tigrų.

– O aš būsiu vežėju, – tarė Jonelis.

* * *

²²⁵ *Bigosas* – valgis iš kopūstų ir smulkiai kapotos mėsos.

²²⁶ Liudeli brangusis (*lenk.*).

²²⁷ Neužtaisytas.

Ryto metą anksti pažadino mane dundesys. Mamatės jau nebebuvo lovoje. Tuoju prikėliau Niką, kurs taip pat norėjo pamatyti medžiotojus išvažiuojant, greit apsirėdžiau ir išbėgau.

Prieangyje ir kabinete sėdėjo daugelis ponų, medžiokliškai apsirėdžusių, ir gyvai bei balsingai kalbėjo, žiūrėdami dėdės šautuvą. Kieme, sidabriniam nuo rasos, stovėjo pakinkyti vežimai su aukštomis sėdynėmis, uždengtomis margais kilimais. Mūsų liokajus Kaziukas, einęs drauge šaulio pareigas, ir dar keli nepažįstami vyrukai, su šautuvais ant pečių ir spindinčiais lyg ausiniai trimitėliais, laikė būrį sudveiluotų skalikų, linksmai lojančių ir kaukiančių iš to džiaugsmo, kad eina medžioti. Visi buvo pasirengę keliauti ir nuobodžiavo, laukdami dėdės, kurs lig šiol nesirodė iš savo kambario. Valgomajame ruošės mamatė apie gausiai nukrautą stalą. Virtuvėje širdo Nikodemus, keikdamas, kad *przestoisia śniadania*²²⁸. Pagalios tėvelis nebesitverdama paprašė svečius į valgomąjį, o pats nuėjo pas dėdę. Kol svečiai susėdo, pasivėlavęs medžiotojas pasirodė.

Buvo taip pasipuošęs, kaip neseniai mano matytas madų žurnale medžiotojas. Gašūs, liakeruoti batai, žalsvas kostiumas su gražiomis rago sagutėmis, iš šoninės kišenėlės kyšojo kampelis tam tikros medžiokliškos nosinės, papuoštos briedžių galvomis, prie šono kabėjo aptaisytas sidabru ragas. Rankoje laikė medžiokliškas pirštines ir žalsvą skrybėlę su erelio plunksna.

– Tamstos maloningai atleisite už mano pavėlavimą, – tarė sveikindamasis, – man, miesto žmogui, nepratusiam keltis su saule. Be to, nors esu didelis medžioklės mėgėjas, bet retai temedžioju, ir medžioklės tualetas gaišina man daug laiko.

Medžiotojai skubėjo įtikinti, kad dar nesą per vėlu. O dėdė Aleksandras, vadžiodamas savo akis po elegantišką dėdės Bolesio kostiumą, tarė:

– Aš tik to vieno bijau: ar mūsų nekultūringieji žemaičių zuikiai sugebės įvertinti tavo tualetą, Bolesi, ir, užuot stebėjęsi juo, ar nepasielgs tikrai žemaitiškai, iliustruodami žinomą žemaičių patarlę.

– Kokią patarlę? – paklausė dėdė Boles. – Nedaug težinau žemaičių patarlių.

– O tą, kuri daug vaizdingiau reiškia tą pat, ką prancūzų švelnūs *je m'en fiche*²²⁹.

Kai kurie svečiai ėmė juoktis, kiti smalsiai teiravosi, kokia tai patarlė. Labiausiai įsismalsino dėdė Boles.

– *Ciekawy jestem*²³⁰, ne dėl to, kad mane interesuoja žemaičių patarlės, bet kad noriu žinoti, ką man tie jų zuikiai iliustruos, – tarė, gromuliuodamas bifšteksą.

– Kodėl neinteresuoja? – paklausė dėdė Aleksandras. – Juk patarlės – tautų išmintis.

– Taip. Bet kadangi kai kurių tautų išmintis tebėra vystyklusose, tai gaila laiko eiti su ja į artimesnę pažintį.

Tą kalbą pertraukė tėvelis, prašydamas skubėti, nes seniai laikas važiuoti. Tylėdami, greit pabaigę pusryčiauti, visi išėjo sėsti į ratus. Dėdė Boles atsargiai paėmė savo šautuvą.

– Ar tikrai išėmei patronus, Liudvikai?

– Tikrų tikriausiai, – atsakė tėvelis.

Dėdė užsimerkė ir staiga, tarsi pasiryžęs žūtbūt įvykdyti kokį baisų ir nemalonų dalyką, užsimovė šautuvą ant pečių.

„Kaip tik aš, kai besimaudydama prisiverčiu pasinerti šaltame vandenyje“, – pamaniau, žiūrėdama į dėdę.

Dėdė Boles įsisėdo į gražiausiai pataisytus ratus, būtinai reikalaujamas, kad ten pat sėstų ir tėvelis.

– *Wypadki chodzą po ludziach*²³¹. Kas gali žinoti? Vis ramiau, kad būsi šalia su savo šaltu krauju ir begaline drąsa.

²²⁸ Atvės pusryčiai (*lenk. żarg.*).

²²⁹ Man į tai nusispjauti (*pranc.*).

²³⁰ Norėčiau žinoti (*lenk.*).

²³¹ Nelaimė nesnaudžia (*lenk.*).

Linksmi papūtė ragus šauliai, džiaugdamies, kad nuobodus laukimas pasibaigė, dar stipriau sulijo ir sukaukė sunėš – ir visa kompanija išdundėjo pro vartus. Netrukus išgirdome tėvelio balsą dainuojant:

*Siedzi sobie zając pod miedzą, pod miedzą,
A myśliwi o nim nie wiedzą, nie wiedzą.*

O paskui griaudėjo visas choras:

*Psy po polu rozpuścili,
Krzyk i łoskot uczynili,
Był tu kot! Był tu kot!*²³²

Atdarame savo kambario lange stovėjo ciocia Karusia, su papiliotų²³³ aureole, su baltu rytmetiniu rūbu atrodanti lyg sibilė²³⁴ – ir su savo balta, puria rankele, panašia į bandutę, maldingai žegnojo važiuojančius.

* * *

Pietus medžiotojams vežame visi, susėdę į kočą, nes su kitokia brika ciocia nesivažinėja. Paskui seka ratai su pietumis, indais, tarnaitėmis ir Nikodemu. Virėjas važiuoja šildyti ten pat miške bigoso, kurs tik karštas tėra tikrai skanus.

Nors jau ruduo, tačiau diena giedra ir šilta. Liūdnei šypsodama, mini gamta praėjusias jaunystės ir laimės dienas, sidabrinu voratinklių apsiaustu gobdamos nuo smalsių ir įžūlių akių. Joks garsas netrukdo tų melancholingų svajonių. Blankiose padangėse tyliai plaukia lengvi, balti debesėliai, tylūs ir tušti pilkuoja laukai, nuo medžių tyliai krinta geltoni lapai, pievoje tyliai ganos avys svajotojos. Vienoje vietoje artojas aria dirvą, ir blizganti žemė gedulių juosta juoduoja ant sidabrinio apsiausto.

Bet netrukus tą gamtos tylą ima ardyti pasklidę iš miško balsai. Tai skalija skalikai. Visas šunų balsų choras, pradedant cypiais diskantais, baigiant storais bosais, ritmingai, trapijai kaukia sutartinę. To akompanimento pritariami, retkarčiais dunda šūviai, ilgu aidu atsiliepdami kitame miško gale.

Privažiavome puikią miško aikštę ant kalvos, kur buvo sutarta valgyti pietūs. Tarnaitės krausto indus, kilimus ir kitus daiktus. Nikodemus rengia virtuvę, murmėdamas, kad tokia medžioklė esanti vieni niekai; jam tebesant pusvaikiu ir tebesimokant Rietave, tai bent buvusios medžioklės. Pats ponas kukorius²³⁵ ir trys kukčikai²³⁶ važiaavę į mišką.

Pasiėmę pintinėles, einame su mamate ir ciocia pagrybauti, kol susirinks medžiotojai. Kalvelė čia staigiai leidžias žemyn, o pakalnėje kugžda mažas kristalinis upelis, tarsi sekdamas miškui paslaptinę pasaką apie kažkokius tyrus, skaidrius, kristalinius kaip jis pats dalykus. Paupelyje, ant sidabrinų ir smaragdinių samanų, baltuoja, geltonuoja ir raudonuoja grybų galvelės.

²³² *Tupi kiškis po ežia, po ežia palindęs,
O medžiotojai ničnieko nežino, negirdi.*

*Skalikus staiga pakėlė,
Riksmą, šurmulį sukėlė,
Dėl katės! Dėl katės! (lenk.).*

²³³ *Papiloty (lenk.)* – suktukai plaukams.

²³⁴ *Sibilė* – sen. Graikijoje ir Romoje – ateities pranašautoja.

²³⁵ *Kukorius* – virėjas.

²³⁶ *Kučikas* – virėjo padėjėjas.

Ciocia nemėgsta lankstytis, tad, pamačius per binoklius baravyką, šaukia mus, kad jį išrautume, ir savo ranka deda jį į pintinėlę. Radę vieną baravyką, ieškome šalia daugiau, žinodami, kad grybų pulkininkas nemėgsta gyventi atsiskyręs, ir džiaugiamės, rasdami vis daugiau šeimynos narių.

– Štai radau mamą! – šaukia Nika.

– O aš sūnelį! – atsiliepia Jonelis.

Bet vienoje vietoje radę gražų baravyką rubuilį, veltui ieškojome daugiau.

– Neieškokim, – tarė rimtai Jonelis, – matyti, šitas baravykas buvo kavalierius.

Tuo tarpu šunų skalijimas ėjo artyn. Ūmai vienas šūvis, paskui antras perplėšė miško tylą kaip žaibas tamsą.

Ciocia Karusia krūptelėjo ir pagrobė mamatės ranką.

– Ach, Maryniu, koks baisus šūvis! Jaučiu kažką negera. Dieve, saugok mano brangujį vyrą!

Mamatė ramino, bet ciocia jau nebenorėjo nė grybauti, ir grįžome į aikštę.

Dar minutę paskalijo šunes ir nutilo. Atsiliepė vienas diskantas, antras, paskui trumpai vampterėjo bosas, paskui baritonas – ir koncertas pasibaigė.

Bet prasidėjo antras. Suskambo linksmi, triumfingi trimitėlio tonai. Mestą obalsį pakėlė kitas trimitėlis, ir trečias, ir ketvirtas. Vienas skardenos arčiau, kitas toliau. Puikiai skambėjo trimitėlių šūkliai, pilni gyvybės ir galios. Rodė, kad tai miško dievaičiai, girių viešpačiai, šaukia kits kitą į puotą, per kurią žaliaplaukės driadės²³⁷ pilstys jiems auksinį midų į sidabro taurages. Pagaliau nutilo ir jie. Neilgai trukus išgirdome kalbant ir juokiantis, ir aikštėje pasirodė medžiotojai. Pryšakyje ėjo dėdė Boles – gyvas ir sveikas, nepaisant ciocios Karusios nujautimų, ir ne tik sveikas, bet dar taip spinduliuojąs džiaugsmu, kad aš tuojau supratau jį turėjus šiandien laimės. Ciocia Karusia guviai priėjo prie jo, tiesdama rankas.

– Matau dar tave gyvą ir sveiką, *Boleczku drogi!* Ak, kaip bijojau! Tas paskutinis šūvis buvo toks baisus...

– Visados egzageruoji, Karusia, – tarė dėdė, bučiuodamas ciociai ranką. – Ko čia bijoti? Tiesa, kad šūvis buvo baisus, bet ne man, tik vargšei stirnai, nuo jo kritusiai. Gali mane pasveikinti: nušoviau puikų ožį, esu lig šiol medžioklės karalius.

– Taip ir turi būti. *To ci się przecież należy*²³⁸. Sveikinu ir didžiuojuos savo vyrą.

Dėdei ir ciociai taip savo jausmus beliejant, antrame aikštės gale dėdė Aleksandras kalbėjos su tėveliu.

– Sakyk, Liudvikai, kas čia per mistifikacija? Juk negaliu tikėti, kad tas taiklus šūvis į pat stirnos širdį išėjo iš Bolesio rankos. Čia tavo kokia nors štuka, prisipažink.

– Kokia štuka, – juokė tėvelis. – Boles nušovė, ir gana.

– Tiesa, pasitaiko juk ir aklai vištai grūdas. Bet juk buvo du šūviu, aiškiai girdėjau.

– Šoviau ir aš, bet pro šalį.

– Kalbėk sveikas! Tiek aš tikiu, kad tu šovei pro šalį, kiek tikiu, kad Boles kliudė, ir dar į pat širdį.

– Bet prašau tave, Aleksandrai, nerodyk to savo netikėjimo. Teturie ir jis satisfakcijos. Ar nematai, kaip džiaugias ir didžiuojas?

– Matau ir mirštu juokais. Gerai, apsimesiu tikįs. Bet už tai turi pasakyti, kaip iš tikro buvo.

– Buvo taip. Žinai, stovėjau per kelis žingsnius nuo jo. Žiūriu, eina ožys. Duodu Bolesui ženklą šauti ir pats drožiu tiesiai į širdį. Maniau, kad šausiu vienkart su juo, bet pasirodė, kad mano šūvis buvo kokia puse sekundės pirmesnis. Jo šovinį radau medyje, per kelias žingsnius į šalį nuo stirnos.

– Komedijos! Ir jis visai negirdėjo tavęs šaunant?

– Net nesapnavo. Juk šaudamas jis užsimerkia ir taip yra išsigandęs, kad nieko nemato ir negirdi.

Gerai supratau, kas nušovė stirną, bet supratau ir tai, kad reikia *trzymać język za zębami*²³⁹.

²³⁷ *Driadės* – graikų ir romėnų mitologijoje miškų nimfos, gimdavusios kartu su medžiais, gyvendavusios juose ir su jais mirdavusios.

²³⁸ Tu to ir vertas (*lenk.*).

²³⁹ Laikyti liežuvį prikandus (*lenk.*).

Netrukus šauliai atnešė tariamąjį dėdės trofėjų. Graži, didelė stirna ilgomis, laibomis kojelėmis, puikiais, šakotais ragais ir grakščia, išmintinga galvele gulėjo ant žalių samanų. Ant gelsvos krūtinės juodavo nedidelė žaizda, pro kurią išbėgo gyvastis. Tas lengvas kūnas, dar prieš pusvalandį drebėjęs gyvybe, greitas kaip vėjas, vikrus ir gracingas, dabar tįsojo sunkus ir nejudrus kaip uolos luitas. Suskaudo man širdį, ir pamaniau: „Kaip gera, kad nesu berniukas, niekuomet bent nenužudysiu tokio gražaus, nekalto padaro“. O kai, arčiau žiūrėdami, su Nika pamatėme stirnos snukelio gale kraujo, rados taip gaila, kad akyse pajutau ašaras.

– Žinai, Irusia, aš niekadęs nemedžiosiu, – tyliai pasakė Nika.

Visi medžiotojai ėjo žiūrėti stirnos, o dėdė didžiudamasis kreipė kiekvieno dėmesį į stirnos nepaprastą gražumą ir didumą. Ciocia Karusia žiūrėjo į trofėjų per binoklius, sakydama, kad iš jo kailio padarysianti kilimėlį, o ragus, gražiai aptaisytus, pakabinsianti.

– Ragai kabos mano kabinete, – tarė dėdė, – bet kailis turi puošti tavo kambarį ir nuolat minėti, že *masz męża zucha*²⁴⁰.

Tarnaitė nešė jau garuojantį bigosą, skleidžiantį malonų alkaniems medžiotojams kvapą. Nutilę visi ėmė pietauti. Braškėjo tiktai ugniakurai. Aplink vieną sukinėjos Nikodemus su dideliu verdamuuju šaukštu, o pas kitą šauliai šildės bigosą, kurio ir jiems patiekė mamatė. Nikodemus tais pietumis nesirūpino, nes virti tarnams būtų, jo nuomone, begalinis virėjo orumo pažeminimas, prie kurio niekas jo nebūtų privertęs.

Nutildęs alkį, dėdė Aleksandras tarė:

– Lig šiol maniau, kad toje mūsų senojoje žemėje viskas nuobodu ir seniai žinoma. Bet nuo šios dienos sutinku su seneliu Šekspyru, kad yra pasaulyje dalykų, apie kuriuos nėra sapnavę filosofai.

– Kas gi padarė tokios įtakos tamstos nuomonei? – paklausė kažis kas.

– Taiklus mano svainio Boleslovo šūvis.

– O aš taip pat sutinku su kažkuo, kurs yra pasakęs, kad kai kurie asmens beironizuodami patys tampa juokingi, jei tos ironijos priežastis visiems tokia aiški, – atsiliepė dėdė Boles.

– Kokia gi tai priežastis, tavo nuomone? – paklausė dėdė Aleksandras.

– Pavydas! – išdidžiai atsakė dėdė Boles.

Dėdė Aleksandras, agnus šaulys, net šokterėjo ir gal būtų neiškentęs neatidengęs paslapties, kad tėvelis nebūtų įsimaišęs juokaudamas į šneką ir nebūtų jos nukreipęs kiton pusėn.

– Bet juk tamsta, pone Boleslovai, šovei du kartu? – pasakė kažkas. – Girdėjome du šūviu greit po viens kito.

– Kam aš šausiu du kartu? Kieno pirmas šūvis toks, kaip tas, – čia dėdė Boles gražiu gestu ištiesė ranką į tą pusę, kur gulėjo stirna, – tam antro nereikia.

– Tai aš šoviau antrą šūvj, – tarė tėvelis. – *Na wiat Bolesiowi*²⁴¹.

Medžiotojai žvilgterėjo į kits kitą ir nutilo.

Bet niekas negalėjo pagadinti dėdės Bolesio ūpo, iškilusio į tokias aukštybes, kad po pietų pasišaukė mane ir, duodamas dvidešimt kapeikų, tarė:

– Važiuodama per miestelį, nusipirk saldainių sau ir broliams.

Pavalgę medžiotojai tuojau nuėjo atgal į mišką. Ciocia Karusia vėl graudžiai atsisveikino su dėde ir, jam besitolinant, vėl su balta, puria rankele braižė ore kryžių.

Kai, grįždami namo, sustojome prie krautuvės pirkti saldainių, ciocia Karusia dar nuo savęs pridėjo pinigų, kad saldainių būtų daugiau ir skanesnių. Įeidama į krautuvę, sutikau pono Kazlausko dukteris. Kadangi jos buvo mano geros pažįstamos, nes kartais ateidavo su tėvu pas mus pažaisti, tai nuoširdžiai pasibučiavome. Važiuojant toliau, ciocia paklausė:

– Kas buvo tiedvi mergaiti, su kuriomis bučiavais?

– Pono Kazlausko dukters, – atsakiau.

²⁴⁰ Kad turi drąsų vyrą (*lenk.*).

²⁴¹ Bolesio garbei (*lenk.*).

– Kas tas ponas Kazlauskis?
 – Želvių dvaro urėdas, – tariau.
 – Ach, tas urėdas! – su panieka pasakė ciocia ir, valandėlę patylėjęs, tarė mamatei:
 – Nepalaikyk už pikta, Maryniu, kad kišuos ne į savo dalykus, bet kadangi tu nematai reikalo nurodyti savo dukteriai jos netikusį pasielgimą, tai aš jaučiu pareigą tai padaryti.
 Mamatė nustebus pažiūrėjo į mane ir į ciocią. O aš, nenusimanydama, ką čia blogai padariusi, išsigandau ir pastačiau akis.
 – Pirmų pirmiausia, krautuvėse, gatvėse ir apskritai viešose vietose nesibučiuojama. Argi nesi dar to girdėjęs nuo mamos?
 – Nebuvo dar nei reikalo, nei progos, – atsakė už mane mamatė. – Dar jai yra laiko pasaulio kodeksą išmokti.
 – Antra, bučiuojamasi tik su lygiais sau asmenimis. Ar pamąstei, kas tu, o kas jos? Tu – panelė Daugirdaitė, kurios bobutė – tėvo tikroji motina – *pani z panów*²⁴², ir jos, kažkokios Kazlauskaitės, urėdo dukters, tokios žemos kondicijos žmogaus. Dar kas žino, ar bajoras.
 Per mamatės lūpas žaibu pralėkė šypsena, ir nuo jos sutirpo mano išgąstis.
 – Įsivaizduok, Karusieczko, nesiteiravau. Bet veikiausiai bajoras, nes, atsimenu, kartą atsiuntė Liudvikui laišką su lako antspaudu, kuriame buvo kažkoks herbas.
 Ciocia Karusia niekinamai išpūtė lūpas.
 – *Et, jeżeli i szlachcic, to szaraczkowy*²⁴³. Kokia čia konfidencija²⁴⁴ su tokiais žmonėmis!
 – Matai, Karusieczko, nei aš, nei mano vaikai nežiūrime į žmogų tuo žvilgsniu. Stengiuos įkvėpti vaikams, kad žmogaus vertė pareina ne nuo jo kilmės, bet nuo jo doros.
 – Taigi. Žinau tavo demokratiškus principus. Leisk pasakyti tau, Maryniu, kad apskritai per daug demokratiškai auklėji vaikus. Toks, pavyzdžiui, dažnas žaidimas su gaspadoriaus vaikais, toks sėdėjimas žiemos vakarais su šeimyna ir dainavimas – *do czego to podobne!*²⁴⁵ Kokie rezultatai! Vaikų lenkiškas akcentas kartais tiesiog *horrible*²⁴⁶. Kartais jie vartoja net ištisus žemaitiškus žodžius, kartais ir jų manieras nėra tinkamos Daugirdams, kartais, užuot dainavę lenkų daineles – tiek jų yra gražių, juk atsiunčiau jums, – niūniuoja žemaičių piemenų dainas.
 – O aš džiaugiuos tuo, nes man labai svarbu, kad mano vaikai būtų tikri savo krašto žmonės, – tarė mamatė.
 Ciocia paraudo, nes baisiai nemėgo, kai kas drįso nesutikti su jos nuomone. Ir kalbėjo toliau suerzintu balsu:
 – Tokias keistas skelbi pažiūras, Maryniu, kad aš jų net nesuprantu. Ką reiškia „tikri savo krašto žmonės“? Labai, labai man skaudu. Ką pasakytų mūsų motina – *pani z panów* pamačius, kad jos sūnaus vaikai auga kažkokiais chlopomanais. Norėčiau, kad mano brangiausio brolio, kurį taip myliu, vaikai būtų tinkamiau auklėjami. Jis pats, vargšas, taip susirūpinęs ūkiu ir reikalais, galima sakyti, pats ant savo pečių nešąs visą ūkio naštą, neturi laiko jais užsiimti. Pagaliau tai ne jo darbas. Tam yra motina. Jos pareiga taip užauklėti vaikus, kad jie taptų vertais savo giminės atstovais.
 Mamatė tylėjo, žiūrėdama tolybėn. Nutilo ir ciocia Karusia ir sėdėjo, keistai sučiaupusi lūpas.
 Mano širdyje pakilo pyktis ant ciocios už mamatę. Saldainiai, kuriuos laikiau rankose, ūmai rados man nemalonūs, ir nutariau nevalgyti nė vieno.

* * *

²⁴² Kilminga ponia (*lenk.*).

²⁴³ Et, jeigu ir bajoras, tai smulkus (*lenk.*).

²⁴⁴ Konfidencja (*lenk.*) – familiarumas.

²⁴⁵ Į ką tai panašu! (*lenk.*).

²⁴⁶ Siaubingas (*pranc.*).

Vakare būru sename name. Kambariai pilni svečių. Ponų dalis lošia kortomis kabinete, kiti sėdi su poniomis salone, kur vyresniosios susispietė aplink didžiąją kanapą. Ciocia Karusia atrodo dar jaunesnė su savo dideliais deimantiniais auskarais, barstančiais saujas kibirkščių, ir su violetinio atlaso rūbu. Labai mėgstu žiūrėti į gražias, pasipuošusias ponias. Bet šiandien ypač viena pririšo prie savęs mano akis – ta su juodu aksominiu rūbu, baltais pūkeliais apsiūtu. Kokie jai vešlūs plaukai, kaip linai, akys lyg žibutės, koks baltas ir permatomas lyg porcelianas veidelis, kokios vaikiškos lūpelės! Nedažnai ją tematau, nes gyvena tolokai ir tik retkarčiais teatvažiuoja aplankyti mamatės, savo mokslo draugės. Žinau, kad ji buvo ištekėjus, bet vyras buvo toks negeras ir nemandagus, kad ji netrukus sugrįžo pas savo mamą. Žiūriu į ją ir mąstau, koks baisus žmogus turi būti tas jos vyras, kad nemyli tokios stebėtinios ponios. Ir vaizduojuos jį panašų į Mėlynbarzdį, papieštą mano pasakų knygoje.

– Sužavėjai mano Irusią, Bronciu, – tarė jai mamatė, pažvelgus į mane. – Matai, kaip įsižiūrėjusi į tave, kaip į paveikslą.

Ji pažiūrėjo į mane ir pašaukė pas save.

– Ar tai tiesa, Irusia, ką sako mama?

Drovėdamos nuleidau akis ir neatsakiau nieko.

– Kodėl gi taip žiūri į mane?

– Nes į tamstą miela žiūrėti, nes tamsta baisiai graži, – tariau, nebesuvaldydama savo dvasios pagavimo. Ji nusijuokė, pakalbėjo su manim ir pakvietė atvažiuoti pas ją su mamate.

– Kad mamatė neima ten, kur nėra vaikų. Nes ką aš ten dirbčiau?

– Bet pas mane turėsi ką dirbti – žiūrėsi į mane, – juokėsi ji.

– O gal dėl išimtinio asmens mamatė ir padarys išimtį, – tariau rimtai.

Arti sėdintieji svečiai ėmė juoktis. Ji pabučiavo mane, o aš laiminga sugrįžau į savo kertelę, vieno dalyko tetrokšdama: taip sėdėti, taip vaikščioti, taip kalbėti, kaip ji.

Dėdienė Aleksandrienė, žvairi, smailianosė blondinė, atsisėdusi šalia ciocios Karusios, gyrėsi savo šeiminkavimu.

– Vos vos išsisukau iš namų, jau neturėjau vilties gėrėtis jūsų miela draugija. Darbo turiu lig kaklo. Mano nuomone, gana mums to poniško dosnumo ir tos nonšalancijos²⁴⁷. Jei norime gyvuoti, turime išmokti traukti pelną iš kiekvieno daikto. Dėl to įsteigiau sausų konfitūrų fabriką, tikrąjį fabriką. Vaisių šįmet tokia begalė, ir tokie jie pigūs, kad tiesiog širdį skauda pardavinėti už niekus. Tad sumaniau kitaip verstis. Išaina agnūs konfitūrai. Turiu daug užsakymų. Kelios mergaitės per ištisas dienas kaišia²⁴⁸ obuolius ir grūšes. Nieko daugiau, tik kaišia. O virimą turiu prižiūrėti pati asmeniškai, nes niekas taip nemoka. Turėsiu gero pelnelio, pamatysit.

– Tu esi tiesiog sutverta būti šeimininke, – stebėjos ciocia Karusia. – Laimingas Aleksandras, radęs tokį turtą. Bet ne visiems taip vyksta, – pridėjo tyliau ir atsidukėjo.

– Turbūt jau esi mačiusi, Karusieczko, – kalbėjo vėl dėdienė Aleksandrienė, – naują Cvierčakevičienės knygą apie kepinius? Tai tikras turtas šeimininkei. Daugybę receptų jau išbandžiau – žinai, kaip mėgstu kulinarų meną – *wszystko doskonałe, Aleksander był zachwycony*²⁴⁹.

– Pasigailėkit, mielosios ponios! – sudėjus rankas, meldė guvi, meili ponia Gužauskienė. – Ūkis – ak, *c'est un conte pour dormir debout!*²⁵⁰ Jau man jis lig šiol! – ir ponia Gužauskienė su savo baltu piršteliu brūkštelėjo per kaklą. – Nutarkime nekalbėti šįvakar nei apie ūkį, nei apie vyrą, nei apie vaikus, apie visus tuos kasdieninius nuobodumus. Kalbėkime apie dailę, literatūrą, meilę, politiką – ak, tiek gražių dalykų juk yra pasaulyje!

Ponios juokdamosios pasisakė noromis priimančios jos sumanymą. Tik dėdienė Aleksandrienė ir ciocia Karusia labai pasipiktino. Ir ciocia Karusia tarė:

²⁴⁷ Nonszalancja (*lenk.*) – niekinimas, žiūrėjimas su panieka.

²⁴⁸ *Kaišti* – skusti.

²⁴⁹ Viskas puiku, Aleksandras buvo sužavėtas (*lenk.*).

²⁵⁰ Tai nuobodybių nuobodybė! (*pranc.*).

– Nuobodu tai, kas yra mūsų pirmoji pareiga? Atleisk tamsta, bet man tas pasakymas atrodo per daug lengvabūdis.

– Kaip tat! Pabandykim būti valandėlę lengvabūdės, sekdamos savo ponus vyrus, lengvabūdiškai kovojančius dabar žaliajame lauke ir nė kiek apie savo pareigas nemąstančius, – juokės ponია Gužauskienė.

– Tad pirmų pirmiausia proponuoju užmiršti ponią Cvierčakevičienę su visais jos gerbiamaisiais veikalais ir kalbėti apie lengvabūdesnius rašytojus, – tarė ponas Jonavičius.

– Kai tamsta apsivesi, taip neironizuosi. Vyrai apsivedę tepamato, ką reiškia pati gera šeimininkė. Prieš tai jiems tie dalykai nelabai terūpi, ir paskui gailis, bet jau per vėlu, – pasakė ciocia Karusia.

– Pamatysi tamsta, – tarė ponia Bronislava, – kai apsivesi, pirmosioms jungtuvių sukaktuvėms dovanosi savo žmonai visus ponios Cvierčakevičienės raštus, gražiai apdarytus.

– Ir būsiu laimingas, sulaukęs nusisekusio kepinėlio, – pridūrė ponas Jonavičius. – Bet lig tam dar neįvykus, laimės man tiekia ir lengvabūdiškesni dalykai, ir dėl to paduodu sumanymą pamuzikuoti.

– Gali sau tamsta juokauti, tačiau faktas pasilieka faktų: nei literatė, nei muzikė niekadoms nėra gera pati, motina nei šeimininkė, – tarė ciocia Karusia.

Į tai niekas neatsakė. Pono Jonavičiaus sumanymas labai patiko, ir visos ponios ėmė prašyti, kad pagriežtų pats sumanytojas. Bet jis sakė norįs pirma paklausti ir prašė mamatę paskambinti. Po mamatės kelios panelės, ilgai prašomos, sutiko atsisėsti už pianinio, o paskui padainavo savo violončele ponas Jonavičius. Bet gražiausia buvo, kai pradėjo dainuoti ponia Bronislava. Aš pati jau nebežinojau, kuo labiau gėrėtis: ar jos grožiu, ar balsu. Iš pradžios dainavo itališkai, ir nesupratau nė vieno žodžio, bet kai paskui padainavo: „*Gdybym ja była stoneczkiem na niebie*”²⁵¹, – mažčiau, kad ji jau yra saulelė, tokia meili, linksma, auksinė.

Koncertui pasibaigus, ponas Jonavičius tarė:

– Dabar, gerbiamųjų ponių nutarimu, pradėdame kalbėti apie muziką. Ar tamstos esate pastebėję šį keistą faktą, kad kiek panelės beveik visos groja, aukodamos muzikai kartais nemaža laiko, tiek ponios visai ją užmiršta?

– Sunku nepastebėti. Juk pačios esame tais keistais faktais, – nusijuokė viena ponia.

– Čia pat tuojau padarysime anketą, – pridūrė antra.

– Visos čia susirinkusios panelės – be išimties – groja, o ponios – kai kurios gal jau net natas yra užmiršusios, išskyrus ponias Mariją ir Bronislavą.

– Manęs negalima nė skaičiuoti, – tarė ponia Bronislava, – per trumpas buvo mano ištekėjimas.

– Tiesa. Tai tik viena iš viso mūsų būrio.

– Ponia Karolina, vyro kulto skelbėja, gali mums prikišti, kad nepildome žmonių pareigų, užmiršdamos muziką, užuot džiuginusios ja savo vyrus, – tarė juokdamos ponia Tarvydienė. – Per daug muzikuoti – nesveika, bet truputį, vyru...

– Kaip visados, taip ir dabar esu tos nuomonės, kad žmona turi visokiais galimais būdais stengtis daryti savo vyrą laimingą, – rimtai ir išdidžiai atsakė ciocia Karusia.

– *Ach, gdybyż to ich uszcześliwiato!*²⁵² – sušuko ponia Gužauskienė. – Deja! laimingus padaro juos gardūs pieteliai, linksma medžioklėlė, įdomus preferansėlis, *drzemka poobiednia*²⁵³, bet muzika?!

Ponios ėmė juoktis.

– Tad faktas konstatuotas, – tarė ponas Jonavičius. – Dabar tamstos teikitės paaiškinti, kokia yra jo priežastis. Tai įdomus psichologijos klausimas.

– Priežastis labai aiški: naujos pareigos, laiko stoka, – atsakė viena ponių.

– Ši priežastis nėra svarbi. Tamstos nesate taip apkrautos darbais, kad, turėdamos gerų norų, negalėtumėt rasti atliekamą valandą, – tarė ponas Jonavičius.

²⁵¹ „*Jeigu aš būčiau danguje saulelė*“ (lenk.). Tai lenkų poeto romantiko Stefano Witwickio (Vitvickio) (1802–1847), draugavusio su Chopinu (Šopenu) ir Mickevičiumi, dainelė „Troškimas“ („*Życzenie*“). Muziką sukūrė Chopinas.

²⁵² Ak, jeigu tai juos padarytų laimingus! (lenk.).

²⁵³ Popiečio miegas (lenk.).

– Mano nuomone, – pasakė ponė Tarvydienė, – svarbiausia priežastis yra moterystės gyvenimo proza, į kurią klimpsta visos artistiška poetiškos aspiracijos.

– O taip. Tai tiesa, – atsiliepė balsai. O ponė Gužauskienė tarė:

– O aš manau kitaip. Ir užuot skrajojus abstrakcijose, nutūpsiu ant konkrečios dirvos. Tai labiau tamstas įtikins. Visados mėgau muziką ir pas tėvus daug grodavau. Ištekėjus iš pradžių taip pat grodavau. Bet mano vyras, kurs pirma gėrėdamasis klausydavo mano muzikos, dabar visai atšalo. Kartais, gavus kokių naujų natų, prašyte prašydavau, kad paklausytų. „Dabar esu toks pavargęs, palauk, paskui“. Tas „paskui“ niekad neateidavo. Taip nieko neragindama, nerasdama jokio atgarsio, ėmiau vis mažiau groti ir netrukus visai lioviaus. Štai turime tamstos vyriausiąją priežastį. Yra ji ne mummyse, bet mūsų „galvose ir viešpačiuose“.

– Kam tamstos drabstote į mus tokiais šmeižtais? – tarė vienas ponas, atėjęs iš kabineto. – Aš, jau seniai moterystės jungą velkęs, visados su didžiausiu pasigėrėjimu klausau grojant poniją Mariją.

– Nes tai ne tamstos žmona, – tarė ponė Gužauskienė.

– Man rodos, kad visų tų priežasčių susideda po truputį, ir teatsispiria prieš jas tas, kas tikrai, giliai myli muziką ir negali be jos gyventi, – pasakė mamatė.

– Sužinojęs tamstų nuomonės, pareiškiu savąją, – tarė ponas Jonavičius. – Muzika yra moteriškėms – nekalbu apie išimtis – viena iš daugelio priemonių tikrajam tikslui pasiekti – ištekėti. Pasiekus tikslą, ji, būdama nebereikalinga, nyksta.

Ponios sujudo.

– Tamstos nuomonė neturi vertės, nes negali būti bešališka. Tamsta juk seniai žinomas įbingęs antifeministas.

Labiausiai užsigavo panelės.

– Koks jžūlumas skelbti atvirai tokius dalykus!

– Aš tikrai turiu drąsos žvilgterėti tiesiai į akis, – gynė ponas Jonavičius.

Bet panelės užpuolė jį visu urmu, lyg vapsvos, durstydamos savo pasileidusių suktis liežuvių gyliais.

Dėdienė Aleksandrienė beveik nesišalino nuo ciocios Karusios. Kalbėjo jiedvi vis apie ūkį, apie vyrą ir vaikus ir, matyti, labai buvo patenkintos viena antra.

– Visai man netinka tas jūsų garsusis ponas Jonavičius, – sakė ciocia Karusia dėdienei, atkariai išpūsdama lūpas.

– Atsargiai! Kai kam gal būtų nemalonu išgirsti tokią nuomonę, – tarė dėdienė Aleksandrienė, paslaptinai šypsodama.

– Kam? Kam? – smalsiai paklausė ciocia.

– Rodos, šiandien ponios Karolinės malonė nusigręžė nuo tavęs, Marynia, – tarė ponė Bronislava mamatei, atėjusi drauge į valgomąjį.

– Taip. *En face*²⁵⁴ beveik niekad jos neregiau, bet šiandien ji visai nusikreipė dėl vieno baisių baisiausio nuotykių.

Ir mamatė papasakojo, kas atsitiko grįžtant iš miško.

– Bet užtat ponė Aleksandrienė, rodos, malonės zenite, – tarė juokdamos ponė Bronislava.

– Visados taip. Mudvi su ja esame lyg dvi svarstyklių lėkšteli: vienai kylant, krinta antroji. Bet manoji visuomet stovi aukščiau – deja!

– Žinoma, prieš jos pilnumą tu tokia tuštutė, – tarė ponė Bronislava ir pabučiavo mamatę.

Įtarpiais ateina į saloną dėdė Boles, pasiliosavęs nuo kortų, ir, atsisėdęs prie ponios Bronislavos, visą laiką su ja kalbąs.

Kiekvieną kartą ciocia piktažiūri į tą pusę ir nekantriai kramto lūpas, – ženklas, kad kas nors jai nepatinka. Pagalios, ponė Bronislavai pradėjus šelmiškai juoktis, ciocia stojas ir, paėmus dėdienės Aleksandrienės ranką, sako:

²⁵⁴ Iš priekio (*pranc.*).

– Pasivaikščiokim valandėlę, jau per ilgai sėdėjome. – Ir eina į tą salono galą, kur sėdi ponias Bronislava ir dėdė Boles.

O sugrįžus atgal į kanapą, sako dėdienei:

– *Właściwie, w dobrem towarzystwie rozwódki nie powinny być przyjmowane. To zawsze działa demoralizująco*²⁵⁵.

– Visai sutinku su tavim, Karusieczko, ir suprantu, kad tai užgauna tavo aukštus principus. Bet ką padarysi – dora smunka.

Tuo tarpu mamatė, parėjusi į saloną, įsimaišė į panelių būrelį ir taip prabilo:

– Seniai turiu vieną sumanymą. Nutariau išdėstyti jį šiandien, pasinaudodama šiuo susirinkimu. Kreipiuos specialiai į paneles. Viena, dėl to, kad turite daugiau liuso laiko, antra – neseniai išėjusios mokslą, gal gyviau užjaučiate tuos, kuriems visi takeliai į šviesą yra užkirsti. Pirmų pirmiausia jie užkirsti mūsų darbininkų vaikams. Tad mano mintis yra tokia: ar ne gera būtų įsteigti tokį mažą ratelį, kurio nariai apsiimtų mokyti tuos vaikus?

Pirma atsiliepė džiaugsmingu balsu jaunutė panelė Milvydaitė:

– Labai, labai būtų gera! Aš tuojau įsirašysiu į tą ratelį. Man taip gaila tų vaikelių, kurių niekas nemoko. Mūsų pensijoje buvo toks panelių būrelis, – ir aš prie jo priklausiau, – kurios nutarė būti naudingos visuomenei ir šviesti liaudį.

Bet kitos panelės visai kitaip priėmė mamatės pasiūlymą.

– Tai uždavinys, didesnis už mūsų jėgas. Reikia tik atsiminti, kas yra tie vaikai: murzini, nešukuoti, puslaukiniai...

– Ir to laiko ne taip jau pervirš. Tai svečiai, tai į svečius, o visam karnavalui važiuosiu į Varšuvą.

Mamatė stengėsi sugriauti visas tas kliūtis. Sakė, kad galima esą viską sutaikinti, kad vaikus galima išmokyti švarumo, kad jų tarpe esą ir labai gabių, kad, išvažiavus karnavalui, vaikai galės išilsėti, nes *lepszy rydz niż nic*²⁵⁶. Bet visa tai netikino, nes nebuvo gero noro.

Tuo tarpu visas salonas ėmė domėtis tuo pasikalbėjimu ir reikšti savo nuomonių.

– Ar manai, kad jie bus už tai dėkingi? – paklausė dėdienė Aleksandrienė. – Iliuzijos! Pamatę, kad ponai jiems geri, jie dar labiau ims snausti prie darbo ir dar daugiau vaginėti.

– *To coś pachnie chłopomanją*²⁵⁷, – tarė ponas Konarskis, atkišdamas apatinę lūpą, kaip grafas Č., kurį jis visu kuo sekė.

– Man tai vien krikščionybė tekvepia, – atsakė mamatė, – nes jau katekizme liepiama nemokančius mokyti.

– Nepasakysiu, kad jaunoms panelėms būtų labai naudinga muzikų vaikų draugija. Pačios nepajus, kaip įsigys įvairių bruožų, netinkamų salone, – tarė ponias Konarskienė.

– Ir kame juos mokyti? Į gyvenamąjį kambarį leisti pavojinga, nes gali ko nors negeistino palikti.

– Ir ką nors pasiimti.

– Tamstos vis kalbate apie neesminius dalykus, – tarė ponas Jonavičius. – Visa tai lengvai sutvarkoma. Vieną dalį tų nemalonumų galima visai pašalinti, kitą sumažinti. Čia svarbu principas: ar reikia šviesti liaudį, ar ne. Jei reikia, tai reikia kiek ir pasiukoti, jei ne, tai kam gi?

Nuomonės buvo įvairios. Vieni sakė, kad, be abejo, reikią mokyti tikybos, skaityti ir rašyti, o aukštesnysis mokslas esąs liaudžiai pavojingas, nes, visiems jį išėjus, nebebūtų kas dirbęs fiziškus darbus. Kiti manė, kad rašymas esąs liaudžiai žalingas, nes mergaitės pramokusios tuojau imsiančios rašinėti laiškus jaunikiams, o vyrai falšuosią²⁵⁸ vekselių parašus. Dar kiti net ir skaityme matė didelio pavojaus.

– Išmokusios liaudį skaityti, – sakė ponas Gužauskis, – ar tamstos priversite ją skaityti vien maldaknyges ir šventųjų gyvenimus? O jei kas įbruks ką kita? Ar manot, kad nebus ko? Gal dar

²⁵⁵ Iš tiesų, į dorą draugiją išsiskyrusios moterys neturėtų būti įleidžiamos. Tai demoralizuoja (*lenk.*).

²⁵⁶ „Geriau žvirblis rankoje, negu briedis girioje“ (*lenk.*).

²⁵⁷ Tai kvepia beveik chlopomanija (*lenk.*).

²⁵⁸ Falszować (*lenk.*) – falsifikuoti, klastoti.

nežinot, bet aš jau esu girdėjęs, kad Tilžėje pradėjo eiti žemaitiškas laikraštis. Visi jo bendradarbiai, žinoma, kilę iš liaudies, tad, kaip du kartu du keturi, pradės rašyti prieš ponus ir lenkus. Atminkite mano žodį.

– Sakyti, anot tamstos, jog nereikia mokyti skaityti dėl to, kad išmokus galima skaityti blogas knygas – tai vis tiek, kaip tvirtinti, jog nereikia mokyti vaiko kalbėti dėl to, kad išmokęs jis gali meluoti ir keikti. Skaitymas – tai ta pati kalba, tik vienu laipsniu aukščiau. Man, gyvenusiam Anglijoje ir Belgijoje, tas klausimas seniai išspręstas ir pabaigtas, – tarė ponas Jonavičius.

– Kaip keista, tarė mamatė. – Ką tik viena panelė deklamavo „*Przed sądem*“²⁵⁹. Tokios gražios eilės! Juk jos baigias žodžiais: „*Pójdź, dziecię, ja cię uczyć kaćę!*“²⁶⁰ Tamstos gėritės Konopnickiene, bet koks grynai platoniškas yra tas jausmas! Tamstos nenorite nė pabandyti įkūnyti tų idėjų į darbą.

– O, kad čia būtų lenkų liaudis, tai būtų visai, visai kas kita! – sušuko viena panelė. – Bet ta jų kalba tokia muzikiška ir nekultūringa.

– Kad lenkiškai, – tarė kita, – aš tikrai bandyčiau. Bet kaip čia mokysi lenkiškai, kad jie nieko nesupranta?

– Kaip tat. Sunkiausias dalykas ir yra tas kalbos klausimas. Pradėti mokyti lenkiškai baisiai sunku, darbo begalė, o rezultatas – nulis. Taisyklingai kalbėti jų neišmokysi, o tas baisus lenkiškų žodžių kraipymas – tikrai, nors bėk į pasaulio galą.

– Be to, man rodos, kad tai yra dorinė pareiga mokyti vaiką jo gimtąja kalba. Kitaip nesiskirtume nuo rusų, – tarė mamatė.

– *Ach, Maryniu, zastanów się, co mówisz!*²⁶¹ – sušuko pasipiktinusi ciocia Karusia. – Ten priešų kalba, o čia brolių.

– Brolių kalbos gali jie išmokti paskui, bet pirma turi mokytis savosios, – atsakė mamatė.

Pasirodė, kad kalbos klausimas tikrai yra painus, nes kelios panelės, ką tik sugrįžusios iš Varšuvos ir Rygos „pensijų“, sunkiai tesusikalba žemaitiškai. Trumpai sakant, mamatės sumanymas nepavyko. Visą ratelį tesudarė viena panelė Milvydaitė.

– *Czotem, pani Maryniu, czotem!*²⁶² – tarė ponas Tarvydas, atėjęs į saloną ir sužinojęs, apie ką kalbama. – Niekas geriau neįvertins tamstos sumanymo gražumo už mane, tiek pasidarbavusį baudžiavai panaikinti. Bet vykdyti tą puikų sumanymą labai sunku. Juk tamsta žinai, kaip žiauriai persekioja valdžia privatų mokymą.

– Kam valdžia turi žinoti? – pasakė mamatė. – Juk galima viską daryti slapta. Aš pati kiek jau metų mokau po truputį, o lig šiol niekas nesužinojo.

– Laimingas atsitikimas, daugiau nieko. Bet gali būti ir kitaip. Kiekvienas tarnas supykęs gali denuncijuoti²⁶³.

– Gerai, sakysime, kad tai gali atsitikti, – tarė mamatė. – Bet kokiame doros kodekse parašyta, kad baimė dėl savo kailio paliuosuoja nuo pareigų ėjimo?

– Čia kaip tik ne savas kailis rūpi. Reikia turėti atmintyje tą skriaudą, kuri bus padaryta visai tautai. Kiekvienas mūsų, dvarininkų, neloyalumas duos progos valdžiai nuversti ant mūsų naujų represijų krūvą. O juo labiau būsime spaudžiami mes, tautos kakta, juo labiau vargs visa tauta. Šią valandą nieko daugiau, tik lojalumas, lojalumas ir dar kartą lojalumas. 63-ieji metai buvo mūsų sielų žiedas, bet parodė, kad tokiu keliu nepasieksime nieko.

– Esant mums lojaliems, lojaliems ir dar kartą lojaliems, ar negalės kartais įvykti toks juokingas kazusas, kad tuo būdu nusipelnytų malonių nebebus kam duoti? – tarė ponas Jonavičius.

²⁵⁹ „Teisme“ (lenk.).

²⁶⁰ „Ateik, vaike, aš liepsiu, kad tave mokyčiau!“ (lenk.). Lenkų rašytojos Marijos Konopnickos (1842–1910) eilėraštyje vaizduojamas neišauklėto vaiko teismas. Teismo metu teisėjas supranta, kad šį vaiką reikia ne bausti, bet lavinti. Konopnickos kūryba XIX a. pab.–XX a. pr. buvo populiari tarp lietuvių rašytojų.

²⁶¹ Ak, Marija, pagalvok, ką sakai! (lenk.).

²⁶² Sveikinu, ponija Marija, sveikinu! (lenk.).

²⁶³ Denuncjuość (lenk.) – skųsti.

– Ponas Kazimieras visada pesimistas, – atsakė nekantriai ponas Tarvydas. – Tos malonės, anot tamstos, jau yra ore. *Już je czuć na wierzchołkach*²⁶⁴. Taigi, *kochana pani Maryniu*²⁶⁵, – man leista taip tave vadinti, nes gali būti mano anūkė, – visas tas sumanymas rodo tamstos aukso širdį ir norą aukotis – gražiausius moters sielos žiedus, tačiau vyro protas turi čia tarti savo veto. Laukime. Jūs nežinote to, ką aš žinau.

Į tai niekas nieko neatsakė. Ponas Tarvydas nemėgo priešginių, ypač kai kalbėjo apie politiką. Jo sūnūs turėjo Peterburge aukštas vietas, ir jis sakė geriausiai viską žinąs iš pačių šaltinių. Ir šiaip jau nelabai kas jam prieštaraudavo, nes jis buvo visų apylinkės dvarininkų vyriausias, per pirmąjį lenkmetį buvo pabėgęs į Paryžių ir ten išėjęs aukštuosius mokslus, susipažinęs su Mickevičium ir kitais garsiais žmonėmis.

– Dabar gal panelės pašoks, kad nebūtų nuobodu ir kad vakarienė atrodytų skanesnė, – tarė mamatė ir ėmė skambinti valsą.

Panelės nudžiugo ir tuojau pradėjo sukiotis. Ponas Jonavičius, prisitraukęs kėdę arčiau pianino, kalbėjos su mamate.

– Gražių dalykų išgirdau apie tamstą, – tarė mamatė, – kad tamsta antifeministas.

– Užuot teisinėsis, išdrįsiu paklausti: o tamsta po visų tų pasikalbėjimų dėl savo sumanymo ar didelė esi feminių gerbėja?

– Bet tai dar nereiškia, kad yra už ką labiau gerbti antrąją žmonijos pusę.

– Tiesa. Bet man ypač skaudu, kad taip sunku rasti toje pirmojoje pusėje savo sielos papildinį ir vainiką.

– Duos Dievas, tamsta dar rasi...

Ponas Jonavičius pasilenkė arčiau ir tyliai tarė:

– O jei jau radau ir negaliu pasiekti?..

Mamatė paraudo, nuleido akis ant klavišų ir stipriais akordais užbaigė valsą.

– Prašome kontredansą!

Mamatė ėmė skambinti kontredansą. Ponas Jonavičius tylėjo, žaisdamas su savo „breliokais“ ir retkarčiais mėtydamas žvilgesį į mamatę, o ji težiūrėjo į savo rankas. Paskui tarė, vis nekeldama akių:

– Labai nevaišinga sakyti tai, ką dabar turiu pasakyti. Man labai nemalonu... Bet tamsta juk nesupyksi? Dabar tiek turiu visokio darbo, kad negalėsiu dažnai tamstai akompanuoti. Kada nors... retai... Tamsta nepyksti?

Pono Jonavičiaus gražus veidas pabalo.

– Ne. Klausau ištarmės ir pildau...

Belaukdami vakarienės, visi lošėjai susirinko į saloną. Dėdė Boleś, visas spinduliuotas, pranešė ciociai Karusiai, kad esąs šiandien ne tik medžioklės, bet ir lošimo karalius, nes iš visų laimėjęs.

– *A coż ty, biedny Ludeczku?*²⁶⁶ – paklausė ciocė tėvelį.

– Kodėl bėdinas? – nustebo tėvelis. – Ir aš laimėjau: Boleś laimėjo preferansą, o aš visą.

– *Ależ przegrał daleko ważniejszą grę*²⁶⁷, – tarė gailėtingai ciocia Karusia.

– Kokį? Kodėl kalbi taip mįslingai? Žinai, kad mėgstu visur aiškumą.

– Paaiškinsiu kitąsyk, – atsiduso ciocia.

Buvo tai kažkokia nediena ciociai Karusiai: tolydžio kas nors gadino jai ūpą. Bet blogiausia atsitiko einant vakarienės: dėdė Boleś padavė ranką poniai Bronislavai.

– *Ależ, Bolesiu, wypada ciżprzecież podać ramię którejś ze starszych pań!*²⁶⁸ – tarė ciocia, prie jo priėjus.

²⁶⁴ Jos jau jaučiamos aukštose sferose (*lenk.*).

²⁶⁵ Mieloji ponija Marija (*lenk.*).

²⁶⁶ O ką tu, vargšas Liudeli? (*lenk.*).

²⁶⁷ Bet pralošei daug svarbesnį lošimą (*lenk.*).

²⁶⁸ Bet, Bolesiu, tau dera pirma pasiūlyti paslaugą kuriai vyresnei poniai! (*lenk.*).

– *Nie przyszło mi na myśl. Zresztą*²⁶⁹, esu labai patenkintas ta, kurią vedu, – atsakė dėdė ir, nieko nepaisydamas, nuvedė savo damą į valgomąjį ir atsisėdo šalia jos. Ponios Bronislavos vaikiškos lūpelės juokės jeibingai²⁷⁰. Ji žvilgterėjo į mamatę ir kinktelėjo savo grakščią galvelę.

Per vakarienę ponas Tarvydas, kurs niekad nepraleidžia progos prabilti, pasakė kalbą. Jis kalba sklandžiai ir dailiai, tačiau iš tų kalbų visi juokias dėl to, kad jose visados jis giria save, savo sūnus ir namų šeiminkus.

– *Jeszcze raz ostatni wajdelota przemawia do was, kochani i szanowni sąsiedzi*²⁷¹. Kitąsyk kiekviena Vytauto puota baigdavos seno vaidilos giesme. Ištikimas tradicijai, paskutinysis vaidila per kiekvieną jūsų puotą kelia savo drebantį balsą.

Po tos įžangos kalbėtojas atsikreipė į retus ir mylimus Gedimino pilies svečius. Sakės turįs iliuzijos, kad laikas pasitraukęs atgal ir kad tai esanti vestuvių puota, per kurią jis, už to paties stalo stovėdamas, kalbėjęs į jaunavedžius. Ir kai jis dabar kreipijis į tą pačią pusę, kaip ir tuomet, tai esąs dar tikresnis, kad tos saujos metų visai nesą buvę. Nes štai, toje pačioje vietoje sėdinti jaunoji – tiesa, *bez dzierwczych zasłon, ale z dziewiczym rumieńcem na twarzy i z dziewiczym blaskiem w oczach*²⁷². Paskui, išgyręs ciocią esant geriausią pasaulyje žmoną, o dėdę – geriausią vyrą, užbaigė linkėdamas, kad visuomet tarp jųdviejų žydėtų tokia pat meilė, kad visuomet ir jiedviem patiem rodytųs, jog jųdviejų vestuvių puota tiktai vakar tebuvisi.

Tėvelį ponas tepagyre, pro šalį eidamas, nes tėvelis drįsdavo jam dažnai prieštarauti. Užtat ant mamatės išbėrė visą maišą komplimentų ir pavadino ją *matka ludu*²⁷³. Ir niekas negalįs taip atjausti mamatės ir taip prieš ją už tai nusilenkti, kaip jis. Nes Rusijoje mintį panaikinti baudžiamą pirmieji esą davę Žemaičiai, Žemaičiuose – Telšių apskritis, o Telšių apskrityje – jis su kunigaikščiu Oginskiu²⁷⁴. Nesą reikalo priminti, kaip jis darbavęsis komisijoje, tai visi tebeatmeną.

O kitame stalo gale svečiai šnibždėjo:

– Matot, liaudies prietelis! O ordinariją duoda pasturlakiais.

– Senas komediantas!

Tuo tarpu ponas Tarvydas kažki kaip privažiavo Paryžiaus laikus ir pasakojo, kaip sykį drauge su Mickevičium buvęs baliuje pas kunigaikštienę Čartoriskienę²⁷⁵ ir kaip paskui Mickevičius nuvedęs jį į savo butą ir ten jis nakvojęs vienoje lovoje su juo. Ir kaip, jam maža esant vietos, jis taręs Mickevičiui:

– *Adasiu, posuń się*²⁷⁶.

Pagaliau, pasakęs komplimentus panelėms ir pavadinęs jas vaidilutėmis, – į ką vienas jaunikaitis sumurmėjo: „Tai mes būsime Kęstučiais“, – ponas Tarvydas užbaigė savo kalbą.

– Stebėtina, – tarė dėdė Aleksandras savo kaimynui, kaip jis šį kartą nenuvažiavo į Rymą pas Pijų IX!

– Ir Pijus IX paklausė: ar tai tas Tarvydas, kurs turi sūnus Peterburge? – juokės tėvelis.

Man rodės, kad linksmiausia už stalo buvo poniai Bronislavai ir dėdei Bolesiu. Dėdė, rodės, nieko daugiau nematė ir negirdėjo, kaip tik savo damą, o ji nesiliaudama juokės, kalbėjo ir retkarčiais žiūrėjo besijuokiančiomis akimis į mamatę. Ciocia Karusia svaidė žvilgsnius į jųdviejų pusę, ir matyti buvo, kad gaudė ausimis jųdviejų žodžius. Po vakarienės, nuvesta dėdės Bolesio į saloną, ponija Bronislava tuojau vėl sugrįžo juokdamos į valgomąjį pas mamatę.

– Ar ne gana, Bronciu? – tarė jai mamatė. – Taip nemalonu gildyti kam nors širdį, ir net juokais.

²⁶⁹ Neatėjo į galvą. Pagaliau... (*lenk.*).

²⁷⁰ *Jeibingas* – kuris išdykauja.

²⁷¹ Dar kartą paskutinysis vaidila kalba į jus, mieli ir gerbiami kaimynai (*lenk.*).

²⁷² Be mergautinio vainiko, bet su mergišškai sausuvais skruostais ir mergišškai spindinčiomis akimis (*lenk.*).

²⁷³ Liaudies motina (*lenk.*).

²⁷⁴ *Kunigaikštis Oginskis* – turbūt Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833), politinis veikėjas ir kompozitorius. Po 1794 m. sukilimo išvyko į Italiją, vėliau gyveno Prancūzijoje, Turkijoje.

²⁷⁵ *Kunigaikštienė Čartoriskienė* – Viurtembergo kunigaikštienė Marija Ona Čartoriskienė (1768–1854), nuo 1847 m. gyveno Paryžiuje; parašė apysaką ir kelis apsakymus.

²⁷⁶ Adomuk, pasislink (*lenk.*).

– O man visai ne! Tai jai už visas tas adatas, kuriomis dursto tave, – atsakė ponja Bronislava.
– Kaip gera, kad viskas pasaulyje praeina, – tarė vėl mamatė, – kad ir pono Tarvydo kalba praėjo. Sėdėjau kaip ant žarijų. Ak, Bronia, kokios nuobodžios yra žemės dainos!

* * *

Rytojaus dieną dėdė Boles pavargęs nėjo prieš pietus pasivaikščioti, o ciocia, užuot po sodną, vaikščiojo su tėveliu po saloną, kažką tyliai pasakodama. Tvarkydama skrynelę su žaislais priemenėje, išgirdau ūmai suerzintą tėvelio balsą:

– Tikiu, kad mylėdama mane tai sakai. Bet nė iš tavęs nenoriu to girdėti ir prašyčiau niekados neliesti tos temos.

Po pietų ciocia ir dėdė su Žužu ir tarnaitė išvažiavo pas dėdę Aleksandrą, tėvelio lydimi. Kai tėvelis sugrįžo, buvo jau vėlybas vakaras. Greitais žingsniais vaikščiodamas po kambarį, tėvelis pasakojo:

– Tiesiog sunku įsivaizduoti, kaip ten priėmė Bolesį ir Karusią. Įvažiuojant į kiemą, iškelti triumfo vartai, kaip kokiam vyskupui, prieangis nukabinėtas vainikais. *Cały dom nastrojony na najwyższy ton*²⁷⁷, Karusia narstos džiaugsme kaip inkstas taukuose, Bolesio ūpas taip pat neapsakomas. Aleksandrienė – įkūnytas meilumas, įkūnytas atsidavimas savo svečiams, rodos, tuojau ims, išplėš savo širdį iš krūtinės ir padės jiems po kojų. Aleksandras laikos šiek tiek rezervuotai. Betgi, reikia pripažinti, ypatingas tos Aleksandrienės talentas įtikti, kam nori. Tu galutinai nustelbta. Gaila, labai gaila. Kad neapmąstei, jog taip gali atsitikti. Ne tiek dėl mūsų, kiek dėl mūsų vaikų.

Mamatės akys žybtelėjo.

– Su vaikais bus taip, kaip norės Dievas. Už tokią kainą aš nepirksiu ateities savo vaikams.

– Visa nelaimė, kad tu visados viską egzageruoji. Pataikavimas daug už tave vyresnei moteriškei, mylinčiai tavo vyro seseriai, senoviškų pažiūrų žmogui, atrodo tau kažkoks baisus doros kodekso peržengimas. Kaip sau nori, tai donkichotiškumas. Nugręžus akis nuo kai kurių juokingų pusių, tinkinti kiek galint – štai vienatinis kelias, kuriuo turėtumei eiti.

– Tiesa, – atsakė mamatė, o jos lūpelės virpėjo. – Visa mano nelaimė, kad neturiu to visų gyvių instinkto taikintis prie aplinkumos, o iš kitos pusės, neturiu užtenkamai jėgų pakreipti jas taip, kaip noriu.

Tai tarus, mamatė išėjo. Tėvelis vaikščiojo dar valandėlę po kambarį, paskui, pasiėmęs laikraščius, nuėjo į savo miegamąjį.

Nubėgau į saloną ir, pažvelgus pro langą, pamačiau mamatę vaikščiojančią po kiemą. Jau laikas buvo mums gulti, tad nubėgau pas ją pasakyti labą naktį. Kai pabučiavau jos abidvi rankeli ir ji pasilenkė pabučiuoti manęs, pamačiau jos paakiuose žibant du lašeliu. Apkabinus jos kaklą abiem rankom, nubučiavau tuos žibančius lašelius ir tariu:

– Aš ciocios nemyliu, mamate, kad ir kiek dovanų duoda! Aš tik tave myliu, myliu...

– Reikia mylėti ir ciocią, Irusia, visus, – tarė ji, liūdnai šypsodamos. – Eik miegoti. Aš netrukus pareisiu.

Ir nuėjo į sodną, o aš grįžau namo. Nežinojau aiškiai, kodėl verkia mamatė, bet jutau, kad visi visi kalti, ir nemylėjau visų. Nuėjau pas tėvelį – jis lovoje skaitė laikraščius – šaltai pabučiavau jam ranką ir širdį sopama nuėjau kalbėti poterių su broliukais ir gulti.

MAMATĖS UŽRAŠAI

Jaučiuos, tartum būčiau subadyta tūkstančiu adatėlių... Gal per tas dienas, mūsų svečiams pas Aleksandrus beviešint, mano žaizdelės kiek užgis, ir paskui vėl kantriai kentėsiu durstoma. Kad ne tos Karusios adatos ir kad ne Liudviko iritacija dėl mano nemokėjimo tvirtai įsigyti Karusios malonės,

²⁷⁷ Visuose namuose nuotaika pakiliausia (*lenk.*).

būtų man labai linksma vaišinti tuos svečius. Iš tikro, juk ne kasdien galima sutikti tokių originalių žmonių. Kartais be galo sunku ištvirti neprasijuokus.

Deja, kai kurie originalumai pasirodo ne be pamato, pavyzdžiui, tas Karusios sergėjimas vyro... Ak, koks nemalonus dalykas mane ištiko! Vieną dieną reikėjo man eiti kažko į sodno altaną. Darau duris, o ten – Boleś ir Domeikienė! Taip nustebau ir rados taip drovu, kad nebeatmenu, ką bedariau, rodos, tariau *przepraszam*²⁷⁸ ir žaibu nubėgau atgal.

Netrukus Boleś, sutikęs mane vieną, tarė, daug mažiau pasitikėdamas savim, kaip visados:

– *Liczę na dyskrecję pani bratowej...*²⁷⁹

– Nieko nemačiau, nieko negirdėjau! – pertraukiau, tokia man buvo gėda ir taip koktu kalbėti apie tai. Stebiuos, kaip jis neturėjo gėdos priminti tą atsitikimą. Argi galėjo manyti, kad aš kam nors pasakosiu?!

Paskui nuėjusi užrakinau altaną. Dabar tikrai nebeturės kur skirti savo *rendez-vous*. Vargšė Karusia! Atleidžiu jai visas adatas ir iš visos širdies jos gailiuos. Žinojau, kad Boleś mėgsta gražiąją lytį, bet maniau jo tą jausmą pasireiškiant kiek idealesniu būdu. Bjauru! Juk iš teorijos puikiausiai žinau, kad taip atsitinka, tačiau kai gauni žmogus susidurti su tikru faktu, nenori tikėti savo akimis ir stebėdamasis klausia save: ar tai iš tikrųjų?

Ir kaip juodu susižinojo, kame susitiko? Juk, rodos, Boleś niekur nevaikščioja pats vienas? Ne be reikalo dėlto Liudvikas nemėgsta Domeikienės. Ir man dabar jos grožis visados jau bus užtemdytas altanos.

Laimė, kad mūsų svečiai neilgai beviešės pas mus.

Rodos man, kad palytėjau šlykščių šlykščiausią varlę – ir vis tebejaučiu ant pirštų tą palytėjimą. Kaip sunku, pažinus žmones, neniekinti jų! Reikia nuolat mąstyti apie savo silpnybes ir apie tai, kaip jos būtų pasireiškusios, esant kitokioms sąlygoms, ir jei nepasireiškia, tai kaip maža čia mūsų pačių nuopelno.

Man rodos, kad pasitenkinimo gyvenimu paslaptis teatspėjama tokiu būdu: žmogus neprivalo per daug reikalauti iš gyvenimo. Reiktų vaikus iš pat mažens mokyti, kad gyvenimas nėra kažkokia laimės duodamoji įstaiga, bet sunki, varginga tarnystė. Jei jis ir duoda kartais trumpų laimės valandėlių, tai yra jo malonė, ne pareiga. Jei žmogus taip žiūri į gyvenimą, tai jis nebėga galvotrūkišiais paskui tą laimę, neįtempia visų savo jėgų vien tik tai laimei sugauti žūtbūt, nerėkia ir nesidrasko, jos neradęs, o kiekviena šviesia valandėle džiaugias kaip kokia dovana virš programos.

Turėjau malonų svečių – senelį Lukošių. Atėjo padėti pas mane pinigų – visą savo kapitalą, kelis rublius, suvyturtus į raudoną skurliuką. Surinko juos besimelsdamas „už dūšeles“ ir paskyrė sau palaidoti.

Labai mėgstu kalbėtis su juo. Ramybė plaukia tuomet į mano sielą, kaip perskaičius išmintingą knygą.

Kiek kartų iš visų pusių tenka girdėti skundžiantis mūsų žmonėmis: kokie jie esą klastingi, nedėkingi, vagys. Žinoma, visa tai moka mūsų *ludek pobożny*²⁸⁰. Bet ar „ponai“ – ne? Ir kaip dar, tik didesne skale. Dažnai klausiu save: koks turi būti išlavintas žmogus, kad turėtų teisės prikaišioti nedorybę jokio išlavinimo negavusiam savo artimui?

Viena žinau: savo santykiyje su Dievu tie prasti žmonės yra atradę tiesą. Jų santykis su Dievu – tai santykis mylinčio vaiko su geriausiu tėvu. Jei tėvas ir baudžia, jei tėvas ir spaudžia, jie žino, kad jis tai daro mylėdamas, jų naudai, ir nusižeminę bučiuoja tą baudžiančią ranką. O anieji, vadinamoji inteligentija, prieš Dievą – tai vergai prieš savo poną. Vergai, kurie visados jaučias skriaudžiami,

²⁷⁸ Atsiprašau (*lenk.*).

²⁷⁹ Pasikliauju ponios brolienės diskretiškumu... (*lenk.*).

²⁸⁰ Dievobaimingi žmoneliai (*lenk.*).

nekaltai kankinami ir nuolat kyla prieš poną: „Aš nesu padaręs nieko blogo, neturiu sunkių nuodėmių ant savo sąžinės, už ką Dievas mane spaudžia? Kodėl ne viskas yra taip, kaip noriu?“ O mano senelis Lukošius – ne jis vienas, yra tokių daug aplinkui – štai eina jau devintą dešimtį, turėjo tris dukteris ir du sūnus, visi išmirė lig nepasenę; turėjo gražų gyvenimą, buvo išteklingas ūkininkas – kažki kas atėmė iš jo tą gyvenimą neteisingu būdu. Dabar teturi griūvantį lauželį miestelio gale, pakapyje, ir daržo sklypelį. Visoje trobelėje tėra dvi rutelės, nes neseniai kaimynas pasigėręs išdaužė visus langus. Išėjus jam kažin kur, vagis išnešė paskutinį priegalvį ir antklodę. Ir gyvena sau senelis vienas kaip pirštas; visa jo draugija – gauta nuo manęs višta ir iš kažin kur priklydusi katė. Žmonės atneša jam šio to, o jis meldžias „už dūšes“. Jau kas kas, o jis, rodos, galėtų būti nepatenkintas savo likimu. Tačiau nesu girdėjęs iš jo lūpų nė vieno skundo žodžio. Nei ant žmonių, kurie jį nuskriaudė, nei ant Dievo, kurs tai leido ir visus artimuosius iš jo atėmė. Tylios ašaros rieda jam per raukšlėta veidą pasakojant, kaip mirė jo mylimoji duktė Marcelė.

„Kap pasijuta nabagėli, kad jau nebegeera, ir pradieje sakyti dispazicijas, kap tas kad saki. Viskų paskyri, mažiasj daiktėlj. Puikus tuoks skepets buva, pluonc, tris rublius muokiets, lijpi atidouti Strazdauskiene, kitą lungoutą – sava puode. Buva če daug žmonių susirinkj, bet paskou visi išvaikščiuoje. Palikau vijns pats besiedjs pri luovas, kap tas kad saki. Ana, nabagi, gul tap nuslabniejusi. Aš pasilenkjs ir veizu. „Papuneli, kuo tap veizi j muni?“ – saka. „Marceleli, – sakau, – bene miršti?“ – „Ne, – saka, – kap imsiu mirti, pasakysu. Paskaitysi toumet saldžiausiuoje Jiezaus vardą litaniją. Pajjškuok dabar“. Pasiemiau kningą ir meldous, kap tas kad saki. Tik staigu capt munij už runkas. „Papuneli, jau mirštu, skaityk litaniją“. Na kų dabar bedarysi? Niekur nieką. Veizu pruo lungą. Mažrimieni sava darže beraviejunti. Išbiegjs pruo duris, pašaukiau, paskou, atsiklaupjs pri luovas, pradiejau skaityti litaniją. Tujau atbiega Mažrimieni, suieja ir kiti. Bet dar ne tujau miri. Dar nubučiaiva bruolius, munij runkas nubučiaiva ir vis saka: „Neapleiskit tieveli, neapleiskit tieveli!“ Dar pabūva valundėlė. Dar iemiau iš untra karta skaityti litaniją. Bet kap tik ištariau tus žuodžius: Jiezau tykusis ir nužemintas širdijs“ – Marcelis ir neblika.

Puo Marcelis j dvejus metus Pronciškus, paskou j metus Kazimiers, pou kits kita visi nu munis išeje. Par trejus metelius trys vaka kiaukšt, kiaukšt – ir neblika. Lai būn švenčiausiuoji Dijva valia. Kap kartais atsiminsu anus visus, ar naktijs čiesi nemijguodams, ar dijną kumet, tap pradies gnaibyti širdelį, kap tas kad saki. Bet tujau ir pradedu gjduoti:

*Stuovi muotina verkdama,
Unt tuo kryžiaus regiedama
Sūnų sava prikaltą.²⁸¹*

Tučtujau kap imti nuim suopulį nu širdijs. Kų čia aš, menks vabals, kap tas kad saki, noru gyventi nekentiejjs, kad pats Viešpats Dijvas ir anuo Švenčiausiuoji Muotinelė tikj kentieje. Tik diekavuoti ir diekavuoti munij rek puonou Dijvou. Vijnc palikau, sene, menks, vo del tuo nie badu nemirštu, nie niekur nieką. Yra gerų žmuonių, apveiz muni, turu pastuogj. Ačiū puonou Dijvou už visas luoskas!”

Senelis mėgsta pasikalbėti. Per dienu dienas pats vienas savo trobelėje, tik su „dūšėmis“; eite retai teišeina, nes kojos silpnos, o kadangi yra kurčias, tai nelabai kas tenori su juo kalbėtis. Todėl, manęs pas save sulaukęs ar čia atėjęs, šneka ir šneka.

Kartais gaunu ir prisijuokti. Šiandien pasigyrė senelis, kad jam peršą kažką.

– Bet aš nie klausyti nenoru. Apie smertį rek jau munij mislyti, ne apie ženatvj. Kad aš nežanijaus, kap munuoji mire, išbuvau, kap tas kad saki, devyniuolika metų, aš dabar, mat, žanysious! Kad būčiau noriejjs, tumet pinkias būčiau gavjs.

Apyaklis, kurčias, vos paeina, bet turi žemės sklypelį, tai kuo ne jaunikis?

²⁸¹ Religinės giesmės „Stovi motina verkdama...“ pirmas posmas. M. Valančiaus „Kantičkose“ ši giesmė priskirta ciklui „Apie Jėzaus kančią“. Ji sutinkama ir ankstesniuose XVIII a. giesmynuose.

Nuostabi mįslė yra žmogaus siela. Kas, rodos, gali būti išlaidesnis už Liudviką, o tačiau jis irituoja pamatęs, kad duodu ko nors pavargėliams. Širdį turi gerą ir pats duoda, kam reikia ir kam nereikia, tai kodėl? Mano nuomone, ir čia ta pati priežastis: jis nori savo žmonoje rasti tų ypatybių, kurių pats stinga, ir dar iškeltų lig aukščiausios potencijos. Tuomet būtų buvus išlaikyta pusiausvyra, ir ką vienas būtų sugadinęs, tą antras būtų pataišęs.

Gerai sako Karusia, aš iš tikro esu nevykusi žmona Liudvikui, nes nesistengiu pataisyti to, ką jis gadina. Aš tik stengiuos davinėti taip, kad Liudvikas nematytų. Valandomis niekinu save už tai, o kartais man rodos, kad tai vienintelis kelias sugyventi su kits kitu: vengti iritacijos ir daryti, ką liepia sąžinė. Nežinau nieko. Tiek nežinau, kad nemoku atvirai priešintis ir pasiduodu čia savo prigimčiai, panašiai į prigimtį straigės, kuri su mažiausia kliūtimi susidūrus, kuo greičiausiai lenda į savo kaušą, ir jei ką daro, tai giliai pasislėpusi.

Pilku rūku apsiaustas šiandien visas pasaulis, ir mane visą apsiautė rudens nuotaika. Klevų alėja nutiesta mirusių lapų auksiniu kilimu, o ant jo šen ir ten raudonuoja purpuriniai taškai, lyg kraujo lašai, išvarvėję iš sužeistos širdies. Ilgesys skverbiasi į visus sielos užkampius. Ilgu viso ko: saulėtų vasaros dienų, jau nuskendusiu amžinybėje, ir tų mirusių lapų, ir nužydėjusių gėlių, ir debesėlių, nuplaukusių į nežinomą tolj, ir išlėkusių į dausas paukščių...

*Rudenio pilką dienele
per ūkanotus laukus
ir per nuliūdusį mišką
eina lėtai Ilgesys.
Medžiai visi apsiverkė...
Ašaros krint nuo šakų,
sunkias į motiną žemę.
Ak! čia nerasi smiltelio,
kurs kitą sykį nebūtų
vaikščiojęs šitais laukais,
kuris nebūtų čia verkęs,
kaip mano štai Ilgesys.
Žingsniais tyliais, sopulingais
eina lėtai Ilgesys.
Bet akys liūdnos, svajingos
lekia strėla į tolybę,
veržiasi per pilką rūką,
veržias per verkiantį mišką
tolimon mėlynon erdvėn.
Bet, visą žemę aplėkę,
nieko neranda, ak nieko,
kas jas galėtų pasotint,
kas jas galėtų nutildyt.*

*O sunkus kryžius taip spaudžia,
o kojos plūsta kraujais.*

*Tuomet, išskėtęs sparnus,
kyla nuo žemės aukštyn Ilgesys.
Kryžius jau tartum plunksnelė,
krūvinos kojos nebskauda.
Lekia aukščiau vis, aukščiau.*

*Pro auksaveides žvaigždes,
pro saulės dievišką akį,
dar vis aukščiau. Ant tų žvaigždžių
ieško kitų, liepsnotesnių,
ant saulės amžinos ieško
jis Saulių Saulės...*

* * *

Mūsų svečiai ketino viešėti pas dėdę Aleksandrą visą savaitę. Todėl didelis buvo mūsų nustebimas, kai penktos dienos pavakarį privažiavo karieta, o joje – ciocia Karusia, dėdė Boles, Žužu ir tarnaitė.

– Nesitikėjot taip greit mūsų sulaukti. Matot, pasiilgome jūsų ir parvažiavome greičiau, – tarė ciocia.

– Gerai sako Karusia, – pridūrė dėdė, – pasiilgome. Tiesą pasakius, nepaisant viso ko, pas jus geriausia.

Ciociai persirėdžius ir su darbeliu rankoj atsisėdus kanapoje, prasidėjo kalbos apie vaišes pas dėdę Aleksandrą. Ciocia ėmė stebėtis, kokia ta Aleksandrienė esanti nepaprasta, ideali žmona, ideali šeiminingė, kokia visur esanti tvarka, nė vienas trupinėlis neinaš niekais. Koks vaikų auklėjimas! Ir norint negalima esą nieko prikišti. Per visą laiką negirdėjusi iš jų nė vieno žemaitiško žodžio, užtat prancūziškai kalbą jau visai sklandžiai.

Čia dėdė pertraukė ciocią.

– Kam perdedi, Karusia? Apie vaikus geriau tylėk. Tegu jie sau nors ištisą dieną kalbas žemaitiškai, bet teneesie tokie pasileidę, kaip tas jų vyresnysis sūnus. Tiesiog bjaurus berniukas! Įsivaizduokit, įsivogė į mano kambarį, atidarė mano neseserą, viską išmėtė, o vieną nagų šlifuojamąjį pabūklėlį sulaužė. Žinot, tie mano gražieji, tokie brangūs pabūklėliai, dramblio kaulo. Negirdėtas įžūlumas! Pareikalavau, kad duotų jam rykščių. Kitaip, kuo jis užaugš? Bet abejoju, ar tai įvyko, nes iš viso ko matyti, kad tai motinos lepinamas valiūkėlis. Dar gerai, kad pats pamačiau jį išeinant iš mano kambario, būtų sakę, kad tai ne jo darbas. Puikus egzempliorius auga, nėra ką sakyti!

– Dabar tu perdedi, Bolesiu, – tarė ciocia. – Ką darysi? Labai gyvo būdo berniukas. Bet apskritai viskas ten labai, labai *comme il faut*.

– Ką darysi, kad ir Aleksandras – gal taip pat dėl savo būdo gyvumo – kartais pasako tai, ko sakyti nepritiktų. Žinoma, aš čia nieko nepadarysiu, tik konstatuoju faktą, kad Aleksandruvi toli lig to meilumo ir vaišingumo, kuriuo pasižymi Liudvikas. O ir Aleksandrienė su visu savo taigojimu²⁸² nėra tokia švelni, kaip Liudvikienė. Dėl to ir sugrįžau greičiau.

– Taip. Aleksandro liežuvėlis kartais mažumą per smailus, – tarė ciocia. – Užtat Aleksandrienės ypatybės išlygina visas nelygybes. Ak, kad šiame pasaulyje dažniausiai taip keistai jungiasi moterystės ir taip retai teviešpatauja jose harmonija! – giliai atsiduso ciocia.

Po tėvelio šviesiais ūsais klaidžiojo linksma šypsena.

* * *

Dieve, Dieve, koks perkūnas kabojo viršum mano galvos ir kokia laimė, kad jis ant manęs nenukrito. Tai mamatės mylinti rankelė nuvarė jį nuo manęs.

Po pietų, kai visi sėdėjo salone, ciocia pašaukė mane ir tarė:

– Kadangi mano sumanymas liečia tave, tai pasiklausyk ir tu.

Paskui kalbėjo toliau:

²⁸² *Taigoti* – stengtis įtikti, gera padaryti.

– Irusia jau didelė mergelė, jau pabaigė aštuonerius metus, laikas jai mokytis kaip reikiant. Dėl to mudu su Bolesiu, norėdami palengvinti jums sunkų vaikų auklėjimo uždavinį, nutarėme pasiimti ją pas save. Bolesis su savo aukso širdimi noromis sutiko. Man be galo rūpi, kad mano tokie artimi giminaičiai gautų tinkamą auklėjimą ir mokslą, tad lavinsime Irušią kuo rūpestingiausiai. Turės prancūzų boną, geriausius mokytojus, muzikos lekcijas. Ir šiaip jau elgsimės su ja kaip su tikrąja dukterimi. O jei ji stengsis būti gera ir paklusni, duosime ne tik mokslą, bet dar kitokiu būdu aprūpinsime jos ateitį.

– Irusia atrodo rimta ir mandagi mergelė, – tarė dėdė Bolesis, – todėl tikiuos, kad netieks mums nemalonumų ir mokės įvertinti tai, ką jai padarysime.

Man ūmai pasirodė, kad mane kažkas stumia į baisią, juodą duobę. Pagrobiau mamatės ranką ir, prisiglaudusi prie jos, šnibždėjau:

– Juk neduosi manęs, mamate, juk neduosi!

O akys pilnos pribėgo ašarų. Tuo tarpu tėvelis tarė:

– Taip mane sugraudino jūsų gerumas, kad nerandu žodžių savo dėkingumui išreikšti. Jūsų sumanymas toks netikėtas. Žinoma, skaudu mums būtų skirtis su Irusia, bet tai jos naudai. Žinau, kad pas jus bus kaip namie. Irusia, padėkok dėdei ir ciociai.

Nejudėjau iš vietos. Ašaros jau riedėjo man per veidą.

– Padėkok, Irusia, – tarė tyliai mamatė. – Ciocia ir dėdė trokšta tavo laimės.

Priėjau pirma prie ciocios.

– Ko verki, Irusia? – paklausė ji. – Ar nenori su mumis važiuoti?

– Man gaila mamatės... ir visų...

Čia ašaros taip gausiai ištryško, kad, nebegalėdama nė padėkoti dėdei, kuo greičiausiai išbėgau iš salono.

Nika piešė vaikų kambaryje.

– Nika, Nika! mane ciocia vešis į Vilnių... aš pas juos visados gyvensiu... paliksiu jus visus, – sakiau kukčiodama.

– Nevažiuosi, Irusia, nebijok! Tėvelis ir mamatė tavęs neleis, – ramino Nika išsigandęs.

– Tėvelis jau leido...

– Tai mamatė neleis.

– Bet juk visados yra taip, kaip nori tėvelis. Aš nenoriu, Nika! Aš mirsiu be jūsų! Ir žinai, kaip ciocia nuolat bara, ir dėdė toks nervingas...

Nika pamąstė valandėlę.

– Neverk, Irusia. Aš žinau, ką padarysim. Ciociai ir dėdei išvažiuojant, tu pasislėpsi kur nors. Žinai, kur geriausia? Pas bobutę. Ten neieškos. O jei ateitų, tai užlįsi už žaliujo pečiaus. Neverk!

Bet manęs tas patarimas nepaguodė. Taip tik Nika tegali manyti, o aš jau žinau, kad jei mamatė ir tėvelis lieps važiuoti, tai ir reiks. Todėl, atsisėdus kertelėje, verkiau. Nika liovėsi piešęs ir sėdėjo susirūpinęs. Po valandėlės atėjo mamatė, ir glamonėdama mane, tarė:

– Neverk, Irusia, nevažiuosi. Mokysies čia pat, kol užaugsi didelė.

– Ar tikrai neduosi manęs, mamate? – klausiau nušvitusiomis akimis, apkabinus mamatę.

Į kambarį įėjo tėvelis.

– Gražiai pasielgei, Irusia, tartum būtumei ne vyresnė už Jonelį. Ciocia daro tau tokią didelę malonę, o tu – tuojuo birbti ir bėgti. Gražu! Ar bent supranti, kokią gėdą mums padarei?

Stovėjau išsigandusi, vėl nusiminusi, glausdamos prie mamatės.

– O tavo pasielgimo, Marynia, irgi kitaip negaliu pavadinti, kaip vaikišku. Juk tokio išsilavinimo mes jai negalėsime duoti. Juk ir aš ją labai myliu, ir man be galo skaudu būtų su ja persiskirti, bet reikia savo egoizmą paaukoti vaikų gerovei.

– Ak, Liudvikai, kaip gali mane įtarti esant čia egoistę! Tiesa, būtų tai man baisus smūgis, bet persigalėčiau, jei to reikalautų Irušios laimė. Bet juk jie iškreips mūsų vaiko sielą! Ar to nesupranti? Kuo ji pavirs, augdama tokioje atmosferoje? Ne, ne, niekados! Geriau teneturie ji to aukšto

išsilavinimo nei tos aprūpintos ateities, bet teturie tai, kas brangiausia. Juk visados yra taip, kaip tu nori, Liudvikai, bet šį kartą aš iš visų jėgų ginsiu savo teises.

Niekados dar nebuvo mačius mamatės tokios susijaudinusios. Visuomet tokia rami, dabar kalbėjo smarkiai ir griežtai; visuomet blankus jos veidas dabar buvo paraudęs.

– Egzageruoji, kaip visados, ir dėl to esi nesukalbama. Pirma nurimk, o paskui pakalbėsime, – tarė tėvelis ir išėjo.

Tačiau šį kartą įvyko tai, ko norėjo mamatė. Nežinau, kaip ji įtikino tėvelį, ką kalbėjo su ciocia, tik pasilikau namie.

Bet ciocios malonės visai netekau, ir per tas paskutiniąsias dienas ji su manim nebekalbėjo. Tik kelis kartus žiauriai pažiūrėjus į mane, tarė:

– Pasigailėsi kada nors, bet bus per vėlu.

Mamatei ciocia buvo šalta kaip ledas. O dėdė Boleš buvo toks, kaip visados, ir negalima buvo numanyti, ar jis pyksta, ar ne.

* * *

Jau ruduo – šlapias, purvinas, pilkas. Lytus barškina į rutes, vėjas daužo langines ir kaukia kamine, padangėse kabo storos debesų drobulės. Šiandien jau išvažiavo dėdė ir ciocia, o su jiedviem ir tėvelis palydėti jūdvių lig pat Vilniaus. Tie patys arkliai rytoj atveš mums mokytoją. Kad ir bjaurus oras, mums labai linksma šiandien. Jaučiamės lyg paukščiai, išleisti iš narvelio: galime vėl bėgioti tutinėdami po visus kambarius, nebereikia per dienas glaustis po savo kambariukų kampelius, bijant įkyrėti svečiams; nebereikia bijoti kiekvieno judėjimo, ne tokio, kaip reikia, pamokslo nuo ciocios ir priekaištų, kad esą matyti, kokioje draugijoje mėgstame dažnai būti. Nika ir Jonelis tuojau ėmė naudotis ta laisve: salono viduryje pasikinkė ketvertą arklių, sukrovė aukštą kariatą iš kėdžių ir, atsėdė su ilgais botagais, važiuoja, balsingai varydami savo bėglius žirgus. Tarnaitės tvarko ciocios ir dėdės gyventus kambarius ir rengia kambarį mokytojai, o aš džiaugsminga padedu. Nešame su mamate porą gražių žolynėlių, kabiname ant sienos kilimą, tiesiame ant stalo staltiesę. Norėčiau, kad tai mokytojai būtų pas mus gražu ir gera, labai jos laukiu, nes mamatės draugė, kuri mums ją rekomendavo, rašė, kad esanti gera ir mylinti vaikus.

Ir mamatė šiandien linksma.

– Žinai, Irute, – tarė man, – dėlto gerai kartais, kad viskas pasaulyje praeina.

Pietūs buvo labai linksmi ir guvūs, nes, mamatės ir mūsų nuomone, reikėjo giliai atsikvėpti, taip ilgai išbuvus suvaržytiems.

Tuo tarpu lytus liovėsi dulksnojęs, ir žvilgterėjo saulė. Tad pavalgę, prikrautu krepšiu nešini, visi išėjome pasivaikščioti.

Alėjose margi, lengvi, šnabždus lapai pavirto šlapia ir sunkia nešvarios spalvos mase; murziniuose laukuose, tarp rugienų ražų, šen ir ten dreba liūdnos violetinės gėlelės paskutinės rudens gėlės.

Liūdnas pasaulis – bet mums linksma: taip ilgai nevaikščiojome su mamate. Tad visur užeiname: ir pas senelį Lukošį, ir pas Topilę, ir pas bobutę, kol krepšiuokas visai ištuštėjo.

Grįždama mamatė sako:

– O aš žinau, ko jūs dar labai trokštumėt, ir noriu jums to džiaugsmo patiekti. Pakelkit balių ir pakvieskit Žvirbliukus.

Ir buvo labai iškilni puota, nes nuo svečių buvo likę visokių skanių daiktų. Pavalgę šokome su Žvirbliukais, mamatei grojant. Sutemus ir mūsų svečiams išėjus, mamatė ėmė dainuoti Rudens dainą, o mes, sutūpę prie jos kojų, klausėmės.

Już się ostatnie dźwięki rozwiąży,

*Juž nas ostatnie ptaszki pożegnaty...*²⁸³ –

Plaukė meilus mamatės balsas. Paskui, skausmingas, ašarotas, skundės:

Wieczną jedynie jest ma tęsknota.

Wwieczną tęsknota, co mam w duszy mej...

Ach, jak prędko już!

*Ach, jak prędko już!*²⁸⁴

Mirė paskutinis žemas tonas, lyg sužeistos širdies mirštamasis dejavimas.

– Man labiausiai gaila, *že już nas ostatnie ptaszki pożegnaly*, – tarė Nika.

– Kaip paukštelių nebėra, taip visur dabar tylu ir tuščia, – pasakiau aš.

– Ir visi lizdeliai tokie liūdni ir tušti, – pridūrė Jonelis.

– Viso ko gaila, vaikeliai, viso ko, – tarė mamatė.

– Žinai, mamate, ką aš pamąščiau, – tarė Nika. – Mes čia sėdime, susitūpę į krūvelę prie tavęs, kaip tik paukšteliai lizdelyje.

– Ir taip pat trys, kaip tame lizdelyje vašoklėse²⁸⁵.

– Tiesa, Nika, – tarė mamatė. – Esat mano brangiausieji paukšteliai, ir kaip mums gera drauge! Tai mūsų laimingiausi laikai – ir mano, ir jūsų. Bet ateis laikas – laikas taip greit lekia! – ir išskrisite iš lizdelio... ir tuščias paliks lizdelis...

– Kur mes skrisime, mamate?

– Kiekvienas sau. Mokytis, paskui darbuotis sau ir kitiems.

– O mes ir vėl parlėksime, mamate.

– Taip, bet jau nebegyvensime taip, kaip dabar. Tuščias ir liūdnas liks lizdelis. Ir tik mudu su tėveliu – su senu paukščiu – nuliūdę betupėsime. Ir kuomet nors parlėkę neberasite nė mudviejų... O gal rudens viesulas kurią juodą naktį sugriaus ir patį lizdelį... Norėčiau kartais sustabdyti tą beširdį laiką, vaikeliai, kad ilgiau būtumėt tokiais mažais paukšteliais ir ilgiau galėčiau jus laikyti apgūžusi.

– Ar nenori, mamate, kad mes užaugtume?

– Žinoma, kad noriu! Noriu ir nenoriu. Būsime tie patys, bet ne tokie pat. Ir mylimos jūsų akelės, kurias dabar bučiuoju, bus tos pačios, bet nebe taip žiūrės, ir jūsų šilkiniai plaukeliai nebe taip minkštai raitysis mano pirštuose.

– Mamate, kodėl sakei, kad, sugrįžę į lizdelį, gal nei tavęs, nei tėvelio nerasime? – paklausė Nika.

– Nes seni paukščiai išleikia ten, iš kur niekas nebegrįžta. Į tėvų dausas. Taip yra, vaikeliai. Ak, bet esti ir kitaip...

Ūmai antrame kambario gale kažkas stipriai pabarškino į langą. Mamatė krūptelėjo, visi išsigandę pašokome iš vietos ir nubėgome žiūrėti. Už lango juodavo naktis, ir nieko nebuvo matyti nei girdėti.

– Kas čia buvo? Kas čia buvo? – klausė mamatė neramiai. Jos akyse mačiau sopulingą išgąstį. – Koks tai buvo ženklas? Gal tai barškino likimas, kaip Bethoveno Likimo simfonijoje?

Ir, vėl atsisėdus už pianino, mamatė pradėjo groti tą gražiąją simfoniją. Bet atmintinai temokėjo nedaug, tad, pertraukus ją, ėmė austi kažkokią be galo liūdną melodiją ir dainuoti rečitatyvu:

Ak, kaip bijo širdis! Lyg paukštelis ji dreba, o Viešpatie,

²⁸³ *Jau paskutiniai garsai nurimo,*

Jau paskutiniai paukščiai išskrido... (lenk.).

²⁸⁴ *Vien ilgesys mano lieka, per amžius,*

Amžiną ilgesį savo sieloj jaučiu...

Ak, kaip greitai jau!

Ak, kaip greitai jau! (lenk.).

²⁸⁵ *Vašokliai – serbentai.*

*ateities juodai uždangai kabant prieš ją, nelaimingąją.
Kas ten slepias už jos? Kokios nuožmios baidyklės sutūpusios
budriai tyko užpulti mane, pro tą uždangą einančią?
Baisios galvos jau kilst, smailianagės jau tiesiasi letenos,
balti dantys jau blizga, jau skamba, jau žvanga jų piktjuokis...
Ak įsmigs tie nagai man į širdį – paukštelį bedrebantį;
ak, suspaus mane letenos kietos šaltam savo glėbyje!
Ir nėra man galios sustoti, ir nėra man galios išvengti.
Kiekviena sekundė arčiau mane neša jų baisiojo glėbio.
Šaltas prakaitas drėkina kaktą, širdis plakus liaujasi...
Geležinį baidyklių tų glėbį suminkštink, o Viešpatie!*

Taip liūdnai dainavo mamatė, o manyje kilo žinomas jausmas, kad visi mirs, o aš pasiliksiu viena.

Baisu man rados, ir tariau mamatei:

– Mamate, eikim iš čia prie žiburio.

Mamatė uždarė pianiną, ir nuėjome į valgomąjį, kur viršum stalo linksmi degė lempa, ant staliuko maloniai užė samovaras, o Nika su Joneliu, užsikvėpę ant stalo, žiūrėjo kažkokius paveikslėlius.

* * *

Ir praėjo viskas, ir prabėgo... Praėjai ir tu, o motin mano, į dausas išlėkusi iš lizdo. Bet pirmiau dar išlėkė paukšteliai²⁸⁶.

O lizdelį viesulas sudraskė...

* * *

*Dabar visi jūs vėl drauge – lizdelį
susukę ten, kame jau nieks neirsta.
Girdi jau, motina, harmoniją stebuklingą,
kurios sugauti čia stengeis iškreiptą toną,
ir grožį jau matai, už viską čia gražesni,
už Alpių ežerus, už veikalus artistų,
kurių čionai neteko tau regėti.
O aš – lizdelio mūsų paukštis paskutinis,
pats vienas čia palikęs taip ilgai,
skrendu pas jus, mamate, vis artyn, artyn...
Netrukus sunkūs plyš lėlutės-kūno vysčiai,
siela – drugys auksinis – nulėks pas jus į lizdą.
Tikiu: vėl kada nors paglostys mano veidą
rankelės tavo švelnios, kvapios kaip tos rožės,
ir tavo liūdnos akys man šypterės laimingai.
Prie rankų tų brangių pripuolus ilgioms lūpoms,
kaip Tomas Viešpaties žaizdas kai palytėjo,
sušuksiu, laimėję skęsdama: Mamate mano!*

Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 1: *Viktutė, Vincas Stonis, Sename dvare*, Vilnius: Margi raštai, 2006, p. 237–423, 448–454.

²⁸⁶ Rašytojos motina mirė 1915 m. Broliai mirė: Steponas – 1900 m., Vincas – 1910 m.